KLAIPEDA UNIVERSITY

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

CURRENT ISSUES OF ECONOMIC DEVELOPMENT: PROBLEMS, PERSPECTIVES, INTERNATIONAL EXPERIENCES

March 10-11, 2023

Proceedings of the Conference

Klaipeda, Lithuania
2023

UDK 33(062)
Cu643

Organising Committee

Rimantas Stašis	Professor, Dr. of Economics, Head of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Algirdas Giedrtaitis	Associate Prof., Dr. of Economics, Professor of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Jan Žukovskis	Associate Prof., Dr. of Economics, Head of Business and Rural Development Management Institute, Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania.
Lina Pileliene	Professor, Dr. of Economics, Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania.
Yuliya Bogoyavlenska	Ph.D, Assistant Professor in Economy, Department of Personnel Management and Labour Economics Zhytomyr State Technological University, Ukraine.
Kostiantyn Shaposhnykov	Professor, Dr. of Economics, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the Research and Certification of Scientific Personnel Department, SSI "Institute of Education Context Modernization", Ukraine.
Olga Chwiej	Associate Professor, Dr. of Economics, freelancer scientist, Poland.
Oleh Holovko	PhD, Head of the Black Sea Scientific Research Institute of Economics and Innovation, Ukraine.

Current issues of economic development: problems, perspectives, international experiences : International scientific conference (March 10-11, 2023. Klaipeda, Lithuania). Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. 224 pages.

ISBN 978-9934-26-296-8 © Klaipeda University, 2023

Contents

THE GLOBAL ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Svitlana Bugil, Roman Dudyak
STRATEGIC ASPECTS OF PLANNING AND FORECASTING THE EXIT FROM THE GLOBAL CRISIS OF THE TOURISM INDUSTRY 9

Marina Schur, Sergiy Grytsenko
INFLUENCE OF SEISMIC ACTIVITY ON GEOLOGISTIC ACTIVITY 14

Valeriia Kornivska
CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCIES: CONFLICTING EFFECTS OF IMPLEMENTATION 17

Lidiya Lisovska, Yaroslav Sydorovych
RESERVES OF THE CENTRAL BANK OF RUSSIA AS AN OBJECT OF SANCTIONS DUE TO MILITARY AGGRESSION IN UKRAINE 20

Mykola Muzychenko
LIQUEFIED NATURAL GAS AS A KEY COMPONENT OF THE FRENCH GAS MARKET 26

Oleh Pustovoit
GLOBAL MULTIPOLARITY AND PROSPECTS FOR THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINIAN MERCHANDISE EXPORTS 29

Lilia Ukrainets
THE INFLUENCE OF POLITICAL CONNECTIONS ON THE INTERNATIONAL INVESTMENT ACTIVITIES OF CHINESE COMPANIES UNDER DEPENDENCE ON EXTERNAL FINANCING 33

Olena Khytra
SYNERGETIC CHARACTER OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES' REGULATION 37

Veronika Chala
DIRECTIONS OF ENVIRONMENTAL ACTIVITIES OF SOCIALLY RESPONSIBLE COMPANIES IN THE USA 41

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY, NATIONAL MODELS OF ECONOMIC SYSTEMS AND GLOBAL PROCESSES

Nataliia Halaiko
MODEL OF THE INFLUENCE OF INDIVIDUAL INDICATORS ON THE EXTERNAL DEBT OF UKRAINE 46

Olena Koba
ECONOMIC SECURITY AND LEVELS OF ITS FORMATION: CONCEPTUAL APPROACHES..... 50

Oleksandr Piriashvili
CERTAIN ASPECTS OF THE SYSTEMATIZATION OF INDICATORS REGARDING THE CONVERGENCE OF RAIL TRANSPORT PRODUCTIVITY IN UKRAINE WITH THE EU ... 54

Mykola Skopen, Liudmyla Krasavtseva, Oleksandr Budya
ANALYSIS OF INVESTMENTS IN TOURISM ACTIVITIES OF UKRAINE ENTERPRISES..... 58

Nataliia Trushkina, Lev Lunov
PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF A MODERN WASTE MANAGEMENT SYSTEM BASED ON THE PRINCIPLES OF THE CIRCULAR ECONOMY: EXPERIENCE OF LITHUANIA AND LATVIA 63

Vadym Shved, Olena Omelchenko
COLIVING AS A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF MILITARY INFLUENCE 67

ECONOMY OF ENTERPRISE AND CORPORATE GOVERNANCE: MODERN INTEGRATION PROCESSES

Mykyta Belyi, Tatiana Simkova
MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE BALANCED POTENTIAL OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY 70

Olga Kalaman
MAIN DETERMINANTS OF COMMUNICATION PROCESSES AT MODERN ENTERPRISES..... 74

Olha Marchenko
ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE AS A CORPORATE MANAGEMENT OBJECT..... 78

Kateryna Molchanova, Myroslava Semeriahina
PROSPECTS FOR THE RECOVERY
OF THE AVIATION INDUSTRY IN UKRAINE 81

Vitaliy Osmolian
LEGAL ASSESSMENT OF POSSIBLE RISKS
IN THE ENTERPRISE AS A CORPORATE-MANAGEMENT
APPROACH IN BUSINESS 87

Kateryna Trofymenko
DIRECTIONS OF MODERNIZATION
OF THE DIVERSIFICATION PROCESSES OF THE ACTIVITIES
OF CORPORATE SYSTEMS IN THE SPHERE OF TRADE 91

Liudmyla Uniiat
EFFICIENCY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF AGRICULTURAL PRODUCTION ENTERPRISES
IN THE COMPETITION CONDITIONS –
METHODOLOGICAL ASPECT 95

Lyudmila Chizh, Natalia Khotyeyeva
THE COMPREHENSIVE DIAGNOSIS INDICATORS SYSTEM
OF THE ENTERPRISE'S FINANCIAL STABILITY 99

**CREATIVE ECONOMY AND HUMAN CAPITAL:
THE KNOWLEDGE MANAGEMENT ISSUES**

Svitlana Hladun, Oleh Logush
PRACTICAL ASPECTS OF THE CONNECTION
OF BUSINESS AND EDUCATION IN UKRAINE 102

Tetiana Stovba
DIGITAL MARKETING AS THE TOOL FOR SCALING
THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE KSMA 105

Vasyl Fediuk
HUMAN CAPITAL IN THE CONDITIONS OF ENSURING
THE STATE'S DEFENSE CAPABILITY AND SECURITY 109

**PROBLEMS OF MANAGEMENT AND MARKETING
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION**

Oleksandr Hridin
FEASIBILITY AND PREREQUISITES
OF IMPLEMENTATION OF MODERN PERSONNEL
RECRUITMENT TECHNOLOGIES IN UKRAINE 112

Duan Yingxue
PROJECT RISK MANAGEMENT:
MAIN PROBLEMS AND SUGGESTIONS 116

Volodymyr Dubnytskyi, Olha Ovcharenko
PATTERNS OF FUNCTIONING OF THE INFORMATION
AND COMMUNICATION MARKET
IN THE TERMS OF THE DIGITAL ECONOMY 119

Xin Mengke
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES
OF THE STUDY OF THE CONSEQUENCES OF MIGRATION 124

Katerina Mostova, Ganna Bedradina
PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE RESTAURANT BUSINESS
DURING THE WAR 127

Volodymyr Nesterenko
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN MARKETING COMMUNICATIONS 130

Liudmyla Shevchenko
MANAGER AS A CONSUMER OF COMPETITIVE INFORMATION 134

**REGIONAL ECONOMY
AND CROSS-BORDER COOPERATION**

Olena Golovchenko
FACTORS THAT PROMOTING INVESTMENTS
IN THE BORDER REGIONS 138

Yevheniia Karpenko
THE STATE OF PUBLIC PROCUREMENT
IN THE POLTAVA REGION 142

Volodymyr Parsyak, Olena Zhukova
KEY SECTORS OF UKRAINE'S MARINE ECONOMY
IN THE CONTEXT OF BLACK SEA
CROSS-EQUATORIAL COOPERATION 146

**ENVIRONMENTAL ECONOMICS AND MODERN
ENVIRONMENTAL ISSUES**

Mykhailo Barskyi
GLOBAL ECONOMY. ENVIRONMENTAL
AND REPUTATIONAL RISKS IN GLOBAL SUPPLY CHAINS 149

Yevhen Naida
ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS
OF ENVIRONMENTAL PROGRAMS 154

DEMOGRAPHICS, ECONOMICS AND SOCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF THE LABOR MARKET GLOBALIZATION

Larysa Bogush
WORKFORCE' EFFECTIVE REPRODUCTION THROUGH
PROFESSIONAL EDUCATION' GOALS, TASKS, MECHANISMS 158

Lilia Holovko, Tamila Holovko
MODERN ASPECTS
OF VOLUNTEERING DEVELOPMENT IN UKRAINE 162

Halyna Kraievska
THE FORMATION OF PARTNERSHIPS
AS A DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT
OF THE SOCIAL CAPITAL OF COMMUNITIES 166

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT: NATIONAL CHARACTERISTICS AND GLOBAL TRENDS

Larysa Hevlych, Ivan Hevlych
DIGITAL AUDIT:
THE BEGINNING OF THE JOURNEY IN UKRAINE 170

Viktoriya Kulyk
TAX RESIDENCE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW 173

Nataliya Struk, Mariia Krip
AREAS OF COST GROUPING
IN THE ACCOUNTING OF COAL MINING ENTERPRISES 177

Viktor Tomchuk
USING OF DIGITAL TECHNOLOGIES
IN THE ACCOUNTING OF CALCULATION OPERATIONS 182

FINANCE, INSURANCE AND EXCHANGE BUSINESS: INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGIES

Dana Andrukhovych
REGARDING FINANCIAL SUPPORT
OF UKRAINIAN ENTERPRISES DURING THE WAR 186

Rostyslav Dyuk
DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION IN UKRAINE
DURING THE WAR 190

Liudmyla Kozarezenko
IMPROVING FINANCIAL POLICY FOR HUMAN DEVELOPMENT
IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES 194

Nazarii Liashuk, Zoriana Hbur
GENERAL PRINCIPLES OF THE MECHANISM
OF STATE REGULATION OF THE IMPLEMENTATION
OF INDICATIVE PLANNING FOR THE IMPLEMENTATION
OF INVESTMENT PROJECTS 198

Volodymyr Mishchenko
MECHANISMS OF DIGITAL RISK MANAGEMENT
OF PAYMENT SYSTEMS 202

Maryna Riabokin, Yevgen Kotukh, Olena Novytska
DIGITALIZATION OF THE PROCESS
OF SUBMISSION OF BUDGET REQUESTS AND ITS ROLE
IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION 206

MODERN MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Mykola Skopen, Nataliya Karpenko
ONE OF THE APPROACHES TO AUTOMATION
OF RETAIL TRADE MANAGEMENT IN A PRIVATE ENTERPRISE 210

MODERN PROBLEMS OF BUSINESS EDUCATION

Olena Vasylenko
BUSINESS EDUCATION:
CHALLENGES AND STRATEGIES FOR SUCCESS 215

Tetiana Pysmenna
INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES
IN ENSURING THE QUALITY OF EDUCATION
OF FUTURE MANAGEMENT PROFESSIONALS 218

THE GLOBAL ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Svitlana Bugil, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lviv National Environmental University
Lviv, Ukraine

Roman Dudyak, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Staropolska Akademia Nauk Stosowanych w Kielcach
Kielce, Poland

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-1

STRATEGIC ASPECTS OF PLANNING AND FORECASTING THE EXIT FROM THE GLOBAL CRISIS OF THE TOURISM INDUSTRY

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ВИХОДУ ЗІ СВІТОВОЇ КРИЗИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

За останні роки світова туристична індустрія зазнала чимало негативних впливів. Глобальне падіння міжнародного туризму на 73% означає не лише втрату прибутків, але також значне скорочення робочих місць та ВВП країн, які найбільше залежать від таких надходжень. Слід також відмітити, що сталися значимі зміни в поведінці самих мандрівників, що створює нові виклики для галузі туризму, а процес її відновлення буде нелегким.

Проте криза дає можливість переосмислити майбутнє туризму. Уряди повинні враховувати довгостроковий вплив кризи, одночасно використовуючи цифровізацію та діджиталізацію, а також зробити внесок у структурну трансформацію, необхідну для побудови більш сильнішої та стійкої туристичної економіки.

Кількісно оцінити поточний і майбутній вплив кризи на туризм важко, оскільки криза виявила недоліки в туристичних статистичних інформаційних системах, включаючи відсутність надійних, порівнянних і своєчасних даних для обґрунтування політичних і бізнес-рішень. Наявні дані вказують на різке зниження потоків міжнародних

подорожей і витрат на туризм, а також на зниження внутрішніх подорожей.

Зробити реальні прогнози впливу пандемії на туристичну економіку дуже складно, оскільки мінливою є санітарна ситуація та постійні зміни у заходах та правилах стримування епідемії.

Глобальний масштаб і тривалість цієї кризи, її довгострокова невизначеність та взаємопов'язана економічна та медична природа роблять її несхожою на будь-який попередній шок для туристичної індустрії. Поки що рано говорити, які довгострокові наслідки матиме криза для туристичної індустрії. У табл. 1 наведено деякі потенційні наслідки довгострокової туристичної політики.

Одним із найбільш ефективних методів стратегічного планування, що базується на оцінці сильних і слабких сторін є методу SWOT-аналізу.

Сплануємо стратегію подолання туристичної кризи за допомогою даного методу. Для цього слід визначити ключові фактори, що впливають на перспективи розвитку туризму, а потім згруповані в чотири категорії: сильні (Strengths) і слабкі (Weaknesses) сторони проекту, можливості (Opportunities), що відкриваються при його реалізації та загрози (Threats), пов'язані з його здійсненням.

На нашу думку, ключовими проблемами, які негативно впливають на перспективи розвитку туризму є:

1. Фактори, пов'язані з пандемією: як довго триватиме пандемія та коли ліки чи вакцини стануть загальнодоступними?

2. Фактори, пов'язані зі зняттям обмежень на поїздки та карантином: коли і як країни почнуть пом'якшувати обмеження? Як правила соціального дистанціювання вплинуть на надання туристичних послуг?

3. Фактори, що впливають на довіру споживачів і бізнесу: скільки часу знадобиться споживачам, щоб відновити подорожі? Як зміниться характер подорожей?

4. Економічні фактори: глибина та масштаби світової рецесії? Які рішення приймають споживачі щодо дискреційних витрат?

5. Заходи уряду: як плануватимуться та впроваджуватимуться національні заходи та програми для підтримки туризму?

У табл. 2 наведено SWOT-аналіз чинників, що впливають на відновлення та перспективи розвитку світової туристичної індустрії після епідемії.

Таблиця 1

Потенційні наслідки довгострокової туристичної політики

Критерій	Характеристика
1	2
Сталий розвиток туризму	Може стати більш затребуваним у виборі туризму через більшу обізнаність щодо зміни клімату та несприятливих наслідків туризму. Очікується, що природні райони, регіональні та місцеві напрямки сприятимуть відновленню, і менша відстань проїзду може призвести до меншого впливу туризму на навколишнє середовище.
Внутрішній туризм	Очікується, що внутрішній туризм принесе користь, оскільки люди воліють залишатися місцевими та відвідувати напрямки в межах своєї країни. Внутрішні туристи часто є більш чутливими до цін і, як правило, мають нижчі структури витрат.
Довіра	Довіра мандрівників сильно постраждала від кризи та постійної невизначеності. Це може призвести до зниження попиту та споживання туризму, яке триватиме ще довго після початкового шоку
Поведінка мандрівників	На поведінку мандрівників впливатиме розвиток кризи, а також довгострокові споживчі тенденції, які змінюються у способі подорожей. Це може включати появу нових ніш та сегментів ринку, а також більший акцент на протоколах безпеки та безконтактному туристичному досвіді
Безпека та гігієна	Безпека та гігієна стали ключовими факторами для вибору напрямків та туристичної діяльності. Люди, швидше за все, віддаватимуть перевагу «приватним рішенням» під час подорожей, уникаючи великих зібрань та надаючи пріоритет приватним транспортним засобам, які можуть мати несприятливий вплив на навколишнє середовище
Пропозиція туризму	В екосистемі очікуються структурні зміни у постачанні туризму. Не всі підприємства переживуть кризу, і потенціал у цьому секторі, ймовірно, скоротиться на певний період, обмежуючи відновлення
Дефіцит кваліфікованих кадрів	Дефіцит кваліфікованих кадрів в туристичному секторі може посилитися, оскільки багато робочих місць втрачається, а працівники передислокуються в різні сектори
Скорочення інвестицій	Скорочення інвестицій вимагатиме активної політики стимулювання та відновлення інвестицій у туристичний сектор для підтримання якості туристичної пропозиції та сприяння сталому відновленню

Продовження Таблиці 1

1	2
Діджиталізація	Очікується, що діджиталізація туристичних послуг буде продовжувати пришвидшуватися, включаючи більш широке використання засобів автоматизації, безконтактних платежів та послуг, віртуального досвіду, надання інформації в режимі реального часу
Політика в галузі туризму	Політика в галузі туризму повинна бути більш реактивною, і в довгостроковій перспективі вона перейде до більш гнучких систем, здатних швидше адаптуватися до змін політичної спрямованості. Антикризовому управлінню буде приділятися особлива увага. Також важливі питання політики безпеки та охорони здоров'я

Джерело: розроблено на основі [4]

Таблиця 2

SWOT-аналіз факторів, що впливають на відновлення та перспективи розвитку туризму

Strengths / СИЛИ	**Weaknesses /СЛАБКОСТІ**
– стійкість туризму доведена в минулих кризах; – буфером може виступати внутрішній туризм; – переваги адаптації: протоколи безпеки та гігієни, подорожі ближче до дому, співвідношення ціни та якості, відповідальна поведінка споживача; – державна підтримка галузі.	– потенційно постраждалі сегменти зазнають значних втрат: міжнародні, довгострокові, ділові поїздки та події; – значні перебої в авіаперельотах через збої та концентрації авіакомпаній; – розгляд подорожей як ризику; – попит на низьку соціальну дистанцію в процесі перезапуску туризму.
Opportunities / МОЖЛИВОСТІ – переосмислення бізнес-моделей; – інновації, цифровізація та діджиталізація; – орієнтація на стійкі сегменти ринку (сільський, природний, оздоровчий туризм, екотуризм); – орієнтація на план адаптації та прогрес компанії.	**Threats / ЗАГРОЗИ** – економічне середовище: глобальна рецесія, зростання безробіття та загрози зайнятості, закриття бізнесу, переважно МСП, наявний дохід, невизначеність, що впливає на довіру споживачів і бізнесу; – тривалість пандемії (включаючи відновлення), не впевненість та недоступність вакцин; – вплив блокування та обмеження на поїздки; – невідома форма нових правил.

Джерело: власна розробка

Таким чином, забезпечення чіткої політики та вжиття заходів для зменшення невизначеності (де це можливо) щодо підтримки туризму буде визначальним для кожної країни. Перспективи туристичної

економіки все ще сповнені невизначеності, а впевненість у ділових подорожах сильно постраждала. Чітка комунікація, добре розроблена інформаційна політика та чіткі епідеміологічні критерії будуть особливо важливими в ситуаціях, коли обмеження на поїздки та заходи стримування необхідно змінити у відповідь на спалахи вірусу та зміну стану здоров'я.

Література:

1. Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 94–99.
2. Леміш К., Бабіна Н., Швачко В. Дослідження тенденцій розвитку міжнародного туризму. *Причорноморські економічні студії.* 2020. Вип. 60-1. С. 14–17.
3. Логвин М. М. Карпенко Н. М. Тараненко О.О. Міжнародний та вітчизняний туризм в умовах пандемії: нові виклики та реальність. Світова економіка та міжнародні відносини. *Інтелект XXI.* № 3. 2021. С. 29–34.
4. OECD (2020), «Mitigating the impact of COVID-19 on tourism and supporting recovery», OECD Tourism Papers, No. 2020/03, OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/mitigating-the-impact-of-covid-19-on-tourism-and-supporting-recovery_47045bae-en.
5. UNWTO, World Tourism Barometer, vol. 18, No. 3, June 2022 та UNWTO, World Tourism Barometer, vol. 18, No. 2, May 2022, Madrid. URL: https://doi.org/10.18111/wtobarometereng.

Marina Schur, Student;
Sergiy Grytsenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Logistics
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-2

INFLUENCE OF SEISMIC ACTIVITY ON GEOLOGISTIC ACTIVITY

ВПЛИВ СЕЙСМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ГЕОЛОГІСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Сейсмічна активність може суттєво впливати на геопросторові дані, що використовуються у геології та логістиці. Зокрема, землетруси можуть призводити до зміни топографії території, що у свою чергу впливає на точність геопросторових даних. Крім того, землетруси можуть призводити до руйнування інфраструктури, такої як дороги, мости, тунелі, що ускладнює збір даних та їх подальший аналіз [1].

З іншого боку, геопросторові дані можуть бути використані для відстеження сейсмічної активності та передбачення можливих наслідків землетрусів. Наприклад, геологічні карти, які відображають геологічну структуру території та розташування різних типів гірських порід, можуть допомогти в оцінці ризику землетрусу в певній зоні. Крім того, геопросторові дані можуть бути використані для моделювання наслідків землетрусу, таких як зсуви, обвали, руйнування будівель тощо.

Таким чином, існує взаємозв'язок між сейсмічною активністю та геопросторовими даними, який може виявлятися як позитивним, так і негативним впливом на геологію та логістику. Важливою задачею є вдосконалення інфраструктури геопросторових даних, яка допоможе вчасно виявляти та передбачати можливі наслідки сейсмічної активності та зменшувати їх негативний вплив на логістичні ланцюги [2].

Рух тектонічних плит може створювати ризики для логістики, оскільки може викликати землетруси, вулканічну активність, сейсмічні поштовхи та інші природні катастрофи. Деякі можливі ризики у логістиці, пов'язані з рухом тектонічних плит, включають:

1. Пошкодження і знищення інфраструктури: сильні землетруси можуть призвести до руйнування доріг, мостів, залізничних ліній та іншої інфраструктури, що може призвести до перерв, збільшення часу поставок та їх ненадійності у логістичному ланцюзі.

2. Перебої в енергопостачанні: землетруси можуть також призвести до перебоїв у енергопостачанні, що може вплинути на роботу логістичних підприємств, особливо на транспорт.

3. Втрати товарів: землетруси та інші природні катастрофи можуть призвести до втрат товарів, які транспортуються логістичним ланцюгом.

4. Затримки в доставці: сильні землетруси можуть призвести до затримок у доставці товарів, оскільки логістичні ланцюги можуть бути заблоковані.

5. Високі витрати на страхування: в зонах з підвищеною сейсмічною активністю страхування може бути дуже дорогим, що може підвищити вартість логістичних послуг та товарів.

6. Втрата підприємницької репутації: якщо логістична компанія не зможе вчасно доставити товари через землетрус, це може призвести до втрати репутації та клієнтів.

Зовсім нещодавно весь світ сколихнула новина про жахливі наслідки землетрусів у Туреччині. Такий приклад сейсмічної активності може приводити до складнощів у побудові логістичних шляхів. Ось декілька прикладів:

− **Пошкодження інфраструктури**. Землетруси можуть спричинити пошкодження доріг, мостів, тунелів та інших транспортних споруд, що може призвести до перешкод у пересуванні вантажів. Це може призвести до затримок у доставці товарів і збільшення логістичних витрат.

− **Перешкоди у вивезенні товарів.** Землетруси можуть призвести до зруйнування залізничних шляхів і портів, що може утруднити експорт та імпорт товарів.

− **Перевантаження портів.** Якщо землетруси спричинлять пошкодження портів, то це може привести до перевантаження інших портів та збільшити час доставки вантажів і знизити їх якість.

− **Затримки на кордоні.** Землетруси можуть призвести до затримок на кордонах, оскільки контроль за вантажами може бути змінено або зміщено у зв’язку зі зміною території митного контролю.

− **Ризик для персоналу.** Землетруси можуть призвести до пошкодження складів, заводів та інших логістичних приміщень, що може загрожувати життю та здоров’ю персоналу [3].

У цілому, землетруси можуть серйозно вплинути на логістику, призводячи до затримок у доставці товарів, збільшення втрат при неефективному використанні знань з небезпеки екологічних ризиків [4, с. 203, 229] і ризиків для життя персоналу. Щоб зменшити ці ризики, необхідно планувати логістичні ланцюги з урахуванням можливих землетрусів, розробляти плани дій в разі їх виникнення та своєчасно страхувати ризики у логістичній діяльності [5, с. 212].

Землетруси та інші форми сейсмічної активності можуть суттєво впливати на інфраструктуру геопросторових даних та на логістику в цілому. Залежно від рівня зруйнованості інфраструктури, руху транспортних потоків та ступеня забруднення доріг та інших об'єктів інфраструктури можуть виникнути перешкоди для логістичних ланцюгів, які можуть значно затримати поставки та інші операції в логістичному ланцюзі.

З іншого боку, залежно від наявності та якості геопросторових даних, можна вчасно виявляти та прогнозувати зони можливої сейсмічної активності, що дозволяє зменшити ризики для логістичних ланцюгів, забезпечити більш ефективне планування маршрутів та управління транспортними потоками. Таким чином, важливо мати доступ до актуальних геопросторових даних, забезпечити їхню надійність, достовірність для вчасного та точного відстеження змін, пов'язаних з сейсмічною активністю.

Література:

1. Establishment-Level Simulation of Supply Chain Disruption: The Case of the Great East Japan Earthquake / H. Inoue et al. *SSRN Electronic Journal*. 2022. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.4183730.

2. Photogrammetry and geographic information systems for quick assessment, documentation and analysis of earthquakes / O. Altan et al. ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing. 2001. Vol. 55, no. 5–6, pp. 359–372. URL: https://doi.org/10.1016/s0924-2716(01)00025-9.

3. Як землетрус у Туреччині впливає на логістичні потоки? Сайт о логистике и управлении цепями поставок. URL: https://logist.fm/news/yak-zemletrus-u-turechchini-vplivaie-na-logistichni-potoki.

4. Гриценко С. І., Савченко Л. В. Екологістика: навч. посібник. Київ : Національний авіаційний університет. 2021. 260 с.

5. Grytsenko S. I., Matvieiev V. V., Savchenko L. V. Ecologistics: Training manual. Kyiv : NAU, 2022. 224 p.

Valeriia Kornivska, Doctor of Economic Sciences,
Senior Research Fellow of the Department of Economic Theory
State Organization "Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-3

CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCIES: CONFLICTING EFFECTS OF IMPLEMENTATION

ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ: СУПЕРЕЧЛИВІ ЕФЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Головне завдання, що ставлять перед собою розробники цифрових валют центральних банків (ЦВЦБ), є формування у повній мірі регульованого національного фінансово-інституційного простору в епоху цифрових трансформацій.

Факторами, що впливають на активний пошук у сфері впровадження цифрових валют центральних банків, є: глибинні трансформації, спрямовані на створення безготівкового суспільства; розвиток тенденцій поповнення глобального фінансового простору новими засобами платежу у форматі криптовалют (зростаючий інтерес до приватних цифрових активів свідчить про потенційну конкуренцію фінансових операторів з центральними банками в їхній ролі єдиного постачальника засобів платежу).

Відправною точкою впровадження цифрової валюти центрального банку є розробка її дизайну для зростання фінансової інклюзії, – з неї все починається, і саме вона дає підґрунтя для монетарної і фінансової керованості.

Для досягнення поставлених цілей: здійснюється аналіз існуючого платіжного ландшафту (як, для яких цілей різні професійні, вікові (та ін.) категорії населення використовують готівку, карткові платежі, мобільні застосунки, криптовалюту); аналізуються механізми формування інфраструктури для забезпечення найбільш ефективних шляхів впровадження ЦВЦБ; розробляється дизайн; визначаються механізми взаємодії держави та ринкових суб'єктів в процесі впровадження ЦВЦБ; проводяться польові дослідження.

Водночас слід приймати до уваги, що пошук відповідей на запитання щодо використання ЦВЦБ для формування керованого, інклюзивного, прозорого, ефективного фінансово-інституційного простору як істотну складову має включати аналіз довіри на кожному етапі розробки ЦВЦБ:

до існуючого політичного та монетарного режиму в країні, до дій монетарних органів, до національної грошової одиниці, до існуючих фінансових посередників та використ-таних платіжних засобів.

Небагатий і складний досвід введення ЦВЦБ демонструє, що у випадку відсутності достатнього рівня довіри спостерігаються суперечливі ефекти: впровадження цифрової валюти значно дестабілізувало фінансово-економічне та соціальне становище у Нігерії.

Цифрову валюту Центрального банку Нігерії «eNaira» офіційно було введено у жовтні 2021 року. В монетарній історії це був другий випадок – після Багамських островів. Введення eNaira з самого початку зустріло негативну реакцію практично всіх ринкових суб'єктів країни, і вже у жовтні 2021 року стало зрозуміло, що більшість (99,5%) нігерійців відмовилися використовувати ЦВЦБ і віддали перевагу готівці. При цьому 50% нігерійців використовували криптовалюту. Постійне знецінення найри призвело до того, що більшість нігерійців звернулися до криптовалют, навіть незважаючи на заборону центрального банку щодо операцій з ними. Відповідно до даних біржі Paxful у Нігерії постійно зростає використання стейблкоїнів (Tether/USDT). У червні 2022 року середньомісячні обсяги торгів зросли в десять разів, до 25 млн дол США. Обсяги торгів за перше півріччя 2022 року становили майже 400 млн дол США порівняно з 760 млн дол США за 2021 рік (і це тільки на Paxful).

Для стимулювання громадян використовувати його цифрову валюту у січні 2023 року Центральний банк Нігерії обмежив зняття готівки. Головною ціллю нігерійського центробанку було поступове виведення готівки із обігу. Кульмінацією цієї політики стала істотна нестача готівки для здійснення економічної діяльності, що викликало гнів громадян і збурення, що тривають з лютого 2023 року.

Досвід Нігерії доводить, що цифрову валюту центрального банку можливо впроваджувати лише за високого рівня довіри до національної валюти, здійснюваної центробанком монетарної політики та низького рівня інфляції. Переведенню національної валюти в цифрову форму має передувати ефективна монетарна політика, спрямована на підвищення надійності національної грошової одиниці. Довіра до дій уряду та центробанку є головним фактором при здійсненні реформ в умовах нестабільності; при цьому фінансове та регуляторне стимулювання для зростання привабливості використанні ЦВЦБ (знижки, послаблення ідентифікаційних вимог для користувачів) не грають очікуваної ролі. Будь-які рестрикційні заходи в умовах економічної, політичної, фінансової нестабільності призводять до протилежних, вкрай негативних результатів для керованості монетарного простору. В умовах демонетизаційних заходів за широкого розповсюдження операцій з

криптовалютами останні стають вимушеною альтернативою в платіжному просторі. Впровадження цифрової валюти центрального банку має відбуватися тільки в умовах наявності нецифрових (готівкових) платіжних альтернатив. Оскільки це революційний проєкт, розрахований на довгострокову перспективу, тому впровадження має бути поступовим, дружнім до кінцевого користувача, спрямованим на захист всіх верств населення.

Приймаючи рішення щодо активізації стратегії на шляху впровадження цифрової валюти центрального банку слід усвідомлювати, що незважаючи на високий рівень активності, більшість ініціатив сьогодні залишаються на початкових стадіях реалізації ідеї. При цьому дослідженню доцільності, етапів і механізмів впровадження ЦВЦБ має передувати всебічний постійний моніторинг платіжного ландшафту за прикладом досліджень ЄЦБ та рівня інституційної довіри у суспільстві. Моніторинг інституційної довіри має проводитися за такими напрямками: довіра до держави; довіра до НБУ та його політики; довіра до Уряду та його політики; довіра до існуючих фінансових посередників; довіра до платформ; довіра до національної валюти; довіра до іноземної валюти; довіра до безготівкових розрахунків; довіра до криптовалюти; довіра щодо конфіденційності в управлінні даними користувача.

Lidiya Lisovska, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Analyst of Project "Russian Assets As the Source
to Restore the Ukrainian Economy";
Yaroslav Sydorovych, Senior Expert of Project
"Russian Assets As the Source
to Restore the Ukrainian Economy"
Member of the Management Board
Non-Governmental Organization
"National Interest Advocacy Network "ANTS"
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-4

RESERVES OF THE CENTRAL BANK OF RUSSIA AS AN OBJECT OF SANCTIONS DUE TO MILITARY AGGRESSION IN UKRAINE[1]

One of the key objects of sanctions is the reserves of the Central Bank of russia. The sanctions have led to a certain reduction in russia's international reserves, but they still remain at a fairly high level compared to other countries.

The structure of the central bank's reserves consists of the following types: international reserves, gold, Special Drawing Rights (SDR), national currency reserves, investment reserves, and others. According to data published by the Central Bank of the russian federation on its official website, as of September 1, 2021, the total amount of assets in the reserves of the Central Bank of the russian federation was 610.9 billion US dollars [1].

These data (Fig. 1) show that the size of reserves of the Central Bank of the russian federation as of February 23, 2023 amounted to 607.9 billion US dollars, which is 3.8 billion dollars more than at the beginning of the year. However, there were fluctuations in the size of reserves during 2022, which may be due to changes in global financial markets, including changes in prices for oil and other resources, as well as changes in the volume of exports and imports of russian goods.

[1] The study was conducted within the framework of Project «Russian Assets As the Source to Restore the Ukrainian Economy», which is performed in NGO "National Interests Advocacy Network "ANTS", with the support of National Democratic Institute for International Affairs (NDI)

Table 1

Structure of reserves of the Central Bank of the russian federation as of January 1, 2022

Type of reserves	Percentage of total reserves	Absolute value (in billion dollars)
Gold	23,9	127,1
Profitable investments	27,6	146,9
Currency instruments	46,3	246,2
Other assets	2,2	11,7

Source: [1]

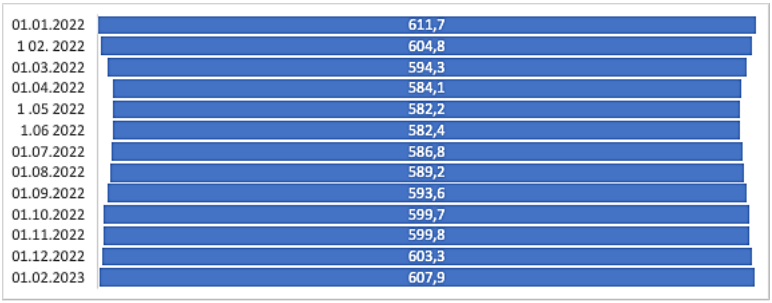

Figure 1. Dynamics of reserves of the Central Bank of the russian federation

Source: [2]

After the outbreak of war with Ukraine on February 24, 2022, the structure of reserves of the Central Bank of the russian federation underwent changes. In particular, there was a decrease in the volume of russia's international reserves due to a number of economic and financial sanctions, which were subject to various restrictions from other countries.

Table 2

The structure of reserves of the Central Bank of the russian federation as of February 23, 2023 (according to the latest bulletin)

Type of reserves	Percentage of total reserves	Absolute value (in billion dollars)
Gold	22,5	126,1
Profitable investments	30,7	172,2
Currency instruments	43,3	243,1
Other assets	3,5	19,5

Source: [3]

As can be seen from the Table 2, the Central Bank of the russian federation announced an increase in the share of gold in the total composition of international reserves and a decrease in the share of US dollars. According to the latest press release of the Bank of russia [3], gold is one of the main components of the international reserves of the russian federation, but not the only one, because a significant part of the reserves are other assets, such as government securities and currencies of other countries.

An increase in the percentage of profitable investments and other assets, as well as a decrease in the percentage of foreign currency instruments, indicates a change in the reserve management strategy of the Central Bank of the russian federation.

According to the report [3], the structure of reserves of the Central Bank of russia is dominated by international reserves, which as of February 1, 2023 amounted to 569.4 billion US dollars, which is more than 90% of the total amount of reserves. In this group of international reserves, according to the report, the largest part is made up of foreign currency assets, which amount to 482.4 billion US dollars. International reserves also include gold, international currency rights, and special drawing rights (SDR), but their total value is much lower.

The second largest group consists of reserves of the national currency, which as of February 1, 2023 amounted to 61.5 billion US dollars, which is about 10% of the total amount of reserves. According to the report, national reserves are dominated by gold.

The third largest group consists of special reserves, which as of February 1, 2023 amounted to 0.05 billion US dollars, which is less than 1% of the total amount of reserves [3]. Thus, according to the report, international reserves are the most significant part of the total reserves of the Central Bank of russia.

The world has imposed various sanctions against the financial system of russia due to military aggression in Ukraine since 2014. Some of them [4]:

– USA: in 2014, American banks were banned from maintaining the position of the russian central bank and banned from buying new russian bonds.

– EU: in 2014, it imposed sanctions that prohibit European banks from buying new russian bonds.

– Japan: banned banks from buying new russian bonds in 2014.

– Canada: in 2015, a ban on buying new russian bonds.

– Australia: in 2014, it imposed restrictions on the purchase of russian bonds for its banks.

– Switzerland: in 2015, it imposed sanctions that prohibit the purchase of new russian bonds.

– Norway: in 2014, it imposed sanctions that prohibit the purchase of new russian bonds.

In 2018, the United States imposed new sanctions on russia, which included restrictions on trade in certain types of russian bonds, which affected the central bank's reserves. In addition, the United States continues to impose other sanctions against russia, such as a ban on the import of certain goods and a ban on issuing visas to some russian officials.

In response to the full-scale armed aggression on the territory of Ukraine, which was launched by Russian troops on February 24, 2022, democratic countries agreed to impose new sanctions to restrict investments in Russian government bonds, ban certain types of exports and imports of goods, restrict access to financial markets and block the assets of the central bank reserves of the Russian Federation.

According to Bloomberg analysts, the decrease in russia's reserves in February 2023 is attributed to lower prices for oil and natural gas, russia's main export product, as well as an increase in capital outflows from the country. Analysts predict that the coming months may also be challenging for russia's reserves, given geopolitical tensions and the risks of changing international financial regulatory standards [5].

Instead, each country that holds russian Central Bank reserves should declare them now. They should also adopt a special law for the confiscation of such assets and their transfer to Ukrainian reconstruction. And the Ukrainian government should make this a top demand [6].

One of the key *economic* objectives of the central bank sanctions is therefore to bring about a collapse of the exchange rate of the ruble, as one top official in the Biden administration openly acknowledged: "No country is sanctions-proof and Putin's war chest of $630 billion in reserves only matters if he can use it to defend his currency value of the russian ruble against major currencies, specifically by selling those reserves in exchange for buying the ruble." [7] In the days following the announcement of the sanctions, the ruble plunged by almost 40 percent against the US dollar and the euro [8].

The russian economy did not suffer as expected. The ruble exchange rate has strengthened. russia's GDP in 2022 is only minus 2.5%, inflation is 12%, and the budget deficit is 2.3% of GDP [2].

Sanctions that are adopted politically should be transformed into subsequent court decisions on the seizure and confiscation of assets of persons under sanctions, to bring to economic responsibility for the crimes of the aggressor country – the russian federation and its residents, and to compensate Ukraine for the destruction and damage caused. However, such previous successful precedents are insufficient and there is a need to develop new legal mechanisms for confiscation.

Ukraine (2022, May) and Canada (2022, June) adopted special laws on the confiscation of assets under sanctions, the United States (2022, December) adopted a law on the possibility of selling and further transferring to Ukraine as international assistance property confiscated under a criminal sentence or under civil confiscation. The resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine on February 23, 2023 approved the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of February 22, 2023 "On the application of sectoral special economic and other restrictive measures (sanctions) to financial institutions of the russian federation", which applied a wide range of sanctions restrictions on the entire financial sector of the russian federation, which can serve as an example for other democratic countries [9].

A significant economic responsibility of the russian federation for military aggression could be the confiscation of reserves of the Central Bank of the russian federation in the amount of about 300 billion which are blocked in USA, UK, France, Germany, Canada, Australia, Switzerland, Japan, Norway and other countries in Euro, US Dollar, Pound Sterling, Canadian Dollar, Australian Dollar, Swiss Franc, Norwegian Krone, Danish Krone, Swedish Krona, Japanese Yen, South Korean Won, etc.

According to experts, the reserves of the Central Bank of russia may become the object of further sanctions due to their use to support russia's aggressive foreign policy. Therefore, we believe that the priority of the public and the governments of the world and Ukraine is to draw attention to such an object in order to increase economic pressure and eliminate the possibility of the aggressor to continue military operations in Ukraine.

References:

1. Central Bank of the russian federation. (n.d.). Official website. Available at: http://www.cbr.ru.

2. Central Bank of the russian federation. (2023, February 9). Bulletin 2023 No. 1. Available at: https://www.cbr.ru/eng/analytics/?PrtId=bul&print=1&print _date=09.02.2023.02.09_00/03/2023_00/03/2023_1_1&fld=2023_1_0.0&fld_type=pdf&fld_date=09.02.2023.02.09_00/03/2023_00/03/2023_1_1.

3. Central Bank of the russian federation. (2023, February 23). Bulletin 2023 No. 2. Available at: https://www.cbr.ru/eng/analytics/?PrtId=bul&print=1&print_date=23.02.2023.02.23_00/03/2023_00/03/2023_1_1&fld=2023_2_0.0&fld_type=pdf&fld_date=23.02.2023.02.23_00/03/2023_00/03/2023_1_1.

4. European Council. (n.d.). Timeline – EU restrictive measures against russia over Ukraine. Available at: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine.

5. Bloomberg analysts. (2023, March 2). Russia's Reserves Decrease in February. Bloomberg. Available at: https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-03-02/russia-s-reserves-decline-as-lower-prices-capital-outflows-bite.

6. Aslund, A. (2022, December 1). OPINION: High Time to Confiscate russia's Central Bank Reserves. Kyiv Post. Available at: https://www.kyivpost.com/opinion/its-time-for-ukraine-to-confiscate-russias-central-bank-reserves.html.

7. Macias, A., & Franck, T. (2022, February 28). Biden administration expands sanctions against russia, cutting off U.S. transactions with central bank. CNBC. Available at: https://www.cnbc.com/2022/02/28/biden-administration-expands-russia-sanctions-cuts-off-us-transactions-with-central-bank.html.

8. Vermeiren, M. (2022, March). Freezing russia's Central Bank Reserves: Much Ado About Nothing? GIES Papers. Ghent Institute for International Studies. Available at: https://www.ugent.be/ps/politiekewetenschappen/gies/en/research/publications/gies_papers/2022-ukraine/freezing-russias-central-bank-reserves-much-ado-about-nothing.

9. Resolution on Approval of the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of February 22, 2023 "On the Application of Sectoral Special Economic and Other Restrictive Measures (Sanctions) to Financial Institutions of the Russian Federation". Registered: 9045 on 22.02.2023. Act: 2924-IX on 23.02.2023. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2924-IX#Text.

Mykola Muzychenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Global Economy
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-5

LIQUEFIED NATURAL GAS AS A KEY COMPONENT OF THE FRENCH GAS MARKET

СКРАПЛЕНИЙ ПРИРОДНИЙ ГАЗ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ГАЗОВОГО РИНКУ ФРАНЦІЇ

На частку скрапленого природного газу (СПГ) сьогодні припадає 43% газу, що споживається у Франції.

На початок 2023 року запаси газу країни знаходяться на рекордному рівні. Станом на 15 січня 2023 року Франція мала 106 ТВт-год газу, рівень запасів склав 80% у порівнянні із середнім показником 55% за останні шість років на цю дату. Такий рівень забезпечений перш за все за рахунок мобілізації СПГ – терміналів. За період з 1 листопада 2022 року по 15 січня 2023 року імпорт СПГ збільшився на 41%, що становить близько 75% споживання Франції [1].

В країні функціонують чотири регазифікаційних СПГ-термінали (Fos Tonkin, Montoir De Bretagne, Fos Cavaou, Dunkerque), щорічна сумарна потужність яких становить майже 40 млрд кубічних метрів [2].

СПГ-термінал Fos Tonkin – перший термінал для прийому та регазифікації скрапленого природного газу у Франції, який був введений в експлуатацію ще у 1972 році. Термінал розташований на середземноморському узбережжі у дельті річки Рони. Необхідність будівництва цього терміналу була обумовлена укладеною у 1967 році угодою з Алжиром щодо щорічного постачання до Франції 4,2 млрд кубічних метрів СПГ. Після модернізації, проведеної у 2005 році, приймальна здатність терміналу становить 7 млрд кубічних метрів на рік. Причальна інфраструктура терміналу здатна приймати газові танкери вантажоємністю до 75 тисяч кубічних метрів [3].

З 2009 року СПГ-термінал Fos Tonkin знаходиться під управлінням компанії Elengy, яка входить до складу енергетичного гіганту ENGIE Group.

СПГ-термінал Montoir De Bretagne введений в експлуатацію у 1980 році та має річну потужність 10 млрд кубічних метрів. Розташований на узбережжі Біскайської затоки Атлантичного океану. До 2005 року це найбільший за потужністю СПГ-термінал Європи.

Продукція терміналу постачається до газотранспортної мережі Франції, а також безпосередньо до побудованої поруч теплоелектростанції потужністю 435 МВт.

Термінал знаходиться під управлінням компанії Elengy [4].

СПГ-термінал Fos Cavaou введений в експлуатацію у 2010 році, має річну потужність 8,25 млрд кубічних метрів. Розташований на південному середньоземноморському узбережжі. Інфраструктура терміналу має причал, здатний приймати газові танкери вантажоємністю до 265 тисяч кубічних метрів. Проект реалізовано консорціумом у складі GDF Suez (71,99%) та Total (28,10%) [5].

У 2021році оператор терміналу Elengy та її дочірня компанія Fosmax LNG впровадили (на невизначений термін) процедуру розподілу потужностей СПГ-терміналу Fos Cavaou («Відкритий Сезон Fos Cavaou 2021»). За рахунок розподілу потужностей на довготривалий період Elengy планує прискорити прийняття рішення щодо збільшення пропускної здатності терміналу та отримати гарантовані обсяги до 2045 року і на більш довгострокову перспективу [6].

У квітні 2021 року Elengy вперше здійснила на газовому ринку Франції поставку ISO-контейнеру з СПГ залізничним транспортом. Транспортування ISO-контейнерів залізницею сприятиме прискоренню процесу трансформації СПГ-терміналів у мультимодальні газові хаби [7].

СПГ-термінал Dunkerque введений в експлуатацію у 2016 році та має потужність 13 млрд кубічних метрів. Розташований на півночі західного узбережжя Франції, що дозволяє мати доступ до газотранспортної мережі Бельгії. Це найбільший термінал у континентальній частині Європи. Інфраструктура терміналу здатна обслуговувати газові танкери вантажоємністю до 267 тисяч кубічних метрів. СПГ-термінал Dunkerque забезпечує 20% попиту на природний газ у Франції. Проект реалізовано консорціумом у складі французької EDF (65%), французької Total (10%) та бельгійської Fluxys (25%) [8].

Імпорт російського скрапленого природного газу до Франції з січня по жовтень 2022 року збільшився на 60%. За даними відстеження суден і портів, зростаючий попит з боку Франції допоміг Росії стати другим після Сполучених Штатів Америки постачальником СПГ до північно-західної Європи, випереджаючи за обсягами Катар [9].

Міністерством екологічних перетворень Франції, енергетичними компаніями TotalEnergies, GRTGaz та портовим об'єднанням Harora, що поєднує порти Гавр, Руан та Париж, підготовлено проєкт будівництва першого у Франції плавучого СПГ-терміналу – регазифікаційного судна FSRU (Floating Storage and Regasification Unit) у морському порту Гавр. Проєкт пов'язаний з планами країни зменшити залежність від

російського газу. Вартість робіт з будівництва FSRU та відповідної інфраструктури розподілу газу оцінюється в 30 млн євро. Потужність плавучого терміналу дозволить щорічно імпортувати 3,9 млн тон СПГ з Катару, країн Африки та США [10].

Література:

1. Запаси газу у сховищах Франції досягли рекордного рівня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/19/7154429.
2. Паливно-енергетичний комплекс Франції. URL: https://iclub.energy/analitika/tpost/olf4897966-palivno-energetichnii-kompleks-frants.
3. Elengy: Fos Tonkin LNG Terminal Celebrates 40th Anniversary, France. URL: https://www.offshore-energy.biz/elengy-fos-tonkin-lng-terminal-celebrates-40th-anniversary-france
4. Elengy's Montoir-de-Bretagne LNG terminal renovation nearly complete. URL: https://www.lngindustry.com/liquid-natural-gas/28112013/elengy_montoir-de-bretagne_lng_terminal_renovation_nearly_complete.
5. Fos Cavaou LNG Terminal, Fos-sur-Mer. URL: https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/fos-cavaou-lng-terminal-fos-sur-mer.
6. France's LNG Terminal Fos Cavaou Launches Open Season for 2022-45 Capacity. URL: https://tankterminals.com/news/frances-lng-terminal-fos-cavaou-launches-open-season-for-2022-45-capacity/
7. A first in France: LNG transported by rail from the Fos Cavaou LNG terminal. URL: https://www.elengy.com/en/media/press-releases/first-france-lng-transported-rail-fos-cavaou-lng-terminal.
8. À propos de Dunkerque LNG. URL: https://www.fluxys.com/fr/company/dunkerque-lng.
9. Країни ЄС витратили на скраплений газ з Росії у п'ять разів більше, ніж роком раніше – Bloomberg. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/30/694453.
10. La France va se doter d'un nouveau terminal d'importation de gaz liquéfié. URL: https://www.lesechos.fr/industrie-services/energie-environnement/la-france-va-se-doter-dun-nouveau-terminal-dimportation-de-gaz-liquefie-1396363.

Oleh Pustovoit, Doctor of Economic Sciences,
Leading Researcher
State Institution "Institute for Economics and Forecasting,
National Academy of Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-6

GLOBAL MULTIPOLARITY AND PROSPECTS FOR THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINIAN MERCHANDISE EXPORTS

ГЛОБАЛЬНА БАГАТОПОЛЯРНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

У перші два десятиліття XXI ст. поряд із США та країнами Єврозони, активно формувалися нові полюси зростання світової економіки. Основу їх сучасної конфігурації утворили Китай та Індія. У 2016–2020 рр. вони щорічно забезпечували в середньому 32,4% приросту світової економіки. Впродовж зазначених десятиліть Індонезія наблизила перспективу стати новим полюсом глобального зростання. Водночас Туреччина, Саудівська Аравія та Філіппіни динамічніше набували шанси стати новими полюсами глобального зростання порівняно з Бразилією, В'єтнамом, Єгиптом Мексикою, Пакистаном, Південно-Африканською Республікою.

Нова багатополярність світової економіки створила як додаткові можливості, так і певні загрози для економічного зростання та розвитку інших країн. Ситуацію можна описати докладніше на прикладі України за допомогою показників експортно-імпортних операцій.

У довоєнному 2021 р. в Україні економічну активність суттєво стимулював попит, що формувався на внутрішніх ринках країн, які виконували роль традиційних, нових та потенційних полюсів глобального зростання. Так, на ринках країн ЄС вітчизняні експортери продали товарів на суму 26,79, на ринку США – 1,62 млрд дол. США [1]. Сукупний обсяг продажу становив 41,7% товарного експорту України.

Водночас на ринках Китаю вітчизняні експортери продали продукції на суму 8,00, Індії – 2,49 млрд дол. США, країн-потенційних полюсів глобального зростання (Бразилії, В'єтнаму, Єгипту, Індонезії, Мексики, Філіппін, Пакистану, Російської Федерації, Саудівської Аравії, Південно-

Африканської Республіки, Туреччини) – 12,55 млрд дол. США. Сукупний обсяг продажу становив 33,9% товарного експорту України. З наведеного випливає, що зазначені країни суттєво впливали на економічну активність в галузях, які виробляли третину експортної продукції. Безумовно, це створювало додаткові можливості для зростання економіки.

Однак створюючи сприятливі умови для розширення вітчизняного виробництва, Китай, Індія та країни-потенційні полюси глобального зростання відігравали значно меншу роль в забезпеченні розвитку економіки України. Для аналізу впливу цих країн на вітчизняну економіку варто скористатися таким припущенням.

Відомо, що однією з ознак рівня розвитку економіки є її спроможність експортувати на світові ринки продукцію підвищеної технологічної складності з інноваційними та якіснішими властивостями, що має високу ціннісну (нецінову, якісну) конкурентоспроможність. Її продаж на світових ринках забезпечує зростання вартості одиниці продукції сукупного товарного експорту країни, створює сприятливі умови для збільшення позитивного сальдо торговельного балансу та прискорення економічного зростання. Тому обсяг реалізації національної продукції підвищеної технологічної складності на внутрішніх ринках інших країн, опосередковано свідчить про величину *торгових стимулів*, які вони створюють для розвитку країни-експортера.

Оцінювання стимулів щодо розвитку української економіки, які формують Китай, Індія та країни-потенційні полюси глобального зростання, варто розпочати з опису вітчизняної експортної продукції підвищеної технологічної складності, що має високу ціннісну (нецінову, якісну) конкурентоспроможність. Напередодні війни вона становила близько 4 % загального товарного експорту. До її складу входили такі товарні групи: проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники; кабелі волоконно-оптичні (код УКТЗЕД 8544), електронагрівальні прилади та апарати (код УКТЗЕД 8516), двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (код УКТЗЕД 8411), судна, призначені для перевезення людей або вантажів; буксири та судна-штовхачі (код УКТЗЕД 8901), яхти й інші плавучі засоби для дозвілля або спорту (код УКТЗЕД 8903), електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне (код УКТЗЕД 8831), частини літальних апаратів товарної позиції 8801 або 8802 (код УКТЗЕД 8803), турбіни на водяній парі та інші парові турбіни (код УКТЗЕД 8406) [2] (далі – продукція, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ... 8903).

У 2021 р. в Україні обсяг експорту продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ... 8903, становив 2,79 млрд дол. США, імпорту − 1,17 млрд дол. США. Це спричинило виникнення позитивного

сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією в обсязі майже 1,6 млрд дол. США, що створювало сприятливі, але *недостатні* умови для прискорення зростання української економіки. Свідченням останнього було від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами -6,6 млрд дол. США [3]. Його від'ємна величина не лише зменшувала рівень зростання економіки, а й свідчила про низьку частку в її структурі експортних галузей, що випускали продукцію підвищеної технологічної складності. Спробуємо оцінити обсяги її реалізації на внутрішніх ринках країн, які виконували роль традиційних, нових та потенційних полюсів глобального зростання.

Якщо звернутися до статистичних даних, то можна виявити, що в 2021 р. Україна продала зазначеної продукції на ринках Китаю, Індії та країн-потенційних полюсів глобального зростання на суму понад 0,356 млрд дол. США, що становило 12,8% від загального обсягу її продажу вітчизняними експортерами на міжнародних ринках. Водночас ці країни експортували в Україну аналогічної продукції на зіставну суму – 0,347 млрд дол. США. Відносно невеликий обсяг експорту української продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ... 8903, до країн-нових та потенційних полюсів глобального зростання можна пояснити так.

По-перше, частина країн-нових та потенційних полюсів глобального зростання перейшла до масового випуску та експорту окремих видів аналізованих товарів підвищеної технологічної складності. Це дало їм змогу обмежувати експортну діяльність інших країн**,** ринки яких розвиваються відносно повільніше та/або витіснити їх з традиційних каналів збуту цієї продукції в світовому господарстві, а також ще сильніше «прив'язати» до експортно-сировинної міжнародної спеціалізації.

По-друге, наявністю в українських товаровиробників більш вигідних пропозицій щодо експорту цієї продукції на ринки інших країн. Зокрема, у довоєнний період українські товаровиробники отримали найвигідніші пропозиції щодо розширення експорту від географічно близьких сусідніх країн, а саме Польщі, Румунії, Словаччини, Чехії та Угорщини. У 2021 р. на ринки цих країн Україна експортувала продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ... 8903, на суму 1,537 млрд дол. США. Це спричинило виникнення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією в обсязі майже 1,063 млрд дол. США.

Інтерпретація результатів прикладних досліджень

Під час війни Україна неминуче втратить частину промислових підприємств, що загальмує її зростання та розвиток. У повоєнний період прискорити вирішення цієї проблеми можна шляхом спрямування

міжнародної допомоги на відновлення галузей, які спроможні в короткі терміни розпочати та/або збільшити продаж на зовнішніх ринках продукції підвищеної технологічної складності, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ... 8903. Такий сценарій розвитку подій відкриє можливість для підвищення загального рівня технологічної складності українського товарного експорту та відповідно його ринкової вартості відносно імпорту. У результаті експортні доходи зможуть покривати валютні витрати на імпорт в більшому обсязі, що зумовить скорочення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами, підвищення темпів зростання економіки та доходів населення, підприємств і держави.

Однак при розробці майбутнього сценарію подій варто враховувати, що динамічно зростаючі ринки країн-нових та потенційних полюсів глобального зростання створюють порівняно менші торгові стимули для розширення експорту вітчизняної продукції підвищеної технологічної складності. Так, у довоєнний період Бразилія, Китай, Єгипет, Індонезія, Мексика, Філіппіни, Туреччина та В'єтнам продавали в Україні зазначену продукцію в дещо більших обсягах, ніж купували.

У повоєнний період основними споживачами вітчизняної продукції підвищеної технологічної складності можуть стати географічно найближчі до України держави-члени ЄС Польща, Румунія, Словаччина, Чехія, Угорщина, Німеччина та Франція, а також Велика Британія. З цього випливає, що набуття Україною членства в ЄС може збільшити торгові стимули цих країн для прискорення розвитку вітчизняної економіки.

Література:

1. Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США) за період з 01.01.2021 р. по 31.12.2021 р. / Державна фіскальна служба України. URL: http://sfs.gov.ua/ms/f11.

2. Пустовойт О. В. Цінова та ціннісна конкурентоспроможність товарного експорту України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 2. С. 7–31.

3. Платіжний баланс України. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external

Lilia Ukrainets, Doctor of Economic Sciences, Professor
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-7

THE INFLUENCE OF POLITICAL CONNECTIONS ON THE INTERNATIONAL INVESTMENT ACTIVITIES OF CHINESE COMPANIES UNDER DEPENDENCE ON EXTERNAL FINANCING

The specific institutional environment dictates the fact that enterprises with political connections are more likely to receive favorable conditions from the government and state-owned banks. Research shows that the government-business nexus is widespread throughout the world and is particularly important for enterprises in transition economies, mainly because of their weak institutional environment. H. Li et al. [11] argue that a poorly functioning market economy and a weak legal system are the main reasons why political connections are valuable for businesses in transition economies. Also A. Khwaja and A. Mian [2], C. Bai et al. [3] found a positive connection between the company's proximity to the authorities and the favorable conditions that the company receives from state banks.

We will analyze whether political connections matter more for the enterprise's implementation of outward foreign direct investment (OFDI) when the enterprise's dependence on external financing is stronger. It is difficult to determine the actual dependence of the enterprise on external financing. Even if data were available on the number of rejections that each enterprise receives when applying for a loan, these data would probably be distorted, due to the influence of political connections and the quality of the institutional environment. This statement is especially true for developing countries with weak financial markets. In such countries, dependence on external financing is more likely to be internally determined by specific institutional characteristics, rather than by industry-specific technological characteristics, as in developed countries (e.g., the USA). In China, the number of actual bank loans received by enterprises already reflects the benefits of political connections, and therefore cannot be a measure of real financing needs. Accordingly, it is necessary to identify mechanisms that will allow measuring dependence on external financing.

As R. Rajan and J. Zingales discovered [4], in a perfect capital market, the supply of external financing, according to the assumptions, is perfectly elastic, so the enterprise's dependence on external financing reflects the enterprise's need for capital. According to the mentioned study, the amount

of initial investment, periods of cash flow, and the need for further investments differ, depending on the industry in which the enterprise operates, that is, they are determined by technological characteristics specific to a certain industry.

In our study, we used the calculations of Rajan and Zingales and used them as a conditional indicator of the real needs of Chinese enterprises in external financing. We then used a discrete survival model using complementary double-log regression.

$$p_{it} = 1 — \exp [– \exp (\alpha_1 ++ \beta_1 TPF_{it} + \beta_2 politicalconnection_{it} + \\ + \beta_3 firmkl_{it} + \beta_4 age_{it} + \beta_5 edu_{it} + \beta_6 financing)]$$

The results of the analysis are presented in table 1.

These results prove that the indicator of the interaction effect of political connections and dependence on external financing has the expected positive sign, regardless of the way political connections are measured. The interaction effect is significant at the 1% level when political connections are measured by the percentage of directors with political experience, and at the 5% level for the other three measures, but not significant for the other options. The positive and significant coefficient of the interaction effect indicator proves that the influence of political connections on the probability of a firm's transformation into a multinational enterprise (MNE) is greater for companies with a high dependence on external financing.

For example, when political connections are measured as the sum of the number of directors with political experience, for a company with an average value of dependence on external financing (which is equal to 0.415), an additional director with political connections on the board increases the probability of conversion to a new MNE by 36.3 %. For firms with a high dependence on external financing (which is 0.77), an additional director with political connections increases the chance of first OFDI by 72%, ceteris paribus. Accordingly, if political connections are measured as the weighted sum of the number of directors with political connections, then for the average level of dependence, the growth of a director by one level in the political hierarchy increases the chance of making the first OFDI by 17.2%, and with a strong dependence on external financing, this indicator is 31%.

It is worth noting that the influence of political connections on the probability of OFDI is minimal when the firm's dependence on external financing is zero, regardless of the way political connections are measured. For example, for political connections measured by the number of directors with political experience, if dependence on external financing is zero, then an additional director with political connections increases the probability of the first OFDI by only 4%. This result shows that when the company has significant financial resources to make its investments, political connections are no longer so important. Accordingly, this result confirms the thesis about the financial channel through which political connections affect OFDI.

Table 1

Political connections and dependence on external funding

Event: transformation into a new MNE	Expected sign	1 (amount)		2 (weighted amount)		3 (percentage)		4 (weighted percentage)		5 (dummy variable)	
		coef.	SE	coef	SE	coef	SE	coef	SE	coef	SE
log TPF	+	0.53***	0.14	0.52***	0.14	0.53***	0.14	0.53***	0.15	0.52***	0.14
indicator of political connections	+	0.04	0.15	0.03	0.07	0.01	0.03	0.01	0.02	-0.31	0.43
the interaction of political connections and the need for external financing	+	0.65**	0.29	0.31**	0.14	0.08***	0.06	0.04	0.03	1.71**	0.76
average level of education	+	0.72**	0.34	0.73**	0.34	0.72**	0.34	0.73**	0.34	0.72**	0.34
average age	+	-0.008	0.05	-0.01	0.05	-0.002	0.05	-0.006	0.05	0.01	0.05
log capital-labor ratio	+/-	-0.05	0.25	-0.04	0.25	-0.03	0.24	-0.03	0.24	0.01	0.22
industry fixed effect		Yes		Yes		Yes		Yes		Yes	
location fixed effects		Yes		Yes		Yes		Yes		Yes	
Number of observations		1915		1915		1915		1915		1915	
Log pseudolikelihood		-327.13		-326.01		-328.9		-328.12		-328.2	

*Note: ***, ** and * represent significance level at 1%, 5% and 10% respectively*

In general, our analysis proved that the influence of political connections on the probability of conversion to a new MNE is greater in the case of limited liquidity, which arises both from the underdevelopment of the financial market in China and from the specific financial needs of the enterprise for a certain industry.

References:

1. Li Hongbin, Lingsheng Meng, Qian Wang, Li-An Zhou (2008) Political Connections, Financing and Firm Performance: Evidence from Chinese Private Firms. *Journal of Development Economics*, no. 87, pp. 283–299.

2. Khwaja A. I., Atif M. (2005) Do Lenders Favor Politically Connected Firms? Rent Provision in an Emerging Financial Market. *Quarterly Journal of Economics*, vol. 120, issue 4, pp. 1371–1411.

3. Bai Chong-En, Jiangyong Lu, Zhigang Tao. (2005) Property Rights Protection and Access to Bank Loans: Evidence from Private Enterprises in China. *Economics of Transition*, vol. 14 (4), pp. 611–628.

4. Rajan Raghuram G., Juigi Zingales (1998) Which Capitalism? Lesson from the East Asian Crisis. *Journal of Applied Corporate Finance*, no. 11, pp. 40–48.

Olena Khytra, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
Khmelnytskyi, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-8

SYNERGETIC CHARACTER OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES' REGULATION

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ХАРАКТЕР РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пріоритетними напрямами зовнішньоекономічної політики України можна вважати забезпечення провідних позицій держави на світових ринках, сприяння експорту і досягненню глобальної конкурентоспроможності, інтеграцію держави до глобальної транспортної системи через реалізацію транзитного потенціалу тощо [1]. Досягнення зазначених цілей неможливе без розвитку механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що являє собою сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких забезпечується стимулювання, координація та регламентування діяльності суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків [2, с. 129].

Під механізмом регулювання ЗЕД О. Ю. Акименко пропонує розуміти "цілісну сукупність взаємозумовлених і взаємопов'язаних методів, форм, інструментів, що здійснюють регулюючий, стимулюючий та координаційний вплив на ЗЕД суб'єктів господарювання з метою розвитку внутрішнього та розширення зовнішнього ринку збуту високотехнологічної продукції і забезпечення експортно орієнтованого виробництва" [3, с. 8].

Оскільки система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності характеризується залежністю від внутрішніх і зовнішніх чинників, піддається перманентному впливу геополітичних, економічних, соціальних змін, а реалізація регуляторної політики відбувається на різних рівнях [1], сучасні реалії потребують формування спільних механізмів та правил взаємодії країн не тільки у планетарному масштабі, а й виваженого синергетичного підходу до позицій державного управління щодо забезпечення економічних інтересів і повноцінної реалізації економічного потенціалу країни в розрізі діалектичного поступу [4, с. 76].

Держава визначає та реалізує стратегію зовнішньоекономічного розвитку, а також за допомогою системи заходів та механізмів

державного регулювання виконує системоутворюючі функції, які забезпечують соціально-економічний розвиток країни. У свою чергу, суб'єкти ЗЕД діють в рамках правового поля держави та міжнародного законодавства, реалізуючи при цьому функцію самоуправління з чітко поставленою метою максимізації прибутку та мінімізації витрат. Міжнародні гравці, залежно від виду суб'єкта, виконують функції самоуправління в контексті забезпечення економічної ефективності функціонування та реалізації власних інтересів [4, с. 77]. Відтак, важливим фактором складності та водночас перспективності у дослідженні механізмів, інструментів державного регулювання вважається синтез тенденцій впорядкування (організовування) системи державного управління і самоорганізації системи господарювання. За раціонального їх співвідношення ефект синергії від застосування інструментів державного регулювання матиме значно кращий результат за тих самих ресурсів управління [5].

Отже, проголошений Україною курс щодо європейської інтеграції, з одного боку, вимагає всебічної підтримки та контролю зі сторони державних інституцій, а з іншого боку – нарощування глобалізаційних процесів в економічній сфері потребує певної її лібералізації, тобто спрощення процедур та мінімізації обмежень під час здійснення міжнародних торгівельних, фінансових, розрахункових операцій [6, с. 35].

З огляду на наведені вище аргументи, можна стверджувати, що багаторівневий і динамічний механізм регулювання ЗЕД носить яскраво виражений синергетичний характер, що проявляється передусім у складному взаємопереплетінні інтересів різних суб'єктів, виникненні ефекту взаємодоповнення різних методів впливу для досягнення цілей розвитку цілісної системи світогосподарських зв'язків та національних економік, а також у поєднанні ознак регулювання та самоорганізації.

Основою розробки сучасної сутнісної конструкції співвідношення самоорганізації та регулювання вважаються системні характеристики змішаної економіки. Її унікальною властивістю, обумовленою дією різноманітних перехресних сил і тенденцій, є більша стійкість до впливу зовнішнього середовища, здатність підтримувати з ним певну рівновагу. Така змішаність обумовлює складність механізму регулювання ЗЕД: домінування проявів стихійності на рівні зовнішньоекономічних операцій окремих суб'єктів господарювання, відносної урегульованості – на загальнодержавному рівні, симбіозу самоорганізації та організації – на мегарівні світової економіки. Наприклад, створення міжнародних інституцій і наднаціональних органів, ухвалення міжнародних конвенцій тощо можна розцінювати як тенденцію організовування, тоді як базові закономірності еволюції світового ринку (зокрема, мінливість кон'юнктури, наростання

кризових явищ та виникнення нових інструментів щодо їх подолання) тяжіють до ознак самоорганізації економічних відносин.

Оскільки синергетика протиставляє причинно-наслідковим зв'язкам у рамках цілого взаємодію, то в її межах немає необхідності проводити редукцію складної системи з автономними блоками і структурними рівнями до первинних елементів, зокрема інтеграційного об'єднання – до національних економічних систем, а відносин між ними – до моделі їх інтеграційної взаємодії (преференційних угод, зони вільної торгівлі, митного союзу тощо). В основі синергетичної методології лежить уявлення про існування певного набору шляхів трансформації і, відповідно, про наявність вибору в поведінці складних систем, що, крім іншого, підтверджує практика європейської інтеграції [7].

Слід пам'ятати, що будь-який вплив керуючої підсистеми здатний призвести до хвилі флуктуацій в системі ЗЕД, підштовхнути її на програшний атрактор після проходження точки біфуркації і навіть зруйнувати. Тому регулювання повинне бути "м'яким" і відповідати таким вимогам: 1) бути резонансним щодо змін, які відбуваються в ЗЕД, її природи і минулого; 2) здійснюватись своєчасно (процеси, які не були враховані органами регулювання, згодом можуть вийти з-під контролю і викликати незворотні зміни); 3) система регулювання повинна налагодити зворотний зв'язок з економікою, інакше перша генеруватиме руйнівні флуктуації; 4) держава має спиратися на суб'єктів ЗЕД, що забезпечують перехід на виграшний атрактор еволюції [8, с. 172–173].

У цілому регулювання ЗЕД являє собою процес одночасного регулювання та саморегулювання економіки, коли зв'язки й відносини між її суб'єктами є результатом як спонтанного формування норм, що певним чином структурують поведінку економічних агентів, так і результатом організуючої діяльності держави. На нашу думку, синергетичність механізму регулювання ЗЕД проявляється, перш за все, у виконанні ним функцій своєрідного "атрактора порядку", що позначає стратегічну ціль інтеграції національної економіки до системи світогосподарських зв'язків. Водночас, завдяки ефективному регулюванню вдається контролювати рівень ентропії (що означає наростання проявів дезорганізації, структурних дисбалансів і як результат – зниження економічного потенціалу), нейтралізувати руйнівні флуктуації (коливання), що виникають в результаті укладання великої кількості зовнішньоекономічних договорів, а також певною мірою впливати на показники соціально-економічного розвитку країни під час проходження системою ЗЕД неминучих точок біфуркації.

Література:

1. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління:*

удосконалення та розвиток. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1965 (дата звернення: 03.03.2023).

2. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. № 13–14. С. 125–129. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/21.pdf (дата звернення: 03.03.2023).

3. Акименко О. Ю. Формування механізму сучасного регулювання зовнішньоекономічної діяльності як важливої передумови розвитку експортно орієнтованого виробництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство".* 2019. Вип. 24 (1). С. 5–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_24(1)__3 (дата звернення: 03.03.2023).

4. Шевчук С. В. Діалектика державного регулювання забезпечення митних інтересів держави. *Бізнес Інформ.* 2018. № 6. С. 76–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_6_10 (дата звернення: 03.03.2023).

5. Борисенко О. П. Синергія у контексті системного підходу до проблем державної регуляторної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_9_4 (дата звернення: 03.03.2023).

6. В'юник О. В., Вавінський Б.О. Напрями вдосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах інноваційних змін. *Центральноукраїнський науковий вісник. Серія "Економічні науки"*. 2020. Вип. 5 (38). С. 30–39. URL: http://economics.kntu.kr.ua/pdf/5(38)/5.pdf (дата звернення: 03.03.2023).

7. Сищук А. А. Використання синергетичного підходу в моделюванні економічної взаємодії України та Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2004. Вип. 49 (ч. І). С. 160–165.

8. Білоус В. С. Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2007. 376 с.

Veronika Chala, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture
Dnipro, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-9

DIRECTIONS OF ENVIRONMENTAL ACTIVITIES OF SOCIALLY RESPONSIBLE COMPANIES IN THE USA

НАПРЯМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИХ КОМПАНІЙ США

Попри мінімальну роль держави у діяльності приватного бізнесу та загалом низький рівень державного регулювання його екологічної діяльності, саме у США на законодавчому рівні були чітко інституціоналізовані вимоги щодо екологічних і соціальних параметрів бізнес-діяльності. На неабияку увагу тут заслуговує Закон Сарбейнза-Оксли (2002 р.), норми якого спрямовані, у тому числі, на широке просування принципів сумлінного ведення бізнес-діяльності та забезпечення повної транспарентності і релевантності корпоративної звітності. Своєю чергою, чинні у США Правила щодо обов'язкового розкриття інформації щодо викидів бізнесовими структурами парникових газів Агентства з охорони навколишнього середовища зобов'язують компанії і фірми звітувати перед суспільством з питань емісії CO_2.

Варто додати, що Сполучені Штати Америки відзначаються також найбільш розвинутими традиціями добровільної участі місцевих бізнесових і підприємницьких структур у фінансуванні різного роду соціальних й екологічних проєктів за одночасного домінування у їх господарській діяльності економічного прагматизму, індивідуалізму та орієнтації на максимізацію прибутку. Подібного роду проєкти вже з кінця 1950-х років набувають регулярного і цілеспрямованого характеру, що супроводжується системною диверсифікацією механізмів й інструментів участі бізнесу у соціальному й екологічному розвитку суспільства насамперед на основі заснування величезної кількості корпоративних фондів, утворених з урахуванням інтересів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів у вигідних для суспільства сферах екологічної діяльності.

Так, за результатами 2022 р. у першу десятку найбільш соціально відповідальних в екологічному плані корпорацій США увійшли такі гіганти глобального бізнесу як: Jacobs (зі значенням субіндексу

екологічної відповідальності на рівні 100,0), Xylem (98,7), Mettler-Toledo International (98,0), Analog Devices (98,0), Cisco Systems (97,7), Host Hotels & Resorts (96,1), Baxter International (95,3), Merck & Co. (94,6), Aptargroup (94,4) та Lam Research (94,0 відповідно). При цьому індекс корпоративної соціальної відповідальності, окрім субіндексу екологічної відповідальності, оцінюється також через призму таких компонентів як: соціальна відповідальність та корпоративне управління [1].

З метою узагальнення сучасної діяльності американських компаній у царині реалізації принципів корпоративної екологічної відповідальності нами зведено досвід зазначених компаній, відображений у їх звітах про соціальну відповідальність (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові напрями екологічної діяльності найбільш соціально відповідальних компаній США

Корпорація	**Суб-індекс екологічної відпові-дальності**	**Характеристика екологічної діяльності**
1	2	3
Jacobs	100,0	Співробітництво з державними установами, муніципалітетами, компаніями приватного сектору та провідними природоохоронними організаціями у сфері розроблення і масштабування диференційованих рішень і сталих продуктів, які мають стосунок до зменшення викидів парникових газів, адаптації до кліматичних змін, впровадження екокліматичних технологій, а також консалтинг з питань сталого розвитку та реалізація освітньої програми STEAM та ін.
Xylem	98,7	Надання технічних і консалтингових сервісів комунальним службам і підприємствам у сфері підвищення сталості господарської діяльності на основі технологій управління відходами, повторного і безпечного використання води, зменшення наповнення каналізаційних колекторів під час екстремальних погодних умов; зниження обсягів викидів парникових газів; зменшення власного вуглецевого сліду і вуглецевого сліду сектору водопостачання; розроблення високотехнологічних рішень у сфері підвищення енергоефективності клієнтів; надання гуманітарної допомоги у формі налагодження систем чистого водопостачання та ін.

Продовження Таблиці 1

1	2	3
Mettler-Toledo International	98,0	Зменшення споживання енергії та викидів парникових газів, збільшення обсягів вторинної переробки матеріалів, зменшення відходів, які відправляються на сміттєві полігони, використання екологічних пакувальних матеріалів, впровадження систем відповідального пошуку джерел ресурсів за усіма ланками постачальницьких ланцюгів, створення для працівників інклюзивних робочих місць, реалізація корпоративної політики біологічної різноманітності та інклюзії та ін.
Analog Devices	98,0	Збільшення обсягів використання відновлюваної енергії, зниження викидів парникових газів, екологічна оптимізація виробничих процесів і технологічного обладнання, реалізація комплексних програм у сфері енергозбереження (у тому числі оптимізація процесу стиснення сухого повітря, встановлення датчиків рухів, оптимізація систем освітлення, опалення, охолодження та ін.), прямі закупівлі відновлювальної енергії, співробітництво з локальними постачальниками комунальних послуг у рамках реалізації довгострокових стратегій стимулювання відновлюваної енергії та ін.
Cisco Systems	97,7	Впровадження систем управління парниковими газами, збереження біорізноманіття та природних ресурсів, розроблення продуктів для мінімізації відходів і впливу на навколишнє середовище, розширення використання відновлювальних джерел енергії, впровадження принципів циркулярної економіки у виробничу діяльність, просування екологічних ІТ у власних бізнес-операціях, зменшення власного вуглецевого сліду і вуглецевого сліду своїх клієнтів, впровадження енергоефективних хмарних рішень та ін.
Host Hotels & Resorts	96,1	Інвестування технологічних рішень у сфері збереження та відновлення природного капіталу, пом'якшення проблеми кліматичних змін, збереження біорізноманіття та ін.

Продовження Таблиці 1

1	2	3
Baxter International	95,3	Впровадження стандарту ISO 50001 в енергоспоживанні на рівні усієї корпоративної системи управління; зменшення обсягів споживання води; реалізація майже 200 корпоративних проєктів енергозбереження, завдяки яким очікується щорічне зменшення викидів CO2 на 8,8 метричних тон; встановлення понад 3 МВт нових сонячних енергетичних потужностей; реалізація Дорожньої карти кліматичних дій з метою досягнення вуглецевої нейтральності фінансово-господарської діяльності на період до 2040 р.
Merck & Co.	94,6	Впровадження ефективних та інноваційних технологій та методів оброблення матеріалів з метою зменшення обсягів споживання енергії, води, сировини та відходів, а також виробництва продукції екологічно чистим способом; екологічне тестування товарів; накопичення інформації про небезпечні речовини і матеріали з подальшим інформуванням співробітників, підрядників, перевізників та інших партнерів; членство в американській Ініціативі «Зелена хімія», Раді США з хімії (ACC), Європейській федерації фармацевтичної промисловості та інших екологічних інституціях та ін.
Aptargroup	94,4	Повторне використання матеріалів при виробництві товарів для ринків краси, особистої гігієни, догляду за домом, продуктів харчування та напоїв; зменшення обсягів споживання природних ресурсів, енергії та виробничих відходів; впровадження екоінновацій на усіх ланках вартісних ланцюгів; використання екопакувальних матеріалів; розроблення стандартів якості переробленої смоли для використання у виробництві косметики та засобів догляду за домом; екологізація усіх ланок вартісного ланцюга при виробництві пластмас та ін.
Lam Research	94,0	Зменшення викидів парникових газів; економія електроенергії; нарощування обсягів виробництва товарів і послуг, здатних забезпечити клієнтам зменшення емісії CO2 і споживання хімікатів; здійснення додаткових інвестиційних капіталовкладень у системи управління та моніторингу стану довкілля на основі використання відповідної технологічної платформи та ін.

Джерело: узагальнено і побудовано авторкою за даними [2; 3; 4; 5; 6; 7]

Як випливає з даних, поданих у табл. 1, у бізнес-структур Сполучених Штатів Америки упродовж останнього століття чітко сформувалась і набула інституціоналізованого характеру зріла модель корпоративної культури соціальної відповідальності з екологічною відповідальністю в якості її невід'ємного структурного компонента.

Моделі екологічної діяльності найбільш соціально відповідальних компаній США передбачають розроблення, обнародування і популяризацію стратегій корпоративної соціальної відповідальності, добровільну реалізацію її принципів усіма працівниками компаній та регулярну публікацію відповідних звітів про корпоративну соціальну відповідальність. Ключові положення подібного роду звітів системно відбивають основні напрями екологічного партнерства держави і американського соціуму, для якого турбота про екологію, нарівні з дотриманням прав людини та основних її конституційних прав, є невід'ємним компонентом менталітету громадян.

Література:

1. America's Most Responsible Companies 2022. Newsweek, Dec. 24, 2022. URL: https://www.newsweek.com/americas-most-responsible-companies-2022.
2. Xylem 2021 Sustainable Report. URL: https://www.xylem.com/siteassets/sustainability/2021/xylem-sustainability-report-2021.pdf.
3. Mettler Toledo Corporate Responsibility Report 2022. URL: https://www.mt.com/dam/sustainability/crr-2022/METTLER_TOLEDO-Corporate_Responsibility_Report_H_2022.pdf?#page1.
4. Analog Devices. Future Forward 2021 ESG Report. URL: https://www.analog.com/media/en/company-csr/2021-esg-report.pdf.
5. Merck Environmental, Social & Governance (ESG) Progress Report 2021/2022. 2022. URL: https://www.merck.com/wp-content/uploads/sites/5/2022/08/MRK-ESG-report-21-22.pdf.
6. Aptar Corporate Sustainability 2020 Report. A Year of Resiliency Improving Everyday Life. Aptar, 2021. URL: https://www.responsibilityreports.com/HostedData/ ResponsibilityReportArchive/a/NYSE_ATR_2020.pdf.
7. Lam Research Corporate Social Responsibility Report 2018. URL: https://www.responsibilityreports.com/HostedData/ResponsibilityReportArchive/l/NASDAQ_LRCX_2018.pdf.

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY, NATIONAL MODELS OF ECONOMIC SYSTEMS AND GLOBAL PROCESSES

Nataliia Halaiko, Senior Lecturer of the Department of Social, Behavioral, Humanitarian Sciences and Economic Security
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-10

MODEL OF THE INFLUENCE OF INDIVIDUAL INDICATORS ON THE EXTERNAL DEBT OF UKRAINE

МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ПОКАЗНИКІВ НА ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ

Однією з глобальних проблем на сучасному етапі розвитку суспільства є нестача фінансів для покриття дефіцитів державного бюджету та реформування економіки. У цьому випадку уряди країн світу залучають кошти шляхом запозичень. Запозичення мають двоїсту характеристику. З одного боку, нагромадження державного боку може призвести до серйозних макроекономічних проблем та бути загрозою економічній безпеці. З іншої сторони, доступ країни до такого роду капіталу дозволяє з меншими витратами фінансувати дефіцит державного бюджету, залучати кошти для реформування фінансово-економічної системи, розвитку окремих галузей економіки, покриття дефіциту платіжного балансу тощо.

Зазначимо, що постійне зростання боргів характерне не тільки для країн зі слабкою економікою, але, як не парадоксально, величезні державні заборгованості мають як країни, що розвиваються, так і провідні світові економіки. За підрахунками Інституту міжнародних фінансів (IIF), у кінці 2020 року людство було винне 281 трлн. дол. США або 355% від світового ВВП. Щодо світових економічно розвинених держав, то лідером серед країн з найбільшим державним боргом стала Японія, яка на 2021 рік має 234,4% державного боргу по відношенню до ВВП, Німеччина, мала відносно низький рівень суверенного боргу – 69,3%. Великобританія зареєструвала показник на рівні 102,8%, частка зовнішнього державного боргу у відсотках до ВВП у Італії становить

150,8%, Португалії – 127,4 %, Іспанії – 118%, Греції – 193,3%. На такому тлі ситуація з боргом в Україні видається контрольованою, однак лише на перший погляд (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Державний борг країн відносно ВВП у 2019–2021 роках, %

Країна	2019	2020	2021
США	104,1	128,8	124,6
Японія	211,4	234,6	234,4
Німеччина	58,9	68,7	69,3
Франція	97,4	114,6	112,9
Італія	134,1	155,3	150,8
Іспанія	98,3	120	118,4
Великобританія	83,8	102,5	102,8
Україна	50,3	60,8	48,9

Індикатор, що відображає рівень економічного розвитку країни та характеризує її фінансову стійкість є показник зовнішнього державного боргу. Зовнішній державний борг являє собою заборгованість держави за залученими з-за кордону коштами у вигляді позик і кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових установ, відсоткам, що сплачуються по них, а також коштами, отриманими шляхом розміщення на міжнародних ринках державних цінних паперів [2].

Для того, щоб запозичення позитивно впливали на економіку, необхідно ефективно розподіляти залучені кошти. Результативне використання зовнішнього боргу може стати потужним фактором економічного зростання, що дозволить згладжувати економічні відхилення та дасть додаткові фінансові ресурси. Проте підвищення державного боргу до критичної позначки може стати серйозною проблемою не тільки в економічній, а й політичній площині. У зв'язку з цим винятково важливим завданням є визначення безпечних меж накопичення зовнішнього боргу та виникає необхідність управління та прогнозування боргу. Це можна зробити за допомогою математичного моделювання. Адекватна математична модель дозволяє вивчити ступінь впливу різних параметрів на зростання зовнішніх кредитів та виробити оптимальну стратегію управління запозиченнями.

Для виявлення впливу основних показників (X_1 – ВВП, млн. грн., X_2 – міжнародні резерви, млн. дол. США, X_3 – дефіцит державного бюджету, млн. грн, X_4 – експорт товарів та послуг, млн. грн.) на зовнішній державний борг (Y) буде використано лінійну багатофакторну модель (табл. 2).

Використавши метод найменших квадратів і скориставшись інструментом аналізу даних в Excel отримано економетричну модель

впливу ВВП, міжнародних резервів, дефіциту державного бюджету і експорту товарів та послуг на зовнішній державний борг в Україні:

$$Y = 21835,9239 - 0,01097\,X_1 - 0,01208\,X_2 + 0,046826\,X_3 + 0,040225\,X_4$$

Таблиця 2

Фактичні, прогнозовані і розраховані значення регресорів для моделі та зовнішнього боргу

Роки	Зовнішній борг, млн. дол. США	ВВП, млн. грн.	Міжнародні резерви, млн. дол. США	Дефіцит державного бюджету, млн. грн.	Експорт товарів та послуг, млн. грн.	Зовнішній борг, млн. дол. США (розрах. значення)
2009	26518,7	913345	26505	35517,2	423564	30193,76
2010	34759,6	1082569	34576	64265,5	549365	34645,70
2011	37474,5	1316600	31795	23557,6	707953	36584,10
2012	38658,8	1408889	24546,2	53445,2	717347	37436,33
2013	37536	1454931	20415,7	64707,6	681899	36082,47
2014	38792,2	1566728	7533,33	78052,8	770121	39184,93
2015	43445,4	1979458	13300	45167,5	1044541	44084,66
2016	45604,6	2383182	15539,3	70130,2	1174625	46028,76
2017	48989,4	2982920	18808,5	47849,6	1430230	48646,25
2018	50462,5	3558706	20820,4	59247,9	1608890	50023,73
2019	48940,8	3974564	25302,2	78049,5	1636416	47393,70
2020	53720,8	4194102	29132,9	217096,1	1637399	51488,80
2021	57197	5459574	30941	197937,4	2224704	60307,12
2022*		5994755,4	43507,5	303637,95	2330553	63489,63
2023*		6798931,1	54682	411200,6	2583485,9	69740,71
2024*		7663598,3	68182,7	544804,9	2854291,5	77238,21
2025*		8588757,48	84178,9	707183,2	3143412,1	86125,83
2026*		9574408,1	102839,7	901068,0	3451290,2	96547,27

* *прогноз*

За критерієм Фішера встановлено, що з ймовірністю (надійністю) p = 0,99 можна вважати, що дана економетрична модель адекватна статистичним даним ($F_{\text{роз}} = 47,19; F_{\text{табл}} = 5,41$).

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,9593$, який є значущим, свідчить про те, що 95,93% варіації (зміни) залежної змінної Y зумовлено факторними змінними, які входять до моделі, і тільки 4,07 % варіації Y спровоковано неврахованими у цій моделі чинниками. Множинний коефіцієнт кореляції $r = 0,979$ характеризує високий (сильний) зв'язок зазначених факторів із зовнішнім державним боргом.

Для прогнозування рівня зовнішнього боргу України за заданою моделюю, було побудовано лінії трендів для кожного фактора за допомогою сучасних засобів Excel. Вибір апроксимуючої залежності

для трендових моделей здійснено з врахуванням величини коефіцієнта детермінації (R^2), значення якого було в межах 0,7 – 1,0.

Отже, відповідно до результатів проведеного кореляційно-регресійного аналізу спостерігаємо, що при збільшенні ВВВ на 1 млн. грн. і при деяких фіксованих значеннях інших факторів, обсяг зовнішнього державного боргу зменшиться на 0,01097 млн. дол. США.; при збільшенні міжнародних резервів на 1 млн. дол. США і при деяких фіксованих значеннях інших факторів, обсяг зовнішнього державного боргу зменшиться на 0,012084 млн. дол. США; при збільшенні дефіциту державного бюджету на 1 млн. грн. і при деяких фіксованих значеннях інших факторів, обсяг зовнішнього державного боргу зменшиться на 0,046826 млн. дол. США; при збільшенні експорт товарів та послуг на 1 млн. грн. і при деяких фіксованих значеннях інших факторів, обсяг зовнішнього державного боргу збільшиться на 0,040225 млн. дол. США. Можемо бачити, що розмір зовнішнього боргу також зростатиме, середній темп приросту зовнішнього боргу за період 2009–2026 (ураховано дані прогнозу) складає 6,7%. За аналізований період ВВП у середньому збільшується на 13,9%, міжнародні резерви – 7,8%, дефіцит державного бюджету – 19,7, експорт товарів та послуг – 12,4% щорічно. З огляду на це, приходимо до думки, що в основному запозичення ітимуть на покриття дефіцитів, а обслуговування боргів лягатиме тягарем на майбутні покоління. Для підвищення ефективності зовнішніх запозичень доцільно здійснити низку дій, зокрема розробити ефективну боргову стратегію, забезпечити інвестиційно-інноваційне спрямування зовнішніх позик, зважаючи на міжнародний досвід вибрати оптимальну для України модель управління запозиченнями.

Література:

1. Стрілець Вікторія. Моделі управління державним боргом у зарубіжних країнах та можливості їх адаптації в Україні. URL: https://iaa.org.ua/portfolio (дата звернення: 22.02.2023).

2. Зовнішній державний борг України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ (дата звернення: 22.02.2023).

3. Золотовалютні резерви України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ (дата звернення: 22.02.2023).

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 22.02.2023).

Olena Koba, Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-11

ECONOMIC SECURITY AND LEVELS OF ITS FORMATION: CONCEPTUAL APPROACHES

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА РІВНІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Умови сьогодення характеризуються загостреним впливом на діяльність галузей економіки України зовнішніх і внутрішніх загроз та вимагають від української влади й суспільства спільних потужних дій задля забезпечення економічної безпеки країни, галузей економіки, підприємств. З урахуванням ситуації, що склалася в українській економіці через військову агресію рф, проблеми економічної безпеки, як ніколи, актуальні й потребують дослідження і вирішення, оскільки від цього залежить не тільки економічне зростання, а і результат військових дій.

Економічна безпека формується на різних рівнях, проте одностайності серед науковців щодо їх ієрархії немає.

На думку Я. Жаліло [1], існує три основні рівні економічної безпеки: індивідуума, суб'єкта господарської діяльності та держави, які є неподільними. До означених рівнів Т. Гладченко [2] додає економічну безпеку регіону.

Т. Васильців [3] виокремлює такі рівні: економічну безпеку держави, регіонів, у галузево-секторальному аспекті, на мікрорівні ієрархії управління, суспільства (угрупування), особи.

О. Руда, Л. Малюта [4] пропонують ієрархію видів економічної безпеки: глобальна економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека, економічна безпека регіону, економічна та майнова безпека підприємств. Такої ж думки притримується З. Якубович [5].

П'ять рівнів економічної безпеки (глобальна, національна, регіональна, підприємницька і особистісна) формують систему економічної безпеки, на думку Ю. Тимчишин [6].

Науковці О. Ляшенко, Б. Плескач, В. Бантуш [7] виділяють шість ієрархічних рівнів економічної безпеки: індивідуальна, локальна (мікрорівень), регіональна (мезорівень), національна безпека (макрорівень),

міжнародна безпека як складова глобальної безпеки, глобальна безпека (мегарівень).

Схожий погляд на ієрархію рівнів економічної безпеки мають О. Чубукова, Т. Воронкова [9] та Грибіненко О. М. [9], вони виокремлюють наступні рівні:

– глобальна економічна безпека (мегарівень), в тому числі її складова – міжнародна економічна безпека;

– національна економічна безпека (макрорівень);

– економічна безпека регіонів (мезорівень);

– економічна безпека підприємства, організації, установи (макрорівень);

– економічна безпека особистості (базовий рівень).

Олійнічук О. [10] логічним вважає виокремлення таких рівнів формування економічної безпеки держави:

– окремого господарюючого суб'єкта (ГС), що формує мікрорівень економічної безпеки;

– сукупності однопрофільних (одногалузевих) господарюючих суб'єктів, що формує галузевий мезорівень економічної безпеки;

– певного регіону, де функціонують господарюючі суб'єкти, що формує регіональний мезорівень економічної безпеки;

– держави, що формується господарюючими суб'єктами всіх регіонів і галузей та залежить від стану економічної безпеки на мікро- та мезорівнях.

Узагальнюючи думки науковців, пропонуємо наступну ієрархічну структуру економічної безпеки та відповідний взаємозв'язок між її рівнями (рис. 1):

– мегарівень: глобальна економічна безпека (безпека розвитку матеріальної та духовної культури людства, а також вирішення глобальних проблем людства та глобалізація економік різних країн [Ж. Костюк]) включає міжнародну економічну безпеку (досліджує чинники та складові конкурентоспроможності на макрорівні);

– макрорівень: загальнодержавна або національна – економічна безпека держави (охоплює підгалузі: фінансову, технологічну, соціальну, бюджетну, екологічну та ін.);

– мезорівень: регіональна економічна безпека (проектує державну економічну безпеку на регіональний рівень) та галузева економічна безпека (включає нормативну, фінансову, екологічну, інформаційну та інші складові);

– мікрорівень: економічна безпека підприємництва (об'єднує нормативне забезпечення, фінансову складову, умови конкуренції, податкове навантаження та ін.); економічна безпека підприємства (враховує загрози та перспективи діяльності, економічну ефективність,

внутрішні чинники підприємства); економічна безпека особи (формує співвідношення доходів, видатків, заощаджень фізичної особи).

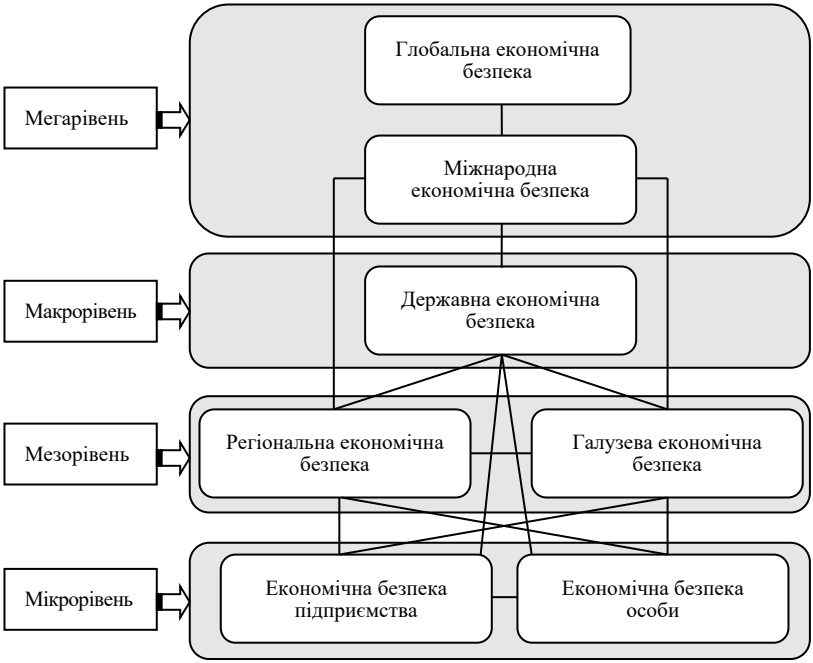

Рис. 1. Рівні економічної безпеки та взаємозв'язок між ними

Як видно з рис. 1, між рівнями економічної безпеки існує тісний взаємозв'язок, оскільки вони є елементами єдиної системи економічної безпеки і зміни, що відбуваються з одним із них стосуються й інших. Успішний розвиток світового суспільства можливий лише за умови забезпечення економічної безпеки на усіх рівнях її формування. При цьому вищі рівні економічної безпеки мають забезпечувати створення сприятливих умов для функціонування нижчих рівнів, які, в своєю чергою, формують передумови для стабільності вищих рівнів.

Література:

1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. Київ : НІСД, 2009. 336 с.

2. Гладченко Т. М. Науково-методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької діяльності : регіональний аспект: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління». Донецьк, 2004. 20 с.

3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.

4. Руда О., Малюта Л. Організація економічної безпеки в контексті активізації розвитку товаровиробництва. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 3 (36). С. 35–42.

5. Якубович З. В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 704. С. 71–76.

6. Тимчишин Ю. В. Інструментарій дослідження підходів до забезпечення економічної безпеки регіонів. *Бізнесінформ.* ‘2019. № 6. С. 83–88.

8. Ляшенко О. М., Плескач Б. В., Бантуш В. К. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 161. С. 113–118.

9. Чубукова О. Ю., Воронкова Т. Є. Система економічної безпеки (екосестейт): сутність, структура. *Ефективна економіка.* 2014. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3169 (дата звернення: 20.02.2023).

10. Грибіненко О. М., Міжнародна економічна безпека: детермінанти та складові розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 121–126. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2019/24.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

11. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. *Галицький економічний вісник*, 2015. № 1. Том 48. С. 93–100. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1369/1/14.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

Oleksandr Piriashvili, Candidate of Economic Sciences,
Senior Researcher at the Department
of the Infrastructure Development
State Organization "Institute of Economy and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-12

CERTAIN ASPECTS OF THE SYSTEMATIZATION OF INDICATORS REGARDING THE CONVERGENCE OF RAIL TRANSPORT PRODUCTIVITY IN UKRAINE WITH THE EU[1]

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПОКАЗНИКІВ ЩОДО КОНВЕРГЕНЦІЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ З ЄС[2]

Глобальні інтеграційні процеси в різних частинах світу, розвиток міжнародного економічного співробітництва з державами-членами ЄС-27 та провідними економічно розвинутими країнами світу набувають особливої актуальності та гостроти на сучасному етапі розвитку. Одним з таких глобальних процесів в сучасних умовах виступає поглиблення процесів конвергенції секторів інфраструктури національної економіки України з ЄС. Зокрема, це поглиблення процесів конвергенції (зближення) на залізничному транспорті України з ЄС щодо продуктивності залізниць.

Тому, дослідження наявності, відсутності чи поглиблення процесів економічної конвергенції (зближення) між країнами з різним рівнем економічного розвитку після вступу до тих чи інших економіко-політичних об'єднань чи союзів, проведене на основі аналізу міжнародних порівнянь основних макроекономічних показників, показників розвитку окремих регіонів, а також окремих видів економічної діяльності (у тому числі секторів виробничої інфраструктури), зокрема, і сфери залізничного транспорту України та ЄС є дуже актуальними в сучасних умовах.

[1] The publication was prepared as part of the scientific research (applied) topic: «Convergence in the Production Infrastructure Sectors of Ukraine with the EU» (State registration number 0121U112428)

[2] Публікацію підготовлено в рамках виконання НДР відомчої (прикладної) теми: «Конвергенція в секторах виробничої інфраструктури України з ЄС» (Державний реєстраційний № 0121U112428)

У зв'язку із цим інтеграційні процеси в Україні слід розглядати, на нашу думку, як передумови поглиблення процесів конвергенції з ЄС, а низку міжнародних угод між Україною і ЄС (Угода про асоціацію із ЄС) та відповідних нормативно-правових актів України, директив ЄС як чинники поглиблення процесів конвергенції з ЄС. Відповідно до цього, реструктуризація та модернізація залізничного транспорту України, а також поступова гармонізація та узгодженість діючих стандартів, технічних регламентів та політики щодо ринку залізничних перевезень з існуючими в ЄС – це один із важливих пріоритетів транспортної політики України згідно зі ст. 368 Угоди про асоціацію. Зазначена Угода в секторі залізничного транспорту передбачає, зокрема, забезпечення сумісності системи залізничного транспорту шляхом імплементації її директив і технічних регламентів ЄС, усунення адміністративних і технічних перешкод, модернізацію залізничної транспортної інфраструктури та технічного обладнання, а також інтеграцію до європейської залізничної транспортної мережі.

Так, розглянемо також загальну кількість локомотивів, які функціонують на залізничному транспорті України та в окремих державах-членах ЄС-27 за період з 2010–2020 рр., яка наведена у табл. 1. Як свідчать дані табл. 1, загальна кількість локомотивів, які функціонують на залізничному транспорті держав-членів ЄС та України за зазначений період становила, а саме: в Україні зменшилась з 4451 од. – у 2010 р. до 3895 од. – у 2015 р. та 3599 од. – у 2020 р., в Австрії зменшилась з 1436 од. – у 2010 р. до 1314 од. – у 2015 р. та 1287 од. – у 2020 р., в Чехії зменшилась з 2085 од. – у 2010 р. до 1920 од. – у 2015 р. та дещо збільшилась до 1999 од. – у 2020 р., у Франції дещо збільшилась з 3413 од. – у 2010 р. до 3569 од. – у 2015 р. і дещо зменшилась до 3225 од. – у 2020 р., в Німеччині зменшилась з 5127 од. – у 2010 р. до 3032 од. – у 2015 р. і збільшилась до 4571 од. – у 2020 р., в Угорщині дещо збільшилась з 1077 од. – у 2010 р. до 1153 од. – у 2015 р. та 1154 од. – у 2020 р., в Італії дещо збільшилась з 2837 од. – у 2010 р. до 3103 од. – у 2015 р. і дещо зменшилась у 2018 р. до 2490 од., в Литві зменшилась з 271 од. – у 2010 р. до 229 од. – у 2015 р. і 214 од. – у 2020 р., в Польщі зменшилась з 4263 од. – у 2010 р. до 4033 од. – у 2015 р. та 3671 од. – у 2020 р., в Іспанії зменшилась з 615 од. – у 2010 р. до 390 од. – у 2016 р. і дещо збільшилась до 464 од. – у 2020 р.

Варто нагадати цікавий історичний факт, що перший залізничний локомотив в Україні було вироблено та випущено й ще у далекому 1897 році на Харківському заводі транспортного машинобудування

(сучасна назва), а вже наприкінці 1990 років і початку 2000 років Україна виступала справжнім монополістом на ринку виробництва залізничних локомотивів серед держав колишнього Союзу [2, с. 382].

Таблиця 1

Загальна кількість локомотивів на залізничному транспорті України та окремих держав-членів ЄС-27 у 2010–2020 рр.

(число одиниць станом на 31 грудня)

Країни	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Австрія	1436	1428	1479	1366	1367	1314	1272	1258	1206	1226	1287
Чехія	2085	2076	2088	1932	1895	1920	2003	2010	1999	2004	1999
Франція	3413	3500	3554	3601	3558	3569	3595	3527	3586	3497	3225
Німеччина	5127	..	..	..	..	3032	..	..	..	..	4571
Угорщина	1077	1190	1163	1131	1166	1153	1170	1167	1133	1194	1154
Італія	2837	2488	2341	..	2728	3103	3075	2573	2490	..	..
Литва	271	265	253	267	239	229	230	216	216	211	214
Польща	4263	4180	4113	4032	4143	4033	4004	3825	3887	3860	3671
Іспанія	615	606	554	534	557	..	390	433	455	459	464
Україна	**4451**	**4411**	**4285**	**4121**	**3896**	**3895**	**3895**	**3574**	**3593**	**3636**	**3599**

Джерело: складено автором на основі даних кількості і потужності (1000 кВт) локомотивів станом на 31 грудня за типом локомотива. ЄЕК ООН. Статистична база даних ЄЕК ООН : веб-сайт. URL: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT40-TRTRANS07-TRRAILVEH/01enTRRailLocomotivNb_r.px/ (дата звернення: 03.03.2023)

Зазначимо, що в процесі даного часткового дослідження, на нашу думку, слід дотримуватися наступного алгоритму дій щодо аналізу та оцінки стану конвергенції продуктивності залізничного транспорту України з ЄС на основі міжнародних порівнянь, який наведено на рис. 1.

Так, на першому етапі нашого часткового дослідження здійснюється збір, обробка та систематизація первинних статистичних показників та формування інформаційної бази статистичних даних щодо аналізу стану продуктивності залізничного транспорту України та держав-членів ЄС-27. На другому етапі даного часткового дослідження здійснюються обробка даних та відповідні розрахунки продуктивності залізничного транспорту України та ЄС-27 за період, що аналізується. І нарешті, на третьому етапі даного часткового дослідження здійснюються розрахунки стану процесів конвергенції щодо продуктивності залізничного транспорту України з ЄС-27 і дається характеристика отриманих результатів аналізу на основі міжнародних порівнянь.

До того ж, за оцінками експертів, важливим аспектом поглиблення процесів конвергенції України та ЄС на залізничному транспорті є техніко-технологічна сумісність української транспортної системи з європейською, зокрема, це несумісність європейських та українських

колій (1435 мм та 1520 мм, відповідно), що призводить до затримки потягів на кордоні через зміну колісних пар [3, с. 38].

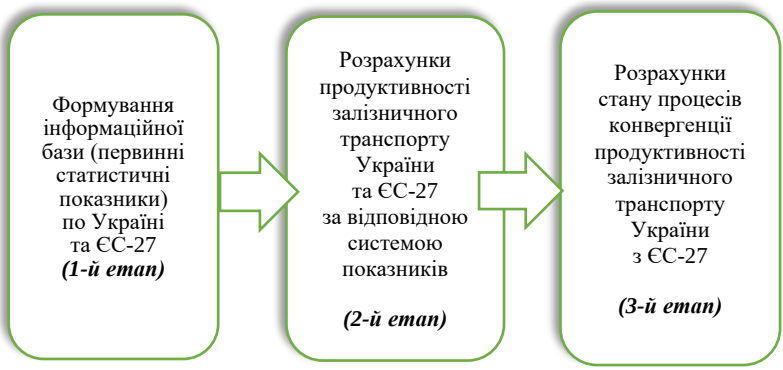

Рис. 1. Алгоритм аналізу та оцінки стану конвергенції продуктивності залізничного транспорту України з ЄС-27 на основі міжнародних порівнянь

Джерело: складено автором

На закінчення зазначимо, що вчасний збір і систематизація статистичних показників, а також якісна їх обробка і відповідні економічні розрахунки на основі достовірних статистичних даних міжнародних баз даних щодо продуктивності залізничного транспорту України та ЄС-27 уможливлять об'єктивний аналіз та оцінку поглиблення процесів конвергенції на залізничному транспорті.

Література:

1. Кількість і потужність (1000 кВт) локомотивів станом на 31 грудня за типом локомотива. ЄЕК ООН. Статистична база даних ЄЕК ООН : веб-сайт. URL: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__40-TRTRANS__07-TRRAILVEH/01_en_TRRailLocomotivNb_r.px/ (дата звернення: 03.03.2023).

2. Економіка України / Заблоцький Б. Ф. та ін. ; за ред. Б. Ф. Заблоцького. Львів : Львівський банківський коледж Національного банку України, 1997. С. 375–392.

3. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2020. С. 35–38. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення: 24.02.2023).

Mykola Skopen, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor;
Liudmyla Krasavtseva, Candidate of Science
in Public Administration;
Oleksandr Budya, Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor
Kyiv Vocational College of Tourism and Hospitality
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-13

ANALYSIS OF INVESTMENTS IN TOURISM ACTIVITIES OF UKRAINE ENTERPRISES

АНАЛІЗ ВКЛАДЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ТУРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У відомих літературних джерелах досліджено особливості інвестування в туристичну галузь [1], перспективи інвестиційного забезпечення та напрями підвищення ефективності туристичної індустрії в Україні [4], а також проведено індексний аналіз динаміки туристичної діяльності в Україні [2]. Однак, все ще потрібне вирішення такого питання, яким чином можна провести аналіз обсягів вкладення інвестицій у туристичну діяльність Україні з визначенням на нього впливу кількості обслугованих туристів та середньої вартості інвестицій на одного туриста. Саме це і пропонується авторами на розгляд. Для проведення аналізу обчислюються та використовуються наступні показники:

– q – кількість обслугованих туристів;

– zq – капітальні інвестиції в туристичну діяльність, тис. грн;

– z – середні інвестиційні витрати на туриста, грн (визначена як відношення zq/q);

– I_{zq} – загальний індекс капітальних інвестицій, який є співвідношенням обсягу інвестицій звітного періоду в поточних цінах ($\Sigma z_1 q_1$) і обсягу інвестицій базисного періоду в базисних цінах ($\Sigma z_0 q_0$), що характеризує у скільки разів інвестиції звітного періоду збільшилися або зменшилися порівняно з базисним;

– $z_0 q_1$ – вираз для обчислення значень I_q та I_z, де – 0 – минулий рік, 1 – звітний рік;

– D_{zq} – абсолютний приріст інвестицій, який обчислюється з формулою $\sum z_1 q_1 - \sum z_0 q_0$;

– I_q – загальний індекс фізичного обсягу інвестицій, який обчислюються за формулою $\frac{\sum z_0 q_1}{\sum z_0 q_0}$ і показує його зміну у звітному періоді за рахунок зміни кількості обслугованих туристів;

– D_q – абсолютний приріст обсягу інвестицій за рахунок зміни кількості обслугованих туристів, який обчислюється за формулою $\sum z_0 q_1 - \sum z_0 q_0$;

– I_z – загальний індекс середніх інвестиційних витрат на туриста, який обчислюється за формулою $\frac{\sum z_1 q_1}{\sum z_0 q_1}$ і показує зміну обсягу інвестицій у звітному періоді за рахунок зміни інвестиційних витрат на туриста;

– D_z – абсолютний приріст обсягу інвестицій за рахунок зміни середніх інвестиційних витрат на туриста, який обчислюється за формулою $\sum z_1 q_1 - \sum z_0 q_1$;

– $=I_q * I_z$ – контроль загального індексу обсягу інвестицій;

– $= D_q + D_z$ – контроль абсолютного приросту обсягу інвестицій.

На рис. 1 представлена загальна динаміка вкладення капітальних інвестицій в туристичну діяльність України, згідно офіційних статистичних даних [3] (табл. 1), у співвідношенні: 91,4% – у матеріальні активи та 8,6% – у нематеріальні активи. Тут, як видно, до початку 2014 року різкі ланцюгові темпи падіння інвестицій (на 48,3% або – 26334 тис. грн) обумовили зменшення обсягів туристичних послуг (на 29,6% або 1746967 тис. грн) під впливом військових загроз з боку росії. Схожа динаміка темпів падіння вкладення інвестицій (на 42,6% або 27715 тис. грн) повторилась на початку 2020 року, що також негативно вплинуло на туристичну активність. Обсяги надаваних послуг скоротилися на 49,4%.

Таблиця 1

Статистичні дані вкладення інвестицій в туристичну діяльність України за період 2010-2020 роки згідно

Рік	**Обсяг наданих послуг, тис. грн**	**Кількість обслугованих туристів (*q*)**	**Капітальні інвестиції в туристичну діяльність, тис. грн (*zq*)**	**Середні інвестиційні витрати на туриста, грн (*z*)**
1	2	3	4	5
2010 (база)	4112445,9	2280757	97007	42,5
2011	4562989,9	2199977	99399	45,2

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5
2012	5820823,9	3000696	54567	18,2
2013	5910405,2	3454316	28233	8,2
2014	4163438,1	2425089	58345	24,1
2015	5010518,3	2019576	22833	11,3
2016	6321639,7	2549606	31209	12,2
2017	7680605,9	2766821	100161	36,2
2018	10778299,2	4481502	50779	11,3
2019	14302084,0	6045257	65004	10,8
2020	7232561,7	2360278	37289	15,8

Джерело: [3]

Рис. 1. Динаміка вкладення капітальних інвестицій в туристичну діяльність України

Для того, щоб визначити вплив показників q та z на обсяги капітальних інвестицій проводиться індексний аналіз (табл. 2) у наступному порядку:

– обчислюються загальні індекси: I_{zq}, I_q, I_z. Для розрахунку останніх двох індексів додатково обчислюється вираз z_0q_1;

– обчислюються абсолютні прирости: D_{zq}, D_q, D_z;

– здійснюється контроль правильності виконаних обчислень, відповідно, загального індексу обсягу інвестицій ($=I_q*I_z$) та абсолютного приросту обсягу інвестицій ($= D_q+D_z$).

Таблиця 2

Індексний аналіз інвестицій в туристичну діяльність України

Рік	I_{zq}	z_0q_1	D_{zq}	I_q	D_q	I_z	D_z	$=I_q*I_z$	$= D_q+D_z$
2011	1,02	93571	2392	0,96	-3435,8	1,06	5827,8	1,02	2392
2012	0,55	135577	-44832	1,36	36178,0	0,40	-81010,0	0,55	-44832
2013	0,52	62816	-26334	1,15	8249,0	0,45	-34583,0	0,52	-26334
2014	2,07	19821	30112	0,70	-8412,1	2,94	38524,1	2,07	30112
2015	0,39	48589	-35512	0,83	-9756,2	0,47	-25755,8	0,39	-35512
2016	1,37	28825	8376	1,26	5992,4	1,08	2383,6	1,37	8376
2017	3,21	33868	68952	1,09	2658,9	2,96	66293,1	3,21	68952
2018	0,51	162234	-49382	1,62	62072,7	0,31	-111454,7	0,51	-49382
2019	1,28	68498	14225	1,35	17718,6	0,95	-3493,6	1,28	14225
2020	0,57	25380	-27715	0,39	-39624,2	1,47	11909,2	0,57	-27715

Графічно проведений індексний аналіз вкладення інвестицій у туристичну діяльність Україні наглядно показує вплив зміни кількості обслугованих туристів та середніх витрат інвестицій на одного туриста на їх загальний обсяг (рис. 2).

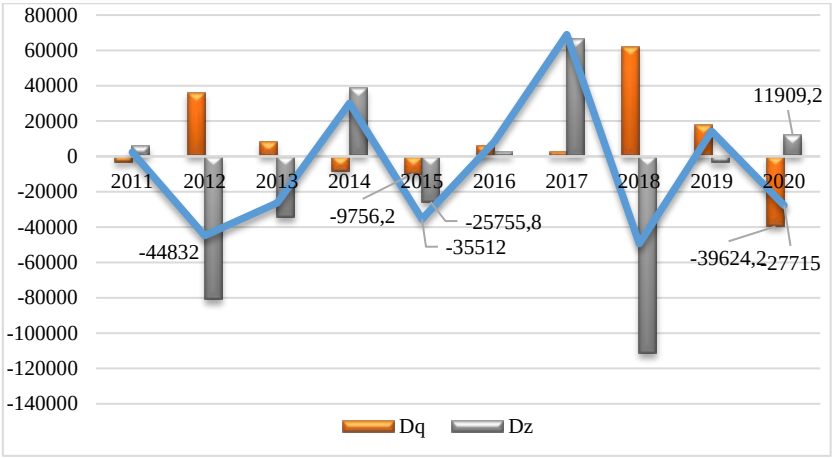

Рис. 2. Динаміка приросту обсягу інвестицій за рахунок зміни кількості туристів та інвестиційних витрат на туриста

Наприклад, у 2015 році різке зменшення обсягу капітальних інвестицій на 35512 тис. грн, що відповідає I_q = 0,83, у порівнянні з минулим роком було обумовлено загальним зниженням кількості туристів на 16,9%, а також зменшенням середніх інвестиційних витрат на одного туриста на 53%.

Безумовно, наведений вище підхід до проведення аналізу вкладення інвестицій у туристичну діяльність підприємств України дозволяє підвищити якість вивчення економіки туризму. Його можна рекомендувати для використання в практичній діяльності органів державної статистики, а також у навчальному процесі.

Література:

1. Богдан Наталія, Краснокутська Юлія. Інвестиційне забезпечення розвитку туристичної галузі в системі завдань регіонального маркетингу. *Економічний аналіз*, т. 31, н. 3, 2021. С. 7–15. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1948. (дата звернення: 24.02.2023).
2. Скопень М. М., Красавцева Л. Ю., Будя О. П. Індексний аналіз динаміки туристичної діяльності в Україні. Матеріали Міжнародної наукової конференції на тему "Цифровізація економіки як фактор стійкого розвитку держави" (23-24 вересня 2022 року, Кельце, Польща): Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 2022. С. 60–64. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/273 (дата звернення: 24.02.2023).
3. Туристичний барометр України 2020. Київ : ГС "НТОУ": 2021. URL: https://www.ntoukraine.org/nsts_analytics_ua.html (дата звернення: 24.02.2023).
4. Фесенко Г. О., Алєщенко Л. О. Інвестиційна складова ефективного розвитку туристичного бізнесу. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8409 (дата звернення: 24.02.2023).

Nataliia Trushkina, Candidate of Economic Sciences,
Senior Researcher
Research Center for Industrial Problems
of Development of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Lev Lunov, Postgraduate Student
Institute of Industrial Economics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-14

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF A MODERN WASTE MANAGEMENT SYSTEM BASED ON THE PRINCIPLES OF THE CIRCULAR ECONOMY: EXPERIENCE OF LITHUANIA AND LATVIA

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ НА ПРИНЦИПАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: ДОСВІД ЛИТВИ ТА ЛАТВІЇ

Однією з ключових цілей сталого розвитку є забезпечення переходу всієї світової економічної системи до раціональних циркулярних моделей виробництва і споживання, впровадження яких сприятиме скороченню обсягів утворених відходів [1]. Для цього потрібно змінювати сучасну парадигму екологічного мислення у напрямі реалізації механізмів циркулярної економіки [2], зеленої логістики [3; 4], інфраструктурного забезпечення розвитку системи управління відходами [5; 6].

Литва вважається однією з кращих європейських країн, у якій приділяється значна увага вирішенню актуальних питань управління відходами. У Литві діє відповідне законодавство, яке регулює збір, транспортування, переробку та утилізацію відходів. Система управління відходами у Литві має декілька специфічних особливостей, які відрізняють її від інших країн Балтії (Латвії та Естонії). Серед них можна виділити такі:

1) *Роздільний збір відходів:* Литва активно сприяє роздільному збору відходів, зокрема, паперу, скла, металу, пластику, відходів їжі та зеленого відходів. Для цього на всій території країни є спеціальні контейнери та пункти збору, а також встановлено державну система екологічного маркування продуктів.

2) *Оператори збору відходів*: у Литві працює більше десяти операторів збору відходів, які мають ліцензії на збір та переробку відходів. Ці оператори займаються як збором і транспортуванням відходів, так і їх переробкою та утилізацією.

3) *Податки на відходи:* У Литві діє система оподаткування відходів. Компанії та організації, які виробляють відходи, мають сплачувати податок за кількість відходів, що вони виробляють. Це стимулює підприємства до зменшення кількості відходів і впровадження екологічно чистих технологій виробництва.

4) *Законодавство:* у Литві діє досить суворе законодавство щодо управління відходами. Наприклад, виробники певних видів товарів зобов'язані брати на себе відповідальність за переробку відходів, які виникають від їх продуктів. Також у Литві існують закони та нормативні акти, що регулюють розвиток системи управління відходами. Зокрема, у країні прийнято Закон про відходи та розроблено низку підзаконних актів, що визначають порядок збору, перевезення, обробки та утилізації відходів. При цьому у Литві існують обмеження на захоронення відходів на землі.

5) *Депозитна система:* згідно з цією системою, на деякі види пляшок з напоями та інші пакувальні матеріали додається додатковий збір (депозит), який покупець платить разом з вартістю товару. За повернення використаних пляшок з напоями та іншого пакувального матеріалу до пункту збору покупець отримує повернення депозиту. Пункти збору розташовано у супермаркетах і на вулицях. Збір і переробка таких відходів здійснюється спеціально уповноваженими компаніями.

6) *Екологічні норми:* у Литві діють екологічні норми, які обмежують кількість шкідливих речовин, які призводять до забруднення атмосферного повітря, води і ґрунту. Литва дуже суворо ставиться до екологічної безпеки і має ряд програм та ініціатив, спрямованих на зменшення впливу відходів на довкілля. Наприклад, у країні заплановано до 2030 р. зменшити кількість сміття, що надходить на звалища, на 50%, а до 2050 р. повністю перейти до безвідходного способу життя. Також у Литві існує державна програма збереження біорізноманіття, за якою відбувається контроль за забрудненням довкілля та забезпеченням його екологічної чистоти.

7) *Розвиток системи вторинної переробки*: у Литві активно розвивається система рециклінгу відходів. Країна виробляє різноманітні вторинні матеріали (наприклад, папір, скло, метал, пластик тощо), які потім використовуються у інших сферах економічної діяльності або повторно відновлюються як вторинна сировина.

8) *Система сертифікації:* у Литві діє система сертифікації управління відходами ISO 14001, яка дозволяє підприємствам і організаціям підтвердити відповідність їх діяльності екологічним стандартам. Це забезпечує зменшення негативного впливу на довкілля та збільшення ефективності розвитку системи управління відходами.

9) *Впровадження інноваційних технологій:* У Литві розвивається новітня техніка та технології для обробки відходів. Зокрема, країна використовує інноваційні методи переробки та утилізації відходів (газифікація, піроліз, біологічне розкладання тощо), які дозволяють ефективніше використовувати відходи та зменшувати їх негативний вплив на довкілля.

Варто зазначити, що Латвії властиві свої особливості функціонування системи управління відходами, які полягають у такому:

1) *Роздільний збір відходів:* у Латвії проводиться роздільний збір відходів на п'ять категорій: папір і картон, скло, пластик, метал і біологічні відходи. Кожна категорія має власні правила щодо збору та утилізації відходів.

2) *Депозитна система:* у Латвії також діє депозитна система, яка стимулює громадян повертати використані пляшки з напоями та інші пакувальні матеріали. За повернення пакувальних матеріалів покупець одержує повернення депозиту.

3) *Регулювання відходів від електронних пристроїв:* у Латвії існує спеціальна програма, яка регулює відходи від електронних пристроїв, включаючи комп'ютери, телефони, телевізори та інші електронні пристрої.

4) *Впровадження системи "pay as you throw"*: у Латвії реалізується система, за якою власники будинків і жителі міст мають сплачувати за вивезення своїх відходів. Ця система стимулює громадян до роздільного збору відходів та зменшення кількості відходів, які потрібно вивозити.

5) *Екологічні стандарти:* у Латвії існують стандарти щодо обробки та утилізації відходів, які мають високі екологічні вимоги. Компанії, що займаються переробкою та утилізацією відходів, мають дотримуватися цих стандартів.

6) *Обов'язкова утилізація пластикових відходів:* з 2021 року у Латвії стало обов'язковим переробляти та утилізувати пластикові відходи. Це дозволяє зменшувати кількість пластикових відходів, які захороняють у звалищах та негативно впливають на довкілля.

7) *Заборона на захоронення відходів*: у Латвії заборонено захоронення відходів на звалищах, що зменшує негативний вплив на довкілля і підвищує ефективність їх переробки.

8) *Використання відновлюваної енергії:* Латвія активно використовує відновлювану енергію для переробки відходів, зокрема, електроенергію з біомаси, сонячні батареї та вітрові турбіни тощо.

Реалізація вищеперелічених заходів свідчить про те, що Литва і Латвія ставлять перед собою амбітні екологічні цілі у контексті Європейського зеленого курсу [7; 8], здійснюють активну державну політику з управління відходами на засадах циркулярної економіки.

У подальших дослідженнях планується дослідити європейський досвід управління відходами в умовах циркулярної економіки; проаналізувати та узагальнити теоретичні підходи до визначення понять «циркулярна економіка», «регіональна система управління відходами».

Література:

1. Ganea V., Trushkina N., Ţîrlea M. R., Birca I. Economia circulară – un model de perspectivă pentru Republica Moldova [Circular Economy – a Perspective Model for the Republic of Moldova]. *UNIVERS STRATEGIC – Revistă de Studii Strategice Interdisciplinare și de Securitate*. 2022. Anul XIII. Nr. 4(52). P. 52–68.
2. Trushkina N., Prokopyshyn O. Circular economy as a new way of managing in the conditions of digital transformations. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2021. Vol. 2. No. 3. P. 64–71. DOI: https://doi.org/10.30525/2661-5169/2021-3-10.
3. Dzwigol H., Trushkina N., Kwilinski A. The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. *Virtual Economics*. 2021. Vol. 4. No. 2. P. 74–108. DOI: https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(3).
4. Dźwigoł H., Kwilinski A., Trushkina N. Green Logistics as a Sustainable Development Concept of Logistics Systems in a Circular Economy. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 1–2 April 2021. Cordoba, Spain: IBIMA Publishing, 2021. P. 10862-10874.
5. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального управління відходами у контексті циркулярної економіки (на прикладі Харківської області). *Проблеми економіки*. 2022. № 4. С. 118–132. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-4-118-132.
6. Hryhorak M. Yu., Zakharchenko O. V., Harmash O. M., Trushkina N. V., Lunov L. Ye. Infrastructure provision of industrial waste management in the context of the strategy for recovery of the national economy of Ukraine. *Intellectualization of logistics and Supply Chain Management*. 2022. Vol. 15. P. 19–35. DOI: https://doi.org/10.46783/smart-scm/2022-15-2.
7. Miśkiewicz R. The Impact of Innovation and Information Technology on Greenhouse Gas Emissions: A Case of the Visegrád Countries. *Journal of Risk and Financial Management*. 2021. Vol. 14. Article 59. DOI: https://doi.org/10.3390/jrfm14020059.
8. Kuzior A., Vyshnevskyi O., Trushkina N. Assessment of the Impact of Digitalization on Greenhouse Gas Emissions on the Example of EU Member States. *Production Engineering Archives*. 2022. Vol. 28. No. 4. P. 407–419. DOI: https://doi.org/10.30657/pea.2022.28.50.

Vadym Shved, Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor;
Olena Omelchenko, Senior Lecturer
Vinnytsia Institute of the University «Ukraine»
Vinnytsia, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-15

COLIVING AS A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF MILITARY INFLUENCE

Even before the start of the Ukrainian-Russian war, so-called "coliving" or, as they are sometimes called, “communal housing 2.0” was gaining popularity in Ukraine.

As of the end of January 2023, Ukrainians had registered 318,883 reports of destroyed housing through the Diia app, but the number is constantly increasing. The authorities estimate that the total area of damaged and destroyed housing, as of today, is 22,055,197 square meters [1]. Therefore, the issue of providing housing for displaced people and those who lost their homes as a result of Russian missile and bomb attacks is becoming increasingly relevant.

According to the Law of Ukraine “On Providing Citizens with Affordable Housing”. Affordable housing is housing that can be built or purchased by citizens who, in accordance with the law, need to improve their living conditions, at their expense and with state aid.

The state provides for the formation of the housing stock by financing from the state and local budgets the construction of two types of apartment housing: social and affordable, as well as preferential lending. Social housing is housing built at the expense of the city and state budgets, owned by the city and provided free of charge to the poorest segments of the population without the possibility of privatization, sale, sublease, or inheritance.

According to the Law of Ukraine “On the Social Housing Fund," 6 square meters of living space is allocated per resident in so-called social dormitories. 22 square meters are allocated in social housing for a family of two + 9.3 square meters for each additional member. Accordingly, the construction of one-room apartments for one resident is not envisaged [2].

It is clear that even in peaceful conditions, such requirements were not fully met, and the provision of social housing was insufficient. It is also quite natural that Ukraine’s war economy cannot quickly rebuild damaged housing in the liberated territories or build millions of square kilometers of housing for internally displaced people. Thus, it is becoming increasingly clear that the state has neither the time nor the resources to solve the housing problem.

And one of the tools that can help solve this problem, even on a temporary basis, is coliving (cohousing).

At its core, coliving is a form of living together that brings people with the same interests, values, and views together under one roof. That is, unlike our usual dormitories, coliving is a form of voluntary association rather than a forced one. It should be noted that coliving is primarily based on private property and private rental relations.

Coliving implies that like-minded people share their everyday life and spend their leisure time together. Such communities go beyond the usual formats: they consciously choose their neighbors, create joint projects, and live as a commune. As a rule, a typical coliving space consists of a large common space that is combined for functional purposes (food area, communication area, recreation area, etc.) and smaller individual colivings apartments that are not separated from the common space.

All callers have to pay monthly fees and comply with the rules of the community they wish to join. That is, there is a certain "entry threshold" that acts as a very subjective barrier. In addition, each coworker has to fulfill certain responsibilities for maintaining the general condition of the apartment. The coliving is managed by an elected “chairman” who, in addition to general management, is also responsible for selecting new colivers.

The selection of residents usually takes place in three stages: first, a motivation letter must be written, in which the applicant explains why he or she would be the right choice and how he or she would complement the community. Then the candidate is interviewed by the “head” of the coliving, after which a meeting is scheduled with the co-living members, who decide whether they want to live with this person [3].

It is worth noting that a coliving space is not a hostel, and therefore cannot be used for short-term stays, and each coworker should be involved in the life of the community, and not consider the space as a place to sleep.

It is quite natural that each coliving space may have its community rules. Furthermore, it is quite common to set age restrictions, and it is also common to see a ban on pets, strict restrictions on loud parties, alcohol abuse, etc.

By its very nature, coliving is mostly non-commercial, as the very idea of co-living is aimed primarily at addressing social needs. The money that remains after paying rent, utilities, and other payments can be used by a joint decision to expand the area of the coliving space, purchase new furniture, make repairs, etc.

Therefore, the main advantages of coliving are the moderate cost of living; high quality of accommodation; the opportunity to establish new social ties; satisfaction of communication needs; the ability to influence the definition of rules and living conditions; the ability to determine the circle of

friends; favorable geographical location; permanent stay in the chosen circle of friends; flexible format of living, etc.

It is especially worth noting that the ongoing war has crystallized the need for support for victims and IDPs, and therefore the need for social and psychological support from the environment is becoming increasingly important. And the format of coliving not only allows solve the problem of housing shortage, but also provides new opportunities for normalizing the psychological state of residents.

It is also worth noting certain disadvantages inherent in the format of coliving: the impossibility of permanent residence in the long term; lack of personal space; changing composition of colivers; the need to constantly build new relationships with changing residents; dependence on the rules of a particular coliving; constant white noise, etc.

In addition, the format of the coliving is not regulated in any way by law, and essentially boils down to a sharing of an apartment or sublease relationship. None of these formats is close to the meaning of co-living, and therefore the legal resolution of possible conflicts is not clearly regulated. Therefore, the state should pay attention to the growing use of sharing economy approaches and develop common "rules of the game" for the growing market.

References:

1. Vorontsova O. Kompensatsiia za znyshchene zhytlo: khto otrymaie i yak mozhna skorystatysia neiu [Compensation for destroyed housing: who will receive it and how to use it]. Available at: https://glavcom.ua/economics/personal-money/kompensatsija-za-znishchene-zhitlo-khto-otrimaje-i-jak-mozhna-skoristatisja-neju-902693.html.
2. Dzhurliak U.O. Aktualnist orendnoho zhytla v ukrainskomu suspilstvi [The relevance of rental housing in Ukrainian society]. Available at: https://repositary.knuba.edu.ua/bitstream/handle/987654321/5813/201954-365-372.pdf ?sequence=1&isAllowed=y.
3. Koroleva E. Kommunalka 2.0. Chem otlychaetsia kolyvynh ot obshchahy yly ot sъemnoi kvartyri [Kommunalka 2.0. What is the difference between co-living and a dormitory or a rented apartment]. Available at: https://focus.ua/ukraine/483961-kommunalka-20-chem-otlichaetsya-koliving-ot-obshagi-ili-ot-semnoj-kvartiry.
4. Shved V. Shierynh kak vыzov sovremennoi myrovoi ekonomyke [Schering as a challenge to the modern world economy]. Available at: https://www.academia.edu/download/55713872/%D0%A8%D0%84%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%93_%D0%9A%D0%90%D0%9A_%D0%92%D0%AB%D0%97%D0%9E%D0%92_%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%A0%D0%95%D0%9C%D0%95%D0%9D.pdf.
5. Shved V., Omelchenko O. Sharing economy as the way of development of the world economy. Available at: https://www.researchgate.net/publication/361025593_SHARING_ECONOMY_AS_THE_WAY_OF_DEVELOPMENT_OF_THE_WORLD_ECONOMY.
6. Shved V. V. (2017) Teoretycheskye aspekti sherynhovoi ekonomyky [Theoretical aspects of the sharing economy]. *Ekonomichnyi forum*, no. 1, pp. 26–31.

ECONOMY OF ENTERPRISE AND CORPORATE GOVERNANCE: MODERN INTEGRATION PROCESSES

Mykyta Belyi, Postgraduate Student;
Tatiana Simkova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-16

MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE BALANCED POTENTIAL OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY

Under the conditions of the unceasing development of crisis phenomena in the economy of Ukraine, the unpredictability of the dynamics of social processes, military actions in the country, the effective activity of enterprises, their ability to adapt is one of the key factors in ensuring the stability of functioning and forming the prerequisites for the progressive development of the economy of Ukraine as a whole. The lack of a well-founded mechanism for managing the balanced development potential of enterprises has led to the emergence of economic and social problems: worsening of the deficit of working capital; low level of competitiveness and attractiveness for foreign investments; lack of an effective policy aimed at stimulating the growth of financial resources; insufficient level of financial potential and economic base.

Taking into account the fact that the internal source of the enterprise's development is its potential, that is why systematic and complex studies of the patterns of functioning, development mechanisms, factors of formation and mechanisms for realizing the balanced potential of enterprises, awareness of their results and application in practice are a necessary condition for the effective operation of the entire national economic complex of the country. Current issues of researching the problems of managing the balanced potential of enterprises at the current stage of economic development, transformation of social relations, formation of a knowledge economy, the signs of which are: a change in civilizational values, the growth of social consciousness, the strengthening of the human role in the management and

production of goods, the transformation of knowledge and information into a key production resource and the factor of development, awareness of the environmental threat that has reached the planetary level, the need for continuous innovative development. This indicates the growing importance of humanizing factors both in the activities of enterprises and in the environment surrounding them, and the need for a radical change in the logic and principles of forming and realizing their potential [2].

It is proposed to consider that the key factor in the management of the potential development of enterprises and an important condition for the enterprise to achieve the goal of functioning and the realization of its mission is to ensure the balance of potential components. The main factor in the balance of potential is the correspondence between the potential capabilities of the enterprise and the set development goals. The potential balance formed according to this scheme includes inter-element and intra-element balance [7].

In order to ensure the effective formation of capital and resources of the enterprise, as components of potential opportunities, a process-functional approach to balance can be used in practice. Balance provides a synergistic effect, since all potential components are in a complex relationship and interaction.A change in the value of one component causes automatic changes in other components, the level of which depends on the closeness of the connection, correlation, and mutual influence [4].

The proposed components of potential opportunities take into account the innovative, informational, knowledge and environmental component, which in the conditions of the development of modern society is the key to the successful implementation of the company's strategy, minimizing the risks of both operational and financial and investment activities. It should be noted that the selected components of potential opportunities of the second level of decomposition can be expanded, since, for example, such components as innovative, informational, and financial are present in all elements of the second level [6].

The human factor in the conditions of the formation of the knowledge economy becomes decisive in the formation of the company's potential. Actually, it is the human factor that activates the company's potential, turning it into potential. In addition, the globalization processes taking place at the current stage of society's development make new demands on the workforce in terms of its qualifications, general education level, and mobility. Knowledge management is aimed at forming the knowledge component of the company's potential capabilities. The level of financial results and competitiveness of the enterprise depends on the sufficiency, innovativeness and structure of the knowledge potential [1].

The main elements of the knowledge component of potential opportunities of enterprises: professional, general, environmental knowledge;

value characteristics of the individual – maturity of the individual; personality qualities (character traits); intuition; the ability to think logically; communication potential; ability and ability to learn; ability for self-development; ability to work in a team; the ability to use integrated knowledge [3].

In modern enterprises, the implementation, maintenance and development of the knowledge management system creates a solid foundation for the effective transformation of information into a strategic intangible asset of the enterprise. It represents the specific, unique, rare knowledge possessed by each individual employee of the company, and is a key factor of success in the competitive struggle in the conditions of the development of the "new" economy.

Implementation of the knowledge management system contributes to the realization of the following tasks [5]:

1) implementation and development of information technologies for corporate knowledge management on a scale that takes into account the needs and capabilities of a specific enterprise;

2) personnel development, exchange of knowledge and acceleration of their assimilation;

3) ensuring timely organizational changes and overcoming resistance to these changes among personnel;

4) integration of knowledge about the enterprise and its business environment;

5) ensuring maximum transparency of the company's information flows for personnel, taking into account the requirements of information security and confidentiality. The formed set of tools for the formation and realization of the potential of enterprises has an integral effect on the results of the enterprises' activity, forms a synergistic effect, the components of which include economic, ecological and social effects.

Prospects for the development of the potential of enterprises can be positive, and the implementation of the formed set of measures will achieve the desired result only under the condition of absolute, unwavering, general observance of the specified principles by all interested parties. In order to implement all the mentioned areas of development of the potential of transport enterprises, it is necessary for the management of enterprises, the industry and the state to realize the responsibility for the development of transport and its transformation into intentions and real actions.

References:

1. Arefieva O., Myagkikh I. (2009) Promising directions of labor potential development in the system of consumer cooperation. *Actual problems of the economy*, no. 12, pp. 147–153.

2. Babina O. (2014) Evaluation and modeling of the balanced potential of the transport enterprise: theoretical and methodological aspect. *Collection of scientific papers of the State Economic and Technological University of Transport: Series "Economics and Management"*, vol. 33, pp. 9–18.

3. Bachevskyi B., Perepelyukova O. (2007) The mechanism of realizing the potential of the enterprise. *Regional assembly of science works on economics "Prometheus"*, no. 2(23), pp. 262–265.

4. Vasylkivskyi D. (2013) Transformation of planning periods for increasing economic potential in the system of strategic management of the enterprise. *Problems of the economy*, no. 1, pp. 216–220.

5. Sadlovska I. (2015) The potential of the transport enterprise and its structuring. *Collection of scientific works of the State Economic and Technological University of Transport. Ser.: Economics and management*, vol. 33, pp. 345–351. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2015_33_41.

6. Suchai O., Yaremko I. (2009) Conceptual approaches to the formation and management of enterprise potential. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine. Economics, planning and management of the industry*, vol. 19.94, pp. 234–238.

7. Shinkarenko V., Kryvoruchko O., Pypenko I. (2011) Modern understanding of the company's potential. *Economy of the transport complex*, vol. 18, pp. 47–58.

Olga Kalaman, Doctor of Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor
AMBIS University
Prague, Czech Republic

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-17

MAIN DETERMINANTS OF COMMUNICATION PROCESSES AT MODERN ENTERPRISES

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

With the transition to the information civilization era and the construction of the latest technologies, communications in enterprises are gradually developing and constantly improving. It is impossible to imagine a modern enterprise without communication links. Nowadays, information and communication technologies can radically change the way communications are managed in enterprises.

Today, it is hard to imagine a world without huge amounts of information and communication. The technical capabilities of information exchange intensify the interaction between people and the world. We are witnessing an information explosion that has generated powerful communication flows that are changing both the manager and the world. And if modern specialists do not have time to perceive these flows, or even operate with changes, they lose the very opportunity to feel the actual present [1]. Communication is a systematic work. It requires research-based planning and should mostly cover the entire range of possible formats, chains, and channels. We can call information in an enterprise a certain signal or even a message about any event that has occurred or will occur in the enterprise. Nowadays, thanks to communications, it is possible to successfully conduct business by maximizing the use of information and communication technologies. The increasing demand for communication knowledge and skills has been caused by the "communication boom", which has led to the fact that communication problems are now a concern of scientists in various fields, and the term "communication" has already become a firm part of the conceptual apparatus of social and humanitarian knowledge. The transformation of the industrial society into an information society is accompanied not only by quantitative shifts but also by qualitative changes [2].

Scholars interpret the meaning of "communication" in different ways. In the broadest sense, it is a type of interaction between certain subjects of information influence through a certain specific object, i.e. a message. Thus,

we are talking about the interaction of certain people, groups of people, social institutions, and society as a whole. Ukrainian researcher V. Bebyk offers the following definition of communication: "Communication is an indirect and purposeful interaction between two subjects that can take place in both real and virtual space and time." "Any communication," he believes, "involves the transfer of information, so it determines the relationship and, as a result, the relationship between the subjects in the process of communication" [3].

The concept of communication is quite voluminous and knowledge-intensive, which emphasizes the specific relationship of management elements with clear management changes in the context of the development of the information society. The very phenomenon of defining the concept of "communication" is considered from different angles and from different literary sources. The works of domestic and foreign researchers present different definitions of the concept of "communication". In general, in the economic literature, the opinion has been formed that communication, as a formal category of knowledge, is associated differently with each manager, so there is no single definition. That is, the definition of "communication" has not become stable, as evidenced by the too large number of them: more than 120, according to F. Dance and K. Larson in 1972, and more than 240, according to J. Andersen in 1996. In this regard, researchers note that there are almost as many definitions of this term as there are authors who have studied it [4].

Communication management in enterprises is mainly carried out between employees, and it is a process of information exchange within the team, where the transmission through the communication chain is distributed across departments and between individual employees of the enterprise. In other words, "communication" is a specific management function that allows, with the correct transfer of information, to ensure reliable connection of all enterprise channels and their interaction. Thus, the famous American communication theorist W. Schramm notes that communication (at least, managerial communication) is what happens between employees. By itself, without employees, it does not exist. There is nothing magical about it, except that employees enter into communication ties. There is no other content in the message than that which the employees of the enterprise put into it. Thus, when studying communication, we also study the employees of the enterprise who enter into relations with each other, with their groups, the enterprise and society as a whole [5].

In fact, "communications" at enterprises should be understood as the exchange of information between structural units and employees in the communication environment of the enterprise through the interaction between the elements of the communication process of enterprises. And by "management of communications in enterprises" we consider it expedient to

understand: the purposeful impact of an information message on the communication system through communication channels through the interaction of all elements of the communication process, which will ensure the development of communications in enterprises [6].

It should be emphasized that communication is an important enterprise management element, since it is impossible to create, send, receive and analyze information at an enterprise without a properly established communication process. Recently, communications in business management have undergone significant changes. Previously, communication flows without feedback prevailed at companies with established communication. Interestingly, there are still enterprises where the management organization and process management at the enterprise is at a low level, i.e., these are erroneously built communications [7].

The functioning of such enterprises, where efforts are aimed at obtaining information by any means, is characterized by low quality communications (this is not the way to manage an enterprise), since effective communications are defined by well-established flows and feedback [8].

It is very important for an enterprise to be able to correctly distinguish between internal communications, i.e. communications between structural units, employees, etc. and external communications, i.e. communications between the enterprise and the external environment. At the same time, sometimes a third area of communication is distinguished, the so-called corporate communications, which ensure the exchange of information between structural units of the enterprise that are geographically separated from each other.

Organizational measures in enterprise management through rationally established communications are designed to form an unambiguous understanding of the global mission of the enterprise and its related goals and specific objectives among all participants in the management process, and thereby determine the place of each employee in the overall communication process. It is very important that all performers of such management processes realize that communications are necessary for their interactions and can be involved in building the structure of these communications. Such interactions through communications provide each employee with more complete information about all business processes and business contacts at the enterprise, which is necessary for their effective participation in the management of the enterprise.

References:

1. Zrazhevska N. I. (2015) Komunikatsiini tekhnolohii: lektsii [Communication technologies: lectures]. Cherkasy : Brama- Ukraina, 224 p.

2. Denysiuk S. H. (2015) Komunikolohiia: navch. posibnyk [Communicology: education. manual]. Vinnytsia : VNTU, 102 p.

3. Bebyk V. M. (2005) Informatsiino-komunikatsiinyi menedzhment u hlobalnomu suspilstvi: psykholohiia, tekhnolohii, tekhnika pablik ryleishnz : monohrafiia [Information and communication management in global society: psychology, technologies, public relations technique: monograph]. Kyiv : MAUP, 440 p.

4. Kniazieva O. A. (2014) Vplyv kryzy na diialnist pidpryiemstv zviazku ta informatyzatsii [Impact of the crisis on the activities of communication and informatization enterprises]. *Naukovi pratsi ONAZ im. O. S. Popova*, no. 2, pp. 221–227.

5. Schramm W. (1954) The process and effects of mass communication. University of Illinois Press, Urbana.

6. Kalaman O. B., Dyshkantiuk O. V., Vlasiuk K. V. (2022) Definitsiia sutnosti menedzhmentu marketynhovykh komunikatsii na pidpryiemstvakh hotelno-restorannoho hospodarstva [Definition of the essence of marketing communications management at hotel and restaurant enterprises]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 182, pp. 65–72.

7. Yakubenko I. M. (Makovetska I. M.) (2017) Rozvytok komunikatsii na pidpryyemstvakh [Development of communications at enterprises]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 1, pp. 107–113.

8. Kalaman O. B., Dyshkantiuk O. V., Vlasiuk K. V. (2023) Formuvannia efektyvnykh komunikatsii na pidpryiemstvakh industrii hostynnosti yak mekhanizm pidvyshchennia yakosti upravlinnia personalom [Formation of effective communications at enterprises of the hospitality industry as a mechanism for improving the quality of personnel management]. *Infrastruktura rynku*, no. 70. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/70-2023.

Olha Marchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Economic Theory
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-18

ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE AS A CORPORATE MANAGEMENT OBJECT

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Забезпечення економічної безпеки підприємства є умовою його збереження та відновлення у період воєнного часу, трансформацій та розвитку на етапі післявоєнної відбудови економіки.

Економічна безпека – це захищеність (стан захищеності) функціонування та розвитку підприємства як цілісної господарської системи від загроз та ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища бізнесу, що забезпечується прогнозуванням, попередженням та подоланням їх дестабілізуючих наслідків у поточному та довгостроковому періодах й на всіх стадіях життєвого циклу суб'єкта господарювання.

Розкриття ролі корпоративного управління у забезпеченні економічної безпеки підприємства базується на поєднанні досліджень: 1) багатоаспектного змісту та структури системи економічної безпеки підприємства і 2) сутності корпоративної безпеки як її складової. Результати аналізу у цих напрямах є теоретичною основою визначення та характеристики функцій та завдань корпоративного управління економічною безпекою суб'єктів господарювання.

По-перше, економічна безпека підприємства є об'єктом інтересів стейкхолдерів – осіб та груп впливу, які є зацікавленими у результатах його господарської діяльності, здатні впливати на бізнес та певним чином залежать від нього. Їх характеристиками є інтереси та влада, вплив на підприємство, суперечливе значення для майбутнього розвитку бізнеса. Стейкхолдери розділяються на коаліції та групи, що створюють для бізнеса можливості або загрози.

Розбіжності та суперечності інтересів та дій стейкхолдерів – це джерело корпоративних конфліктів інтересів, які можуть бути організаційними та соціальними; антагоністичними та, компромісними; відкритими та прихованими тощо. Корпоративним конфліктам притаманний дестабілізуючий вплив на економічну безпеку, сталість та

ефективність господарської діяльності підприємства. Але, незважаючи на специфічні і розбіжні інтереси, що є джерелом корпоративних конфліктів, стейкхолдери підприємства мають спільну зацікавленість у взаємному обміні ресурсами, у процесі якого вони можуть одержувати вигоди (табл. 1).

Таблиця 1

Основні вигоди груп стейкхолдерів підприємства від обміну ресурсами

Основні групи стейкхолдерів підприємства	Ресурси, що обмінюються	Вигоди обміну ресурсами
Акціонери	Фінансові ресурси	Дивіденди, зростання курсу акцій та ринкової вартості бізнесу, розвиток, інновації, підвищення конкурентоспроможності, транснаціоналізація тощо.
Менеджери	Управлінська компетентність	Оклади, бонуси, привілеї, кар'єра соціальний та професійний імідж та зв'язки та ін.
Працівники	Трудові ресурси	Оплата праці, робочі місця, належні умови праці, можливості навчання та підвищення кваліфікації, соціальний пакет, страхування тощо.

Таким чином, у менеджменту підприємства є: 1) необхідність запобігання руйнівного впливу на економічну безпеку конфлікту інтересів стейкхолдерів; 2) можливість ефективного управління економічною поведінкою стейкхолдерів, оскільки їх спільний інтерес щодо вигоди обміну ресурсами є важливою умовою досягнення підприємством стану економічної захищеності. Слід підкреслити, що рівень забезпечення економічної безпеки залежить від здатності менеджменту підприємства аналізувати та узгоджувати інтереси і очікування всіх зацікавлених сторін щодо його захищеності від негативного впливу загроз бізнес-середовища.

По-друге, підприємство формує систему економічної безпеки підприємства як комплекс взаємопов'язаних структурних елементів та заходів, що у сукупності забезпечують досягнення стратегічних та тактичних цілей менеджменту у цій сфері та його здатність прогнозувати, попереджати та долати негативні наслідки дестабілізуючого впливу зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків бізнесу у поточному та довгостроковому періодах.

Складовою системи економічної безпеки підприємства є корпоративна безпека як його захищеність від деструктивного впливу конфлікту інтересів його зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів. Об'єктами корпоративної безпеки підприємства є інтереси та дії стейкхолдерів, що впливають на господарську діяльність, суб'єктами – керівництво та менеджери, метою – досягнення високого рівня ефективності та конкурентоспроможності, що забезпечує захищеність господарської системи від негативних наслідків корпоративних конфліктів.

По-третє, корпоративна безпека виконує забезпечувальну функцію по відношенню до кожної складової системи економічної безпеки підприємства – виробничої, інтелектуально-інформаційної, кадрової, фінансової, інвестиційної, інноваційної безпеки та ін. Річ у тому, що інтереси стейкхолдерів охоплюють різні види та сфери господарської діяльності підприємства та її результати, захищеність яких від негативного впливу конфліктів інтересів безпосередньо залежить від ефективності заходів корпоративної безпеки підприємства.

По-четверте, проблема стейкхолдерів є загальною для всіх видів менеджменту організацій – загального, фінансового, ризик-менеджменту та ін., але, найактуальнішою вона є для корпоративного управління, завданням якого є узгодження інтересів зацікавлених сторін. Це дає підстави для висновку, що економічна безпека як об'єкт корпоративного менеджменту – це забезпечення захисту та ефективного функціонування підприємства в умовах реальних та потенційних суперечностей та різновекторності інтересів та впливів його стейкхолдерів.

По-п'яте, менеджмент корпоративної безпеки є складовою: 1) менеджменту економічної безпеки як сукупності стратегій, цілей, завдань, заходів та інструментів цілеспрямованого впливу керівництва та управлінського персоналу підприємства на його функціонування та розвиток як цілісної господарської системи та окремі її складові з метою забезпечення безпеки бізнесу та досягнення його цілей в умовах загроз та ризиків його зовнішнього та внутрішнього середовища; 2) корпоративного менеджменту, специфічними функціями якого є забезпечення:

– корпоративної безпеки підприємства;

– ефективності системи економічної безпеки підприємства у цілому та її складових.

Kateryna Molchanova, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor;
Myroslava Semeriahina, Senior Lecturer
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-19

PROSPECTS FOR THE RECOVERY OF THE AVIATION INDUSTRY IN UKRAINE

Analysing the state of the transport industry of Ukraine after a year of full-scale war, we can come to the conclusion that the most affected sector is air transport. According to the announcement of the state enterprise of air traffic services of Ukraine (Ukraerorukh), on February 24, from 02:45 Kyiv time, the airspace over Ukraine was closed for civil aviation flights. Already from the first days of full-scale aggression, it became clear that airports and airfields are the primary objects of transport infrastructure for destruction.

For today, information about the state of airports and airfields is kept secret due to security considerations. According to the first deputy head of the State Aviation Service, 11 Ukrainian airports and airfields suffered varying degrees of destruction due to shelling [1]. Among them are such large international airports as Kharkiv, Zaporizhzhia, Odesa, which in 2021 accounted for a total of 19% of the total volume of passenger transportation through the airports of Ukraine (Figure 1).

In general, the number of airports in Ukraine has been decreasing in recent years. Thus, in 2009, the registered number of airports was 28, while in 2021 there were 20 [3]. Many airports ended up in occupied and annexed territories, such as Serhiy Prokofiev Donetsk International Airport, Luhansk International Airport, Sultan Amet Khan Simferopol International Airport, Kerch Airport, Sevastopol Belbek International Airport. Some airports for various reasons either closed or do not function as integral structures – Mariupol International Airport (now under occupation), Kirovohrad Airport, Khmelnytskyi International Airport, Izmail International Airport. But at the same time, it is necessary to note the reconstruction and modernization of those airports that are functioning.

Despite the fact that the number of airports in Ukraine was decreasing, the aviation industry was developing, as evidenced by the positive dynamics of the volume of passenger transportation from 2015 to 2019. The corona virus pandemic is a factor that undoubtedly affected the aviation industry not only in Ukraine, but also worldwide. In 2020, the drop in the volume of passenger

transportation in Ukraine amounted to almost 70% from the level of 2019 (Figure 2).

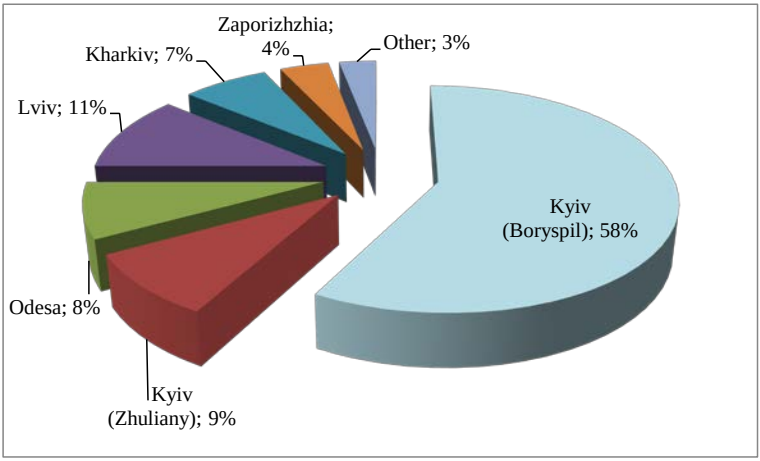

Figure 1. The share of the leading airports in the total volume of passenger transportation through the airports of Ukraine in 2021

Source: [2]

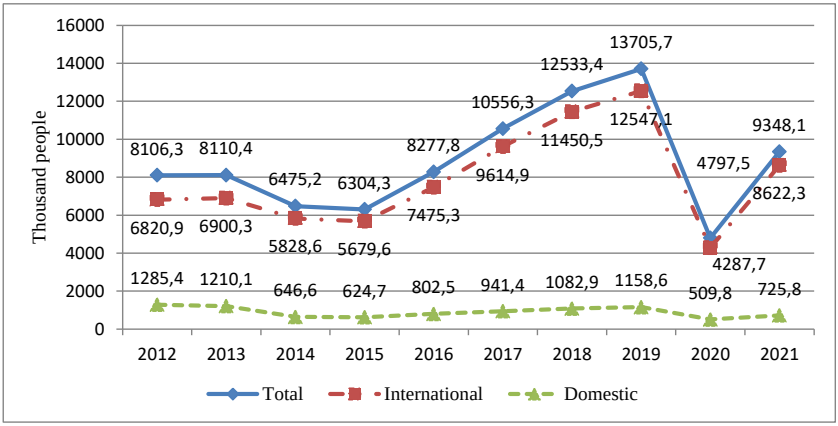

Figure 2. The dynamics of the volume of passenger transportation by air transport of Ukraine

Source: [2]

Throughout 2021, against the backdrop of many countries lifting or relaxing anti-epidemic restrictions and the success of the vaccination process, there was a gradual increase in demand for air transport services, especially during the "active" tourist season, which contributed to improving the situation in the air transport market. According to statistical data, at the end of the reporting year, domestic airlines carried 9,348,100 passengers, which is almost 95 percent higher than the figure of the previous year 2020 and is 68.2 percent of the volume of the "pre-pandemic" year 2019. In 2021, the new Ukrainian airline "Bees Airline" began operating on the market, and four new foreign carriers began operating regular flights to Ukraine: the air carrier of the Republic of Cyprus, Cyprus Airways, the carrier of the Kingdom of Saudi Arabia Flynas, the carrier of the Federal Republic of Germany Eurowings and the British airline Ryanair UK. According to operational information on the indicators of the aviation industry for January 2022, the volume of passenger transportation of Ukrainian airlines increased by 79.6% compared to the corresponding period last year and amounted to 515.5 thousand people, including international – by 81% and amounted to 458.6 thousand people. Passenger flows through the airports of Ukraine increased by 135.3% and amounted to 1225.8 thousand people, including in international traffic – by 143.8% and amounted to 1102.9 thousand people. During January 2022, Ukrainian airlines operated 4.7 thousand commercial flights (an increase compared to the same period last year – by 51.6%), including international – 3.6 thousand (increase – by 56.5%) [4]. Evaluating the data for the month, it was possible to talk about the positive dynamics of air transportation and reaching at the end of the year a level of at least 85% of 2019. This is evidenced by the data of global air transport for 2022. Accordingly to The International Air Transport Association (IATA) Total traffic in 2022 (measured in revenue passenger kilometres or RPKs) rose 64.4% compared to 2021. Globally, full year 2022 traffic was at 68.5% of pre-pandemic (2019) levels. December 2022 total traffic rose 39.7% compared to December 2021 and reached 76.9% of the December 2019 level [5]. However, dealing with reality, we should not talk about the development of the aviation industry at the moment, but about its recovery, which will become possible only after the end of the war, when the ban on civil flights is lifted. It is practically impossible today to say when this will happen, but it is necessary to discuss and develop mechanisms for attracting investments in aviation infrastructure today.

Attracting investments in the reconstruction of airports will be of primary importance for the recovery of the aviation industry. Some airports will require minimal time to launch, others will have to be rebuilt. According to the plan for the recovery of Ukraine, developed by the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War, the financing

needs for the implementation of the plan for the recovery of the air transport infrastructure amount to 51.5 billion hryvnas, however, this figure may change due to inflation and possible future destruction. It is planned that the European Union will take a direct part in the projects of rebuilding the transport infrastructure. In addition, the Ministry of Transport of Great Britain and the Ministry of Infrastructure of Ukraine signed an agreement on an action plan to restore the Ukrainian transport infrastructure damaged by the war. Attracting investments in the reconstruction of the transport industry will be facilitated by the development of public-private partnership, namely the concession mechanism.

To restore the activity of the aviation industry of Ukraine, it is not enough to rebuild the infrastructure, it is also an important condition to restore the activity of commercial carriers and ensure the demand for services. For Ukrainian airlines, the situation during the war is extremely difficult, we can say that their main task is to survive. Ukrainian companies are now forced to survive at the expense of credit funds or infusions from the owners. But at the same time, none of the carriers has yet announced the complete closure as legal entities. Consequently, companies are trying to preserve the potential for recovery. After the end of the war and the resumption of flights, Ukraine will represent a large market for foreign airlines under the conditions of the open space agreement with the EU, and the level of competition will be very high. Ukrainian airlines that actually did not function during the war will have to compete with European airlines that have already recovered after the pandemic.

A very important task for Ukrainian carriers is to retain specialists. The aviation industry is high-tech and the training of specialists is long and expensive, and without practice, pilots, engineers, flight attendants and other specialists lose their competence. Most of the Ukrainian enterprises in the aviation industry have suspended their activities, a large part of the staff is on forced layoff, and the planes are in storage. According to aviation rules and regulations, if the staff has not performed their work for 6 months, then they must confirm the compliance of their certification and license. It is easier for ground personnel: they can take 3–4 courses lasting 2–5 days and renew their certificates and permits. It is more difficult with the flight crew: they have to pass theoretical exams and pass a certain number of flight hours on simulators.

Some of the leading Ukrainian airlines, which before the full-scale war provided a larger share of passenger transportation, such as Ukrainian International Airlines, SkyUp, Windrose Airlines and Azur Air Ukraine (93% of the total volume of passenger transportation), in order to maintain the airworthiness of aircraft and crews, lease them to foreign airlines and

perform charter transportation. Such measures are mainly aimed at preserving the competences of the personnel.

The SkyUp airline, among all other Ukrainian carriers, managed to significantly support its activities during the war. The airline managed to take almost the entire air fleet out of Ukraine before the airspace was closed. During the six months of the war, the company made more than 4,000 flights, transported more than 619,000 passengers in 227 directions. And even attracted a new Boeing 737-800 plane, thus becoming the owner of the largest available aircraft fleet among Ukrainian companies – 12 planes. The airline announces plans to create a company specifically for the European market with a European operator's certificate, a separate staff and separate aircraft [7].

Demand for transportation will be an equally important issue for the resumption of air transport. The high level of inflation, the loss of many people's usual level of income and, even, sources of income, all this encourages pessimism to assess the future level of demand for aviation services. It is expected that the main motive for flights will be the need to see relatives. Currently, the number of Ukrainian refugees in EU countries is very large, several million, and the longer the war lasts, the more likely it is that most people will decide to stay there forever. Almost all of these people have relatives in Ukraine and need to see them. It is the forced emigration that will lead to a change in the aviation market – the experience of other countries proves that it was the broken family ties that worked as the first trigger for the recovery of demand for flights. After that, it will be about tourism, mainly not outbound, because the consumer potential of Ukrainians will be low after the war. But if we work on the image of the country, then on the wave of its popularity it will be possible to attract a lot of tourists to the regions that have great tourist potential and have not suffered from hostilities.

The longer the war continues, the more the aviation industry declines. There are already talks about the possibility of resuming flights even in wartime conditions. Decommissioning of airports in the western regions is being discussed. But for the implementation of these plans, there must be clear security guarantees. Without safety guarantees, insurers will not want to insure aircraft, so lessors will not provide them to companies.

Therefore, the situation for the aviation of Ukraine is critical and it is already necessary to look for all possible ways of its support and revival.

References:

1. Yaki ukrainski letovyshcha znyshchyla Rosiia? [Which Ukrainian airfields did Russia destroy?]. Aviatsiia Halychyny. Available at: https://www.aviatsiyahalychyny.com/blog/znyshcheni-letovyshcha/ (accessed 26.02.2023).

2. Pidsumky diialnosti aviatsiinoi haluzi Ukrainy za 2021 rik [Results of the aviation industry of Ukraine for 2021]. Derzhavna aviatsiina sluzhba Ukrainy. 2022.

Available at: https://avia.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-2021-%D1%80%D1%96%D0%BA.doc (accessed 26.02.2023).

3. Aeroporty Ukrainy. Derzhavna aviatsiina sluzhba Ukrainy [Airports of Ukraine. State Aviation Service of Ukraine]. Available at: https://avia.gov.ua/placemarks/ (accessed 27.02.2023).

4. Operatyvna informatsiia shchodo osnovnykh pokaznykiv diialnosti aviatsiinoi haluzi za sichen 2022 roku [Operational information on the main indicators of the aviation industry for January 2022]. Derzhavna aviatsiina sluzhba Ukrainy. Available at: https://avia.gov.ua/pro-nas/statistika/operativna-informatsiya/ (accessed 27.02.2023).

5. Passenger Demand Recovery Continued in December 2022 & for the Full Year. International Air Transport Association. Available at: https://www.iata.org/en/pressroom/2023-releases/2023-02-06-02/ (accessed 27.02.2023).

6. Zaluchennia investytsii u vidbudovu transportnoi haluzi v Ukraini [Attracting investments in the reconstruction of the transport industry in Ukraine]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Available at: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zaluchennya-investytsiy-u-vidbudovu-transportnoyi-haluzi-v-ukrayini (accessed 27.02.2023).

7. Yak ukrainski aviakompanii zarobliaiut i zanepadaiut pid chas viiny [How Ukrainian airlines earn and decline during the war]. BBC News Ukraina. Available at: https://www.bbc.com/ukrainian/features-63403865 (accessed 27.02.2023).

Vitaliy Osmolian, Candidate of Juridical Sciences,
Senior Lecturer
Khmelnitskyi Cooperative Trade and Economic Institute
Khmelnitskyi, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-20

LEGAL ASSESSMENT OF POSSIBLE RISKS IN THE ENTERPRISE AS A CORPORATE-MANAGEMENT APPROACH IN BUSINESS

ПРАВОВА ОЦІНКА МОЖЛИВИХ РИЗИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ЯК КОРПОРАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД У БІЗНЕСІ

Діяльність з розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень у сфері «торговельно-економічної діяльності підприємства» пов'язана з вирішенням завдань, що вимагають знання не тільки криміналістики, кримінального права та процесу, але й торгівлі, економіки та корпоративного права. Розгляд правової оцінки торговельно-економічних ситуацій, як сучасного підходу для розвитку і покращення власного бізнесу, корпоративного управління вимагає свого детального дослідження та аналізу, оскільки цей вид службової діяльності не уявляється можливим без суворого дотримання норм Конституції України та процедури законності. В цьому і полягає актуальність проблеми.

У 2022 році виповнилось сто років від заснування споживчої кооперації України [1], яка стала своєрідним трампліном для формування та розвитку приватного бізнесу на теренах сучасної України, та, як наслідок, для економічного зростання добробуту нашої держави. Проте, бізнес відносини, як і будь-які правовідносини, повинні базуватись на верховенстві норм закону та права, як того вимагають не лише Конституція України [2], але й всі кодифіковані збірники законів, зокрема: Кримінальний кодекс України [3], Цивільний кодекс України [4], Кодекс законів про працю України [5] та ін., а тому саме правова оцінка торговельно-економічних питань буде виступати невід'ємною складовою розвитку та покращення власного бізнесу будь-якого підприємця України.

У бізнесі, як і у будь-яких правовідносинах між сторонами можуть виникати не лише торговельно-економічні питання, але й кримінально-правові, які теж потребуватимуть свого вирішення у рамках правового поля. Тому нами запропонована власна (авторська) оцінка певних «життєвих» ситуацій, які можуть бути вирішенні за допомогою норм діючого кримінального та кримінального процесуального права,

зокрема, у випадку причетності працівників закладу торгівлі до кримінальних правопорушень, пов'язаних із діяльністю останнього.

Так, при здійсненні торговельно-економічних операцій працівниками супермаркету, магазину, торговельної точки може здійснюватися розкрадання товарів, матеріальних цінностей та привласнення коштів. Зокрема, розкрадання, як зазначає практика у виявленні та розслідуванні правопорушень зазначеної спрямованості, може здійснюватись такими способами:

– привласнення та розтрата коштів або товарно-матеріальних цінностей без вуалювання недостачі, що утворилася внаслідок розкрадання;

– присвоєння та розтрата коштів або товарно-матеріальних цінностей з подальшим приховуванням нестач за допомогою різноманітних комбінацій при інвентаризаціях: приписки до інвентаризаційних відомостей; пред'явленням особам, які провадять інвентаризацію, фальсифікованих товарів; використання їх недосвідченості; дача їм хабарів; тимчасове внесення на період інвентаризації грошей до каси; пред'явлення підроблених збережених розписок про здачу товару на тимчасове зберігання у будь-яку організацію; штучне зменшення книжкового залишку цінностей за рахунок списання товарів у витрату за безтоварними накладними на повернення товару на базу або «перекидання» товарів в інші торгуючі точки або шляхом несвоєчасного оприбуткування товарів, що надійшли;

– створення неврахованих надлишків грошей та товарів з подальшим їх розкраданням. Невраховані надлишки товарів створюються за рахунок: неоприбуткування товарів, що надійшли; завищення ціни товару, обважування, обмірювання та інших форм обману покупця; списання товарів за підробленими актами на псування, бій, уцінку товарів та інші втрати; включення до накладних при відпуску продуктів вартості тари, у той час як вона входить у вартість товару; реалізації неврахованих товарів, що надходять від промислових підприємств, фермерських господарств та приватних осіб, та одержання певного відсотка виручки; складання безтоварних накладних за змовою працівників баз, складів із працівниками роздрібної торгівлі, а останніх за змовою з підприємствами, установами, організаціями на відпуск їм товарів з подальшим вилученням та присвоєнням даних товарів або їх вартості з виручки закладу торгівлі;

– присвоєння грошових коштів або товарно-матеріальних цінностей та приховування розкрадання підробленими документами (фальшиво переоцінюються товари, фактично вже продані, а різниця в їхній вартості вилучається та присвоюється, в актах на переоцінку завищується кількість переоцінених товарів, складається підроблений

акт на уцінку продуктів, у тому числі прийнятих на продаж на підприємницьких засадах); використовуючи різницю у цінах між оптовими та роздрібними товарами, на товари широкого ужитку, на товари одного й того ж найменування залежно від сорту, виробника, артикулу, від сезону та ін.

Так, при встановленні фактів присвоєння працівниками магазину, торговельної точки, супермаркету коштів закладу торгівлі або товарно-матеріальних цінностей власнику магазину (керуючому) ми рекомендуємо виявити та проаналізувати такі питання: чи мав місце насправді факт недостачі; який її розмір та час утворення; яка причина недостачі – була вона результатом розкрадання або наслідком інших причин; за допомогою яких прийомів ховалася нестача; хто з матеріально відповідальних та посадових осіб відповідальний за виявлену нестачу і яка їхня роль у цьому, чому своєчасно недостача не була розкрита і хто несе за це відповідальність; які обставини сприяли скоєнню та приховуванню недостачі.

У разі виявлення власником (керуючим) магазину, супермаркету, торговельної точки фактів реалізації продавцями, менеджерами з торгівлі необліковаих товарів, йому слід з'ясувати такі питання, що мають, на нашу думку, суттєве юридичне та торговельно-економічне значення: чи надходили і чи реалізовувалися в закладі торгівлі необліковані товари та які саме; звідки надходили необліковані товари; яким транспортом вони доставлялися; як приховувалася по документації доставка необлікованих товарів; протягом якого періоду часу вони реалізовувалися; як вилучалася готівка, отримана від реалізації необлікованого товару; на яку суму було реалізовано товару; як розподілялися між учасниками розкрадання суми викраденого; які обставини сприяли реалізації необлікованого товару.

У випадку встановлення факту розкрадання шляхом використання різниці у цінах та складанні підроблених документів на переоцінку товарів вважаємо, що власникові або керуючому закладу торгівлі насамперед слід з'ясувати: за якою ціною відпускалися товари магазином до інших магазинів, торгових точок та за якою ціною вони там оприбутковувалися; якщо товари оприбутковувалися за роздрібними цінами, то яким чином вилучалися товарно-грошові надлишки, які створювалися таким шляхом, і як приховувалося за документами вчинене розкрадання; чи здійснювалася у підзвітний період переоцінка товару в залежності від сезону, а якщо здійснювалася, то чи були випадки зменшення або збільшення залишку переоцінених товарів при інвентаризації.

У якості висновку з досліджуваного питання зазначимо, що зважаючи на наявність недоліків у цій сфері економіко-правової,

корпоративної та торговельної діяльності вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Література:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org (дата звернення: 02.03.2023).

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141) (редакція станом на 01.01.2020). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 02.03.2023).

3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. (редакція станом на 05.01.2022). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 02.03.2023).

4. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. (редакція станом на 10.10.2022). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 02.03.2023).

5. Кодекс законів про працю України. Затверджено Законом України № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. (редакція станом на 11.12.2022). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 02.03.2023).

Kateryna Trofymenko, Postgraduate Student
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-21

DIRECTIONS OF MODERNIZATION OF THE DIVERSIFICATION PROCESSES OF THE ACTIVITIES OF CORPORATE SYSTEMS IN THE SPHERE OF TRADE

НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ СИСТЕМ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

Корпоративні мережі у сфері торгівлі являють собою синергію суб'єктів господарювання, які об'єднанні спільним бізнес-інтересами та спільною діяльністю, спеціалізуються на діяльності в різних галузях, планують розширення діяльності відповідно до внутрішньої стратегії розвитку, мають різнопрофільних власників та розвивають співпрацю з зовнішніми зацікавленими суб'єктами господарювання. Корпоративні торговельні мережі є більш складними в сфері управлінської діяльності і важче ніж дрібні суб'єкти господарювання реагують на зовнішні виклики. Останнім часом фактори, які формують умови для бізнесової діяльності в Україні (обмеження спричинені пандемією Covid-19, воєнний стан, наслідки збройної агресії), вимагають від корпоративних мереж нестандартних рішень та підходів до реалізації стратегічних бізнес-процесів. Тільки корпоративні мережі, які готові реалізовувати рішення з диверсифікації власної діяльності, демонструють позитивну динаміку сучасних умовах господарювання.

Диверсифікаційні процеси торговельних корпоративних мереж реалізуються з врахуванням стратегії на збільшення ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання та максимізації шляхів ефективності його використання, чіткої орієнтації на формування стратегічних пріоритетів та зміцнення конкурентних позицій на споживчому ринку. Всі вказані чинники повинні розглядатися в синергії і консолідовано, проте варто їх розмежовувати в розрізі розміру та спеціалізації суб'єктів господарювання, міри диверсифікованості та корпоратизації їхньої діяльності. Також вагомим є розуміння та усвідомлення критеріїв та алгоритмізації, відповідно до яких формуються управлінські рішення з огляду на рівень рентабельності та ефективності фінансово-господарської діяльності, успішності реалізованих диверсифікаційних проєктів, здатності нарощувати інвестиційний та економічний

потенціал. Врахування вказаних чинників дозволяє максимально обґрунтовано підійти до рішення щодо доцільності або відмови щодо використання типу і форми реалізації диверсифікації в торгівлі.

Процедури диверсифікації можуть бути застосовані для суб'єктів господарювання на будь-якому етапі життєвого циклу і різняться з огляду на відповідність цілей диверсифікації цілям і завданням, які виставлені на певному етапі, наприклад об'єднання потенціалів, еволюційний чи революційний поступ бізнес-процесів, мінімізація ризиків і загроз зростання, тощо.

Під час формування диверсифікаційної стратегії корпоративних мереж в торгівлі прийнято виділяти ряд стратегічних пріоритетів, які умовно можна поділити на три групи:

1) група системних пріорітетів, досягнення яких гарантує комплексний підхід до інновацій в менеджменті;

2) група загальних пріоритетів, які зорієнтовані на підвищення результативності усіх диверсифікаційних функціональних напрямків;

3) група спеціалізованих пріоритетів, яка робить можливим втілення перспективного потенціалу та врахування специфіки діяльності різноформатних корпоративних структур.

Варто відмітити, що кількість стратегічних пріоритетів диверсифікаційної політики має бути має бути продуманою та раціонально обґрунтованою оптимальною, має відповідати поступальним стратегічних векторам, головній меті та ключовим завданням диверсифікаційної політики.

Враховуючи ознаки прямої кореляції між розширенням стратегічних напрямків ведення підприємницької діяльності та ускладненням управлінської системи корпоративних мереж в торгівлі менеджмент пріоритетних напрямків диверсифікації обов'язково має здійснюватися відповідно до чітко визначеної нормативно-правової бази на принципах стандартизації, чіткого алгоритму реалізації та впровадження векторів подальшого розвитку політики диверсифікації.

Варто відмітити, що стандартизація в процесі диверсифікаційної діяльності відіграє важливу роль в усіх напрямках: від сфери менеджменту до чіткості чинників, що впивають на вибір інструментарію реалізації бізнес-ідей.

Створення бізнес-структури корпоративної інформаційної системи в сфері торгівлі є одним з найбільш раціональних напрямків стандартизації бізнес-процесів. Під час реалізації стратегії горизонтальної диверсифікації (створюється новий продукт на базі існуючих або нових технологій в рамках основного профілю компанії, розширюються канали збуту продукції [1]) такими є диверсифікація відповідно до технологій торговельної діяльності, сегментами споживачів, товарною

пропозицією, торговими каналами, ринками, інструментами торгівлі. У випадку реалізації вертикальної стратегії диверсифікації корпоративних торговельних мереж (розширення виробництва шляхом випуску продукції підприємства виробами, які знаходяться в одному виробничо-технологічному ланцюжку із основною продукцією підприємства [3]) визначається ступінь покриття всіх етапів технологічного ланцюга бізнесової діяльності. Під час реалізації диверсифікації стратегії конгломератного типу (поповнення асортименту підприємства продукцією, що не має ніякого відношення до технологій, використовуваних ним, а також до його продукції та ринків збуту [3]) важливим є формування підсистем, раціональне та результативне функціонування яких дозволяє реалізувати функції щодо досягнення економічних інтересів усіх учасників корпоративної інформаційної системи, забезпечення та формування гарантій економічної стійкості й рівноваги корпорації, забезпечення належної взаємодії її елементів з мікро- та макросередовищем функціонування.

Об'єктивно є те, що по мірі розширення диверсифікаційних та трансформаційних процесів відбувається ускладнення в усіх напрямках, що вимагає застосування новітніх інституційних управлінських надбудов над існуючими для учасників інтегрованих структур корпоративних систем. Такі інституційні управлінські надбудови є призначеними для здійснення процесів координування, ухвалення та контролювання рішень щодо спільної диверсифікаційної діяльності.

Створення єдиного центру стратегічних дій для управління, спостереження, контролю та коригування управлінських рішень щодо впровадження диверсифікаційних процесів є першим рівнем в формуванні стандартизованої структури управління диверсифікацією діяльності корпоративних систем в сфері торгівлі. Другим рівнем можна вважати призначення відповідальних за управління основних, допоміжних бізнес-процесів. Закріплення лінійних і функціональних керівників за напрямами забезпечення конкурентоспроможності й гарантування безпеки розвитку, досягнення стабільності і стійкості системи, управління виробничо-господарськими процесами можна вважати третім рівнем та побудова побудова матричної організаційної структури менеджменту портфеля бізнес-проектів корпоративної інформаційної є наступним рівнем формування організаційної структури управління корпоративними системами у сфері торгівлі.

Кількість рівнів організаційної структури управління диверсифікаційними процесами не є стандартизованою для всіх суб'єктів господарювання, проте важливим є її формування. Структура в подальшому буде трансформуватися та видозмінюватися в залежності від глибини диверсифікації.

Література:

1. Гладка А. В. Диверсифікація як один із елементів економічного зростання підприємства. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/43.pdf.

2. Забедюк М. С. Стратегія диверсифікації як шлях підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний форум*. № 1(2). С. 87–92. DOI: https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-2-11.

3. Хаустова В. Є. Диверсифікація і інтеграція як форми забезпечення стратегічних орієнтирів управління розвитком підприємств. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 482–494.

Liudmyla Uniiat, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor
West Ukrainian National University
Ternopil, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-22

EFFICIENCY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION ENTERPRISES IN THE COMPETITION CONDITIONS – METHODOLOGICAL ASPECT

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ – МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Питання ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового виробництва в умовах конкуренції є актуальною проблематикою і обумовлює необхідність розробки і висвітлення детального порядку та методологічно-методичних засад проведення процесу дослідження. Практична діяльність підприємств агропромислового виробництва засвідчує, що саме ті виробники, які використовують інноваційні технології та методи організації й управління, досягають значно кращих результатів господарювання. Саме тому проблема використання інновацій в агропромисловому виробництві та розробка й висвітлення методології їх дослідження в умовах сучасної конкуренції є і завжди буде актуальною.

Варто зазначити, що методологічні аспекти дослідження ефективності інноваційного розвитку агропромислового виробництва та його складових розроблені з урахуванням загальних закономірностей і принципів їх розвитку в конкурентному середовищі.

Дослідження літературних джерел інноваційного характеру [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] дало можливість сформувати методологічний порядок аналізу ефективності інноваційного розвитку в підприємствах агропромислового виробництва. При дослідженні економічних процесів у агропромисловому бізнесі використовують різні види ефектів від реалізації інновацій, зокрема: економічний, соціальний, бюджетний, екологічний, ресурсний, інтелектуальний та ін. Крім вище вказаних ефектів, в процесі дослідження визначають інтегральний ефект, який враховує у взаємодії всі види ефектів від використання конкретної інновації в агропромисловому підприємстві чи у інших складових АПК. Прогнозну величину інтегрального ефекту від інновацій можна визначити за допомогою формул, наведених у джерелі [8, с. 149–151].

Слід зазначити, що для виходу на ринок із новими продуктами й технологіями підприємству необхідно сформувати відповідно до визначених цілей розвитку взаємопов'язаний набір компонентів, який має містити: прогноз попиту на відповідні товари чи послуги; оцінку власної конкурентоспроможності; пріоритети та інструменти посилення конкурентних позицій на ринках; оцінку обсягів річних продажів за окремими ринками; перелік регіонів, в яких має бути налагоджено виробництво нової продукції й проведено заходи для досягнення передбачуваного обсягу продажів; оцінку вартості інвестицій з організації альтернативних виробничих баз; оцінку ризиків за різними сегментами діяльності.

Детальне використання систематизації варіантів інноваційного розвитку ринкових можливостей відповідно до діючих умов в Україні розглянуто в монографії [8, с. 159–172]. Слід вказати, що в світовій практиці аналізу ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів застосовують значну кількість способів та прийомів їх оцінки, зокрема: визначення показників ефективності інвестицій (простих і дисконтних); прогнозування показників; оцінка ризиків інвестиційних проєктів. Кожний аналітик, враховуючи завдання і бачення найкращого способу його вирішення у конкретній ситуації та беручи до уваги галузеві й продуктові особливості та фактори ризику, обирає найбільш доцільні методи і способи аналізу інвестиційно-інноваційних проєктів. Використання методологічних аспектів ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового виробництва в умовах конкуренції обумовлює необхідність дослідження рівня конкурентоспроможності продукції. Для цього нами опрацьовано літературні джерела з даної проблематики та відібрано необхідні методи й показники [1; 2; 3; 6; 7; 8].

На основі проведеного дослідження [4; 8], нами запропонована комплексна методика оцінювання ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу (рис. 1). З рисунка видно, що рекомендована комплексна методика ґрунтується на: оцінці ефективності агропромислового бізнесу та конкурентоспроможності в галузях і підприємствах; оцінці ефективності та прогнозування інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу і включає оцінювання різних видів ефективності (економічна, технологічна, соціальна, екологічна, інтелектуальна).

Таким чином, запропонований підхід дає можливість здійснювати повне оцінювання діяльності складових агропромислового бізнесу та приймати на перспективу необхідні управлінські рішення. Результати проведеного дослідження можуть бути використані науковцями і практиками в процесі аналізу та оцінки рівня економічної ефективності інноваційного розвитку складових агропромислового виробництва в умовах конкуренції, що обумовлює практичну цінність даної наукової праці.

Рис. 1. Концептуальна методика оцінювання ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового виробництва

Джерело: розробка автора на основі [4; 8]

Література:

1. Інноваційна Україна – 2020: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. 336 с.

2. Інноваційний механізм управління суб'єктами господарювання: моногр. П. П. Микитюк, Ж. Л. Крисько, В. І. Гринчуцький та ін.; за заг. ред. П. П. Микитюка. Тернопіль : Екон. думка, 2014. 450 с.

3. Лобас М. Г., Россоха В. В., Соколов Д. О. Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери: моногр. / за ред. М. Г. Лобаса. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 416 с.

4. Пархомець М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: моногр. Тернопіль : Екон. думка, 2005. 346 с.

5. Пархомець М. К., Уніят Л. М. Інноваційні методи управління виробництвом зерна кукурудзи у сільськогосподарських підприємствах. *Економічний аналіз.* 2018. Т. 29. Вип. 3. С. 176–183.

6. Пархомець М. К., Уніят Л. М., Соловей І. С. Підвищення конкурентоспроможності зернового господарства у сільськогосподарських підприємствах : моногр. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 232 с.

7. Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. та ін. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : моногр. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

8. Уніят Л. М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 586 с.

Lyudmila Chizh, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor;
Natalia Khotyeyeva, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Odessa National Maritime University
Odessa, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-23

THE COMPREHENSIVE DIAGNOSIS INDICATORS SYSTEM OF THE ENTERPRISE'S FINANCIAL STABILITY

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проблеми діагностики фінансової стійкості вітчизняних підприємств в складних умовах, коли підприємці відчувають весь тягар воєнного стану, є актуальною, тому що її вирішення буде сприяти пошуку внутрішніх резервів їх виживання.

Важливу роль у досягненні операційної ефективності відіграє система управління фінансами, що ефективно діє, яка дозволяє швидко отримувати достовірну інформацію про всі аспекти діяльності підприємства, вести моніторинг відповідності результатів її діяльності тактичним і стратегічним цілям, а також всебічно аналізувати проблеми, що виникають, і шукати найкращі варіанти їх вирішення.

Такі системи повинні в режимі реального часу (або наближатися до такого) відображати стан справ на підприємстві за найважливішими показниками діяльності як окремих підрозділів, так і компанії загалом.

Серед ключових показників діяльності варто виділити показники фінансової стійкості суб'єктів господарювання, як стратегічного фактору фінансової безпеки їх діяльності, зростання ділової активності та інвестиційної привабливості.

Управління фінансової стійкістю підприємства належить до найбільш важливих економічних проблем у сучасних умовах, оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства та відсутності в нього коштів для розвитку виробництва, а надмірна перешкоджатиме розвитку, обтяжуючи витрати підприємства зайвими запасами та резервами. Крім того, неплатоспроможність одного підприємства може спричинити ланцюгову реакцію всіх контрагентів.

Сукупність параметрів фінансової стійкості охоплює безліч змінних, що піддаються спостереженню та вимірюванню, які можуть використо-

вуватися для кількісного визначення ефективності функціонування фінансової системи. У той же час, необхідно розуміти, що більшість власників, керівників підприємства, в першу чергу, звертають увагу на підтримку ділового іміджу, забезпечення стабільності цін або своєчасності розрахунків за фінансовими операціями, що опосередковано впливають на фінансову стійкість, але цього недостатньо.

Окрім збалансованої системи показників за Р. Капланом і Д. Нортоном, існують й інші моделі, в основу яких покладена система вимірників, що характеризують різні аспекти діяльності та отримані результати, що відрізняються один від одного, в першу чергу, структурою (складом підсистем), набором показників кожної підсистеми [4].

При адаптуванні системи показників до умов функціонування підприємств у сучасних умовах необхідно керуватимуся наступними принципами:

– принцип узгодженості показників, який інтегрує чотири складові збалансованої системи показників: традиційні фінансові параметри й фактори прямого та непрямого впливу, ефективність роботи з клієнтами, оптимальність внутрішніх бізнес-процесів і загальну компетентність персоналу у своїй галузі;

– принцип доступності вихідної інформації, який передбачає легкість отримання доступу до фінансової та іншої звітності;

– принцип адаптивності, який характеризується гнучкою зміною, швидким пристосовуванням до цілей, що обновляються, і завданнями підприємства, змінами у зовнішньому економічному середовищі, у внутрішніх умовах своєї власної діяльності;

– принцип ефективності – це результативність процесу, що визначається як відношення результату до витрат, які обумовили його одержання;

– принцип гнучкості, який характеризується мобільністю системи, її здатністю швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища [4].

Для сучасних керівників сьогодні критичними є таки чинники: необхідність сприймати великі обсяги інформації, в той же час, не маючи достатніх даних, необхідних для прийняття рішення, а також обмежений час, необхідний для прийняття рішення. Тому ми виходили з того, що ефективна система діагностики фінансової стійкості повинна включати невелику кількість показників, що найбільш повно відображають найважливіші аспекти діяльності підприємства, забезпечувати легкий розрахунок та інтерпретацію.

Література:

1. Beaver W. H. Financial ratios as predictors of failures. *Journal of Accounting Research. Empirical Research in Accounting, Selected Studies.* 1966. Vol. 4. P. 71–111. URL: https://www.jstor.org/stable/2490171 (дата звернення: 28.06.2022).

2. Robert N. Holt. Understanding corporate finance. Charlottesville: Virginia, Ivy Learning Systems. 1986, 91 p. URL: https://ivysoftware.com/products/understanding-corporate-finance-graduate/ (дата звернення: 28.06.2022).

3. Чепка В. В. Матяш О. К. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Економіка і суспільство.* Мукачівський державний університет. 2017. № 12. С. 649–655.

4. Довбня С. Б., Дрофа Є. А. Еволюція і напрями розвитку системи збалансованих показників: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету серія Економіка і менеджмент.* 2018. С. 4–9. URL: http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/34-2018/3.pdf.

CREATIVE ECONOMY AND HUMAN CAPITAL: THE KNOWLEDGE MANAGEMENT ISSUES

Svitlana Hladun, Senior Lecturer of the Department of Human Resource Management and Administration;
Oleh Logush, Senior Lecturer of the Department of Semiconductor Electronics
Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-24

PRACTICAL ASPECTS OF THE CONNECTION OF BUSINESS AND EDUCATION IN UKRAINE

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ БІЗНЕСУ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Взаємозв'язок закладів вищої освіти з компаніями-роботодавцями відіграє вирішальну роль у забезпеченні можливості отримання студентами належних компетенцій, приведенні змісту освітніх програм підготовки фахівців у відповідність до вимог роботодавців, організації практики та стажування студентів, виконання кваліфікаційних робіт, які мають практичну цінність тощо.

Відділ працевлаштування та зв'язків з виробництвом Національного університету «Львівська політехніка» постійно проводить роботу з пошуку ринкових методів співпраці з роботодавцями наших випускників. За прикладом кращих університетів Європи ми розпочали цю діяльність з запрошення представників бізнесу в університет, презентацій компаній студентам, проведення багатоступеневих процедур відбору і, як результат, працевлаштування випускників та їх кар'єрне зростання.

За результатами зустрічей представників компаній-роботодавців з керівництвом, викладачами та студентами університету укладено низку договорів і меморандумів про співпрацю, які дозволяють адаптувати освітні програми підготовки фахівців до умов сучасного виробництва, забезпечити можливість проходження студентами практики та стажування, модернізувати навчальні лабораторії сучасним обладнанням та програмним забезпеченням, що дозволяє компаніям отримати висококваліфікованих фахівців з креативним мисленням, здатних відразу приступити до виконання поставлених завдань, забезпечити інноваційні підходи до діяльності бізнесу, розвивати та підвищувати конкурентоспроможність бізнесу.

Навчальні лабораторії у Львівській політехніці зокрема модернізували такі компанії як SoftServe, Bosh, ABB, Infineon, Jabil Circuit Ukraine, Comarch, Epam Systems, GlobalLogic, Dinamica Generale, Київстар, Галичфарм та ряд інших.

Львівська політехніка налагодила тісну співпрацю з Львівським обласним центром зайнятості. Результатом спільних зусиль стала організація і проведення тридцяти п'яти Ярмарків кар'єри студентів та випускників [1]. В багатьох з них брали участь понад 100 компаній-роботодавців і тисячі студентів.

В університеті постійно проводиться залучення роботодавців до участі у навчальному процесі: читання відкритих лекцій, проведення презентацій та вебінарів, організування екскурсій на виробництво, що сприяє налагодженню тіснішої взаємодії кафедр з бізнесом. Саме безпосереднє спілкування усіх зацікавлених сторін сприяє усвідомленню можливостей розвитку освіти і бізнесу і усвідомлення можливостей реалізації потенціалу молоді.

Однак час ставить перед нами нові виклики. Першим серйозним викликом стала пандемія, яка змусила суттєво знизити рівень спілкування людей, перейти до навчання в онлайн форматі та викликала необхідність пошуку нових методів працевлаштування з широким використанням інформаційних технологій. Львівська політехніка не припинила організовувати масштабні кар'єрні заходи для студентів. У 2020 і 2021 ми організували і провели 33-й і 34-й Ярмарки кар'єри в режимі онлайн. Слід відзначити достатню високу активність студентів, адже для молоді сучасні інформаційні технології є звичними, особливо з урахуванням дистанційного навчання в університеті.

У листопаді 2022 року у співпраці з кар'єрними центрами 10 провідних університетів України ми провели Перший загальноукраїнський міжуніверситетський кар'єрний захід «Час працювати». Його учасниками стали 35 компаній з усіх регіонів України з таких напрямків діяльності як: інформаційні технології – SoftServe, EPAM Systems, ZONE3000, Solid Software, Sigma Software, електроніка і зв'язок – Renesas Electronics, Infineon, Lifecell, економіка – НБУ, EY, КМ Партнери, Distributed Lab, фармацевтика – Дарниця, Фармак, Подорожник, виробництво – Ензим, T.B. Fruit, Транс-Сервіс та ряд інших. Під час роботи заходу проведено 50 воркшопів, майстер класів та тренінгів запропоновано біля 100 актуальних вакансій для студентів різних спеціальностей. Учасниками стали понад 1300 студентів і випускників Львівської політехніки. Активність студентів різних університетів відображена на рис. 1.

Відділ працевлаштування та зв'язків з виробництвом оперативно відображає та оновлює інформацію щодо можливостей стажування,

проходження практики та працевлаштування студентів на сторінці Відділу працевлаштування та зв'язків з виробництвом сайту Львівської політехніки у розділі «Пропозиції роботи і кар'єри», а також поширює у соцмережах. Ми переконалися, що для оперативного донесення інформації до студентів необхідно використовувати сучасні технології, якими вони активно користуються.

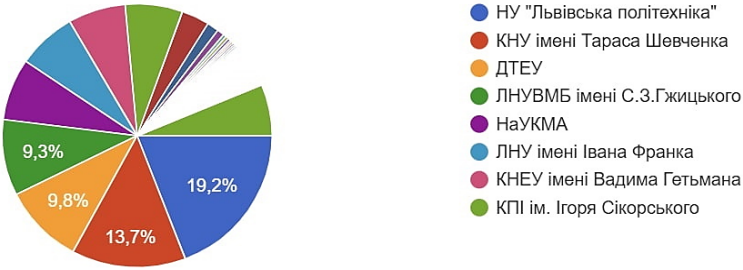

Рис. 1. Участь студентів університетів-організаторів у Всеукраїнському кар'єрному заході "Час працювати)

Джерело: [2]

Ми створили осередок «Студія кар'єри», завданням якого є максимальне наближення сервісу сприяння працевлаштуванню до студентів і працедавців з використанням сучасних підходів.

Для компаній-роботодавців передбачена форма для розміщення актуальних вакансій, а для шукачів роботи передбачена можливість заповнення та прикріплення резюме у рубриці «Студентам та випускникам».

Розпочав роботу телеграм-канал Студії кар'єри відділу з рубриками: «Можливості», «Актуальні вакансії», «Важливі корисності для кар'єри». Постійно проводиться інформаційне наповнення сторінки Студії на сайті Університету.

Таким чином, незважаючи спочатку на карантинні обмеження, а тепер на воєнний стан в Україні, успішний бізнес і ефективний розвиток держави можливий тільки у повсякденній тісній співпраці компаній-роботодавців із закладами вищої освіти, оскільки розвиток сучасних форм взаємодії науки, освіти і бізнесу удосконалює саме процес підготовки конкурентоздатних вмотивованих фахівців, що відповідають запитам ринку праці.

Література:

1. Ярмарки кар'єри – ефективний інструмент працевлаштування. URL: https://lpnu.ua/studiia-kariery/yarmarky-kariery.

2. Основні результати роботи коллективу. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/1/30/news/18463/zvit-rektora-2022.pdf.

Tetiana Stovba, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Department
of Economics and Maritime Law
Kherson State Maritime Academy
Kherson, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-25

DIGITAL MARKETING AS THE TOOL FOR SCALING THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE KSMA

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАСШТАБУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХДМА

Цифровий маркетинг – це вид діяльності, доступний виключно в Інтернеті. Він дозволяє зосередитись на потенційних клієнтах, які користуються онлайн-контентом: результатами пошукових систем, електронною поштою, відео, блогами або пабліками.

Цифровий маркетинг має такі особливості:

– зменшує витрати, бо стратегічно орієнтований на цільову аудиторію, яка ймовірніше зацікавиться певним товаром або послугою. Проте синхронізація контенту на кількох каналах збільшує кількість необхідного якісного (для того, щоб виділятися на тлі конкурентів та позитивно впливати на поінформованість клієнтів, а також їхню поведінку) контенту, тому навіть якщо створювати цифровий контент простіше, загалом його потрібно значно більше. Коли організація працює над створенням омніканальної присутності, витрати на маркетинг на всіх каналах вимагатимуть додаткового бюджету для їх покриття витрат;

– інструменти цифрового маркетингу дозволяють ефективніше збирати дані й швидко оцінювати наслідки компанії з метою змінити її напрямок у разі, коли відсутні очікувані результати на ринку;

– точно охоплює цільову аудиторію, оскільки видимість реклами й охоплення аудиторії можна налаштувати відповідно до потреб і цілей компанії, що дозволить збільшити продажі й розробити стійкі програми лояльності клієнтів.

У переповненому цифровому світі складніше виділитися рекламі компанії. Тому потрібно оволодівати цифровими інноваціями й швидко реагувати на постійні зміни у поведінці клієнтів.

Наразі ми живемо у крихкому світі, де відбуваються непередбачувані зміни. З метою адаптації до них потрібно швидко і адекватно

аналізувати величезні обсяги інформації. Досвід провідних компаній свідчить, що успіху на ринку досягають ті організації, які свідомо впроваджують цифрові інновації у бізнес-процеси задля випередження конкурентів, тобто працюють в умовах «блакитного океану». Стратегія «блакитного океану» передбачає, що для успіху потрібно бути іншим, для одержання перемог потрібно позбавитись конкуренції завдяки нововведенням [1].

У світі спостерігається стрімкий розвиток цифрових технологій, притаманний Індустрії 4.0, які необхідно використовувати ЗВО відповідно до програми «Освіта 4.0: український світанок» [2] для відновлення та модернізації економіки країни.

Тезисно розглянемо можливості застосування цифрового маркетингу на прикладі ХДМА. Через повномасштабну російсько-українську війну відбувається зменшення чисельності абітурієнтів. Тому зростає необхідність створення можливостей дистанційної освіти для внутрішньо переміщених осіб та біженців.

Наше академічне ком'юніті має бути відкритим – тобто залишити трохи відчиненими двері, щоб усі зацікавлені змогли відчувати атмосферу, яка панує у закладі вищої освіти (ЗВО). Так, для залучення абітурієнтів можливо створити гостьовий доступ до фрагментів окремих лекцій, практичних занять, лабораторних робіт, майстер-класів, тренінгів на платформі Moodle, щоб було зрозуміло чому та як навчають в академії, а також зацікавити майбутніх здобувачів (та їх батьків) поступати до ХДМА. Це мають бути різні дисципліни і різни фрагменти щодо освітнього процесу ХДМА з окремих найцікавіших тем із застосуванням сучасних методів викладання, які не тільки постійно оновлювати, але й проводити окремі майстер-класи онлайн для всіх бажаючих. Також доречно таким чином залучати інвесторів та шукати наукову спільноту для співпраці. Під час проходження реєстрації гостей збирати інформацію для створення бази даних цільової аудиторії з метою надсилання відповідних повідомлень, новин, змін, фідбеку, а також вдосконалення освітніх процесів відповідно до запитів ринку та ін.

Викладання у школі предметів англійською мовою незабаром вимагатиме синхронних дій з боку викладачів ЗВО. Разом з тим, завдяки викладанню дисциплін англійською мовою та впровадженню освітніх інновацій з метою покращання якості навчання і, відповідно, оволодінню hard- та soft-skills, ЗВО зможуть масштабувати діяльність внаслідок збільшення контингенту здобувачів за рахунок залучення іноземних абітурієнтів з більшої кількості країн.

Викладачам доречно проводити заняття у формі сценарного навчання, що занурює їх у реалістичний, але вигаданий цифровий

простір, де вони мають взаємодіяти з персонажами, ухвалювати важливі рішення і критично мислити, як у житті. Молода генерація краще сприймає знання та отримує компетентності в ігровій формі, тому інновації у методах та підходах до навчання сприятимуть створенню бренда ЗВО і, відповідно, формуватимуть його міцні конкурентні переваги [3, с. 178].

Зростанню бренда ЗВО сприятиме формування особистого бренду викладачів. Викладачі ЗВО можуть стати агентами змін, створюючи креативний хаб, розробляючи різноманітні актуальні дистанційні курси для тих, хто бажає отримати певні знання, компетентності або навіть професії майбутнього, аби бути затребуваними на ринку праці в умовах цифровізації світу. Для викладачів академії важливо організувати регулярні тренінги онлайн або організувавши на платформі Moodle дошку оголошень або методичний хаб, де ділитись посиланнями на інтернет-джерела, або відеороликами, знятими колегами, які вже оволоділи певними інноваціями тощо.

Для того, щоб викладачі ділились власним досвідом варто сформувати сильну організаційну культуру, риси, особливості, складові, етапи формування, переваги та недоліки, методику оцінювання та формування якої наведено у дослідженні [4, с. 174–182]. Цьому сприятиме впровадження Agile-менеджменту, який зосереджений на забезпеченні ефективної співпраці між багатофункціональними командами для реалізації проєкту формування бренду ЗВО [5].

Потрібно розробляти нові курси і пропонувати їх ринку, перетворюючі знання та компетентності на цифрове золото академії [6, с. 46]. Тут необхідно вдумливо поєднати досвід та мудрість викладачів з велетенською практикою із креативом молодих викладачів, які взаємодіятимуть і оволодіватимуть усіма можливостями цифровізації.

Для мотивації і прискорення впровадження освітніх інновацій додати до Ліцензійних умов інсайдерську вимогу: переобирати викладача за конкурсом на наступний термін лише на рік, якщо він не застосовував сучасні технології на сайті, не ділиться відео з абітурієнтами, здобувачами та не впроваджує їх в освітній діяльності.

Розвиток кожного із вищезазначених проєктів сприятиме досягненню масштабної мультиплікації зростання та подальшого розвитку академії. Потрібно створити освітні можливості і кваліфікації, які відповідають вимогам світового ринку праці, дати здобувачам та усім зацікавленим особам інструменти вирішення комплексних глобальних викликів, щоб не потрапити до кваліфікаційної ями.

Сучасний ЗВО – це академічна інноваційна екосистема, сконцентрована на університетській персоналізованій освіті людини за запитом та потужній дослідницькій роботі, а також розрахована на надання актуальних освітніх послуг людині за бажанням впродовж її життя.

Література:

1. Ким Ч., Моборн Р. «Стратегия голубого океана» – краткое содержание : Блог о саморазвитии. URL: https://4brain.ru/blog/https://inlnk.ru/qdvQM (дата звернення: 10.01.2022).

2. Програма великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». URL: file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/Osvita-4.0. ukrayinskyy.svitanok-1.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

3. Стовба Т. А., Іванова А. Є. Бренд ЗВО як драйвер розвитку в умовах домінування поведінкової економіки. Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 25–26 лютого 2022 р. Рівне, 2022. С. 177–179.

4. Стовба Т. А. Формування та розвиток інноваційної культури морського порту. “MODERNÍ ASPEKTY VĚDY” («Сучасні аспекти науки») : X том міжнародної колективної монографії / В. П. Хомутенко, Д. В. Мотигін, Т. А. Стовба та ін. Czech Republic, 2021. С. 170–186.

5. Галушка З. І. Agile-менеджмент як інноваційний підхід до управління проєктами. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/47_2020_ukr/16.pdf (дата звернення: 4.03.2023).

6. Стовба Т. А., Панченко І. М. Створення цифрового золота сучасного закладу вищої освіти. *Економіст.* 2021. № 9. С. 45–46.

Vasyl Fediuk[1], Candidate of Economic Sciences,
Head of Secretariat
National Qualifications Agency
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-26

HUMAN CAPITAL IN THE CONDITIONS OF ENSURING THE STATE'S DEFENSE CAPABILITY AND SECURITY

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Питання розвитку людського капіталу завжди були актуальними та цікавили наукову спільноту, особливо в контексті впливу на економічний розвиток держави, адже саме людський капітал кожної держави є безцінним активом, який представляє найвищу цінність та відіграє одну з вирішальних ролей в процесі розвитку економки держави.

Повномасштабна війна росії проти України змінила абсолютно всі вектори економічного розвитку нашої держави, особливо в частині необхідності удосконалення існуючих механізмів та віднайдення нових в системі розвитку і відповідного впливу людського капіталу на економіку держави. В цьому контексті, особливо актуальними постають питання гармонізації економічної політики щодо забезпечення обороноздатності та безпеки держави, які є цінними не лише для наукової спільноти, а й цікаві з точки зору практичної реалізації.

Відповідно до Закону України «Про оборону України» обороноздатність держави – здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації [1]. Наведене визначення характеризується комплексністю утворюваних елементів, які очевидно повинні паралельно не лише співіснувати, а й розвиватись, особливо стрімко в умовах правового режиму воєнного стану.

Загальновідомо, що людський капітал, людський ресурс є однією з основних компонент, що формує ринок праці, який є основою розвитку економіки держави. Нині, в умовах війни, ринок праці, як і економіка держави знаходяться у дуже вразливих і несприятливих умовах, оскільки частина професій стала неактуальною, натомість з'явились

[1] ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9876-8437

можливості та необхідність підлаштовуватись під реалії воєнного часу, які визначили необхідність швидко перекваліфіковуватись отримуючи нові знання, вміння та навички. Однак, в контексті розглядуваної проблематики, підготовка кадрів у сфері обороноздатності та безпеки держави відбувається безпосередньо на полі бою. Наприклад, військові отримують нові знання, вміння та навички не у навчальних закладах а на фронті, оскільки, на жаль, в умовах війни, нема ні часу, ні можливості вчитись у закладі освіти. Відтак, в Україні постійно з'являються фактичні, нові професійні кваліфікації, які згодом потребуватимуть належного правового регулювання.

Не секрет, що питання пов'язані із підготовкою фахівців сфері обороноздатності та безпеки держави тема не нова для української держави та в умовах повномасштабної війни тема набула особливої актуальності оскільки нині постійно потрібно не лише визначати, а й постійно удосконалювати механізм правового регулювання відповідних правовідносин.

Загальновідомо, що особи, які задіяні у сфері обороноздатності та безпеки нині повинні бути широко профільними спеціалістами і мати можливість швидко опановувати нові вміння, звичайно враховуючи й попередній військово-технічний досвід або й без наявності такого. Відтак, в умовах повномасштабної війни, відбувається стрімка фактична трансформація в системі професійних кваліфікацій, загалом та у сфері обороноздатності та безпеки зокрема, оскільки за відсутності часу на навчання та відповідну підготовку, фахівець, який представляє розглядувану нами сферу фактично вчиться, одночасно здійснюючи певний вид роботи, а тому навчання і робота дуже часто відбуваються одночасно і паралельно. Однак, фактично, фахівці, які представляють сферу обороноздатності та безпеки є фахівцями, які отримують не лише бойовий досвід, в самому широкому розумінні, а швидко опановують навички необхідні для надання медичної допомоги чи, наприклад, евакуації громадян та інші вміння по ситуації. При цьому, вже зараз можна констатувати, що українські військові, всі ті, хто сьогодні представляє сферу обороноздатності та безпеки нашої держави є самими досвідченими бойовими одиницями в світі, фактично людьми, які станом на сьогодні опанували і ефективно володіють майже всіма видами зброї, яка існує а світі, а також навичками, які можна застосовувати в буд-якій критичній ситуації.

Наведене спонукає до роздумів про наступні важливі моменти. Насамперед, слід говорити, про постійну підтримку державою економіки та розвитку людського капіталу, особливо зараз, у сфері обороноздатності та безпеки, оскільки нині це взаємопов'язані, а подекуди й взаємозалежні категорії. Така підтримка може реалізовуватись

крізь призму надання можливості підвищувати свою кваліфікацію задля отримання необхідних знань, вмінь та навичок. Зараз, як ніколи, механізми присвоєння/підтвердження/визнання професійних кваліфікацій повинні бути доступними та прозорими.

Людський капітал завжди впливав на економіку держави, а надто в умовах війни має визначальний вплив на сферу безпеки та обороноздатності. Тому, держава повинна усіляко сприяти інтеграції в міжнародний простір професійних кваліфікацій нашої держави. В даному випадку, співпраця з міжнародними інституціями забезпечить підготовку, перепідготовку кадрів у сфері обороноздатності та безпеки, що в свою чергу, матиме позитивний вплив на розвиток економіки.

Література:

1. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text.

PROBLEMS OF MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Oleksandr Hridin, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-27

FEASIBILITY AND PREREQUISITES OF IMPLEMENTATION OF MODERN PERSONNEL RECRUITMENT TECHNOLOGIES IN UKRAINE

In modern realities, the main condition for ensuring the development of the state is the maximum satisfaction of a wide range of various business services. Personnel recruitment belongs to the ever-growing list of them. Recruiting personnel is a relatively new type of business activity that was finally formed in Western Europe approximately at the beginning of the 19th century. The first agencies appeared only in the fifties of the 20th century in the USA, initially as structural units of auditing and consulting companies. In Ukraine, personnel recruiting as a type of entrepreneurial activity was formed relatively recently – only at the beginning of the 90s of the 20th century.

Recruiting (derived from the French word "recruit") is the selection of personnel for the staff of an organization on its order. A recruiting agency is an intermediary in the labor market, an organization that provides services to employers in the search and selection of personnel, as well as a range of other additional services. Recruiting is resistant to socio-economic changes and develops both in times of prosperity and in periods of crisis, decline, and decline. It is an important element of the infrastructure of the labor market, the task of which includes promoting employment, strengthening career orientation measures, training and retraining of personnel, etc. [4, p. 77; 6, p. 71; 7, p. 297].

Therefore, personnel recruitment should be understood as a purposeful, coordinated process, which involves the implementation of a set of measures aimed at filling a specific vacant position by recruiting, selecting and attracting candidates who best meet the criteria determined by the management of the organization based on a combination of professional qualifications and personal characteristics [3].

Any modern entrepreneurial entity needs constant internal movement, renewal and replenishment of its personnel from the outside. From the beginning of creation and throughout the entire life cycle, there is a movement of personnel in the organization. In particular, additional employees are recruited, staff rotation is carried out, the movement of employees by position, etc. Most of the specified processes are controlled and consist in a targeted search and selection of personnel – in personnel recruitment.

Today, among the main recruiting services on the market, there are [1–2; 8, p. 115]: Classic recruiting – search and selection for positions of middle managers, specialists and office workers; Mass recruiting is a personnel selection technology used for simultaneous mass filling of the same type of vacancies in a short period of time; Executive Search – search and selection for senior management positions and positions of leading specialists of the organization; Headhunting – search and selection with confidentiality for top management positions of the best specialists with defined professional skills; Outplacement – services related to the employment of personnel released from the customer's company within the stipulated time and under the specified conditions; Personal-leasing – services related to the lease of employees for a certain period and conditions, who are in labor relations with a recruitment agency; Preliminary – a strategy of attracting young promising specialists even during their studies under the conditions of industrial practice or internship; Graduate recruitment – search and selection of graduates of higher education institutions, i.e. entry-level specialists without work experience; Screening is a quick selection of applicants for the least qualified positions on formal grounds, by filtering the entire mass of resumes provided by the recruitment agency by the customer organization itself; Digital recruiting is the search and selection of personnel using modern digital technologies; Referral recruiting is the search and selection of personnel based on information received from colleagues, acquaintances, friends, etc.; "Boomerang-recruiting" – search for applicants among former employees of the organization and other types of recruiting services.

The main recruiting trend in 2022 was the use of creative methods of searching for candidates to fill vacant positions, which included [9]: active use of internal recruitment along with external in order to identify specialists within the organization; demonstration of Employee Experience on the company's career pages; use of text recruiting for faster communication with the candidate; review of candidates who were not accepted the first time, but made it to the final rounds of selection; use of targeted advertising in social networks; building partnerships with institutions of higher education and online schools; creation of so-called "boomerang programs" for hiring former

employees; recruiting with an emphasis on Soft Skills; automation and digitization of recruiting processes; screening of candidates with the help of artificial intelligence, etc.

At the same time, new priorities for recruiters have become [9]: improving the quality of personnel hiring; reducing the closing time of vacancies; increase in employee retention rate; increasing the talent pool; restoration of effective recruiting methods and relevant technologies; strengthening of corporate culture.

It should be noted that modern personnel recruiting has the following trends and prospects for further development [4, p. 82; 7, p. 297]: the role of job advertisements on job portals and corporate websites is steadily decreasing; the initial search for a candidate is simplified due to the active development of social networks; inefficient sources of candidate search are relegated to the background; limited resources for staff recruitment are increasing every year; the problem of the shortage of highly qualified recruiters is worsening; the scale of application of new highly effective personnel recruitment technologies is insufficient, etc.

In order to increase the efficiency of recruiting activities, among other things, it is advisable to focus special attention on the need for comprehensive digitalization of both personnel recruitment, in particular through the introduction of modern HRM systems, and on the urgent digital transformation of personnel recruitment and selection processes in general. Because the use of outdated, archaic methods has an extremely negative impact on the effectiveness and efficiency of both the recruiting agency and the client organization. We note that the most common digital technologies used in the field of personnel recruitment today are the following: artificial intelligence, chat bot, gamification, augmented and virtual reality, virtual search and recruitment, various mobile applications, etc. [5, p. 95; 7, p. 297–298].

The realities of today require recruiting agencies to use the latest highly effective technologies, which involve improving the technology of candidate evaluation, interviewing techniques, as well as the use of a full array of data on candidates to fill vacancies. This, in turn, will contribute to the improvement of the quality of the provided services, the growth of the professionalism of recruiters, the expansion of the list of provided services, and, therefore, the effective operation and successful development of the specified field of activity.

References:

1. Boblovskyi O. Iu., Hridin O. V. (2016) Teoretychni aspekty ta priorytetni napriamky realizatsii derzhavnoi kadrovoi polityky [Theoretical aspects and priority areas of implementation of the state personnel policy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra*

Vasylenka: Ekonomichni nauky, vol. 177, pp. 122–130. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2016_177_16.

2. Hridin O. V. (2021) Osoblyvosti ta chynnyky formuvannia efektyvnoi kadrovoi polityky pidpryiemstv ahrarnoi sfery ekonomiky [Peculiarities and factors of formation of an effective personnel policy of enterprises in the agrarian sector of the economy]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Ekonomichni nauky»*, vol. 41, pp. 22–26. DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2021-41-4 Available at: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/699/687.

3. Hridin O. V. (2023) Rynok rekrutynhovykh posluh v Ukraini: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku [The market of recruiting services in Ukraine: current trends and prospects for development]. *Naukovyi zhurnal «Prychornomorski ekonomichni studii»*, vol. 79.

4. Zlenko A. M., Isaikina O. D., Miroshnichenko D. A. (2018) Osoblyvosti natsionalnoho rekrutynhu [Peculiarities of national recruiting]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 37(1), pp. 75–84. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_37(1)__13.

5. Kravchuk O. I., Varis I. O., Bidna T. O. (2022) Tsyfrovi tekhnolohii rekrutynhu personalu [Digital technologies of personnel recruitment]. *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii*, vol. 6, no. 1, pp. 92–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mardigt_2022_6_1_10.

6. Pechuliak Yu. S. (2015) Umovy spivpratsi pidpryiemstv z rekrutynhovymy ahentstvamy ta posluhy, yaki vony proponuiut v Ukraini [Terms of cooperation of enterprises with recruiting agencies and the services they offer in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 20, pp. 70–74. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_20_16.

7. Pysarevska H. I. (2015) Orhanizatsiia protsesu zovnishnoho rekrutynhu [Organization of the external recruiting process]. *Biznes Inform*, no. 2, pp. 296–301. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_2_49.

8. Siemieniak Ya. S. (2015) Osoblyvosti rozvytku rynku rekrutynhovykh posluh v Ukraini [Peculiarities of the development of the recruiting services market in Ukraine]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 2(3), pp. 113–117. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2015_3_2_18.

9. HR and recruiting trends 2022: what Forbes and Bersin warn about [Trendy HR ta rekrutynhu 2022: pro shcho poperedzhaiut Forbes ta Bersin]. Available at: https://hurma.work/blog/trendy-hr-ta-rekrutyngu-2022/ (accessed: 08.03.2023).

Duan Yingxue, Postgraduate Student
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-28

PROJECT RISK MANAGEMENT: MAIN PROBLEMS AND SUGGESTIONS

Main problems existing in the project risk management work:

1. The transmission channel of project risk information is not smooth. Timely acquisition of important information of the project can effectively defuse risks and reduce the loss of risks, which is the premise of effective risk work and the guarantee of the smooth progress and success of the project. At present, there is a prominent problem in risk management is that when communicating with project enterprises, because the project risk information transmission path is too long, resulting in the low frequency and efficiency of communication is not high, and we can not get timely feedback to deal with risks. Due to the imperfect governance structure of Chinese companies, entrepreneurs generally awareness of governance structure is weak. In addition, project managers do not actively identify, analyze and deal with possible risks, do not establish an effective risk information transmission channel, and lack of detailed risk response plan. When accidents continue to occur, project managers are at a loss and have to cope with them.

2. The analysis method of project risk is single. In the project risk analysis, qualitative analysis methods are usually used to evaluate the project risk analysis. Although it is more convenient to obtain information, the analysis conclusion is not accurate enough. In the qualitative analysis of project risk in daily work, a single risk analysis one by one is often used to make the analysis conclusions lack of comprehensiveness and depth in the analysis level. For example, SWOT analysis has a relatively comprehensive application in project risk identification, but there are great deficiencies in the combination with quantitative risk analysis method, and it does not fully use the advantages of qualitative risk analysis method and quantitative risk analysis method to complement each other. The single risk analysis method of the project and the lack, coupled with the lack of comprehensive application of different analysis methods, cause a large deviation to the project analysis conclusion, and even contradict the opinions with the correct results, which seriously affects the in-depth development of risk management.

3. The post-investment management method of the project is backward. The post-investment management of venture capital is the core link in the

process of venture investment cycle. With the increasing maturity of venture capital industry, the post-investment management of venture capital is becoming more and more important, which plays an extremely important role in the value appreciation of investment projects, risk prevention and the full application of human capital. Venture capital enterprises usually participate passively in enterprise management, emphasizing the evaluation of the value of enterprises by financial indicators, and often ignoring the rapid growth of the core competitiveness of enterprises. In order to adapt to the special operation mode of venture capital and meet the management needs, it is necessary to innovate the post-investment management mechanism of venture capital, link the investment income with the performance of project risk managers, improve the work enthusiasm of project risk managers, and make the effect of risk management in line with the expected goals.

Improve the countermeasures for project risk management:

1. Establish multiple information channels related to the project

Information channel construction is the foundation of project investment management and risk management. Without effective information management, there will be no successful project management and project risk management. Enterprises should take the radiation range of the project information as the condition to establish the multi-information channels related to the project. Market information channel of products. Most of the commodities have relevant industrial market prices both internationally and internally. Some of these prices are real-time prices, and some can get the average price of a period through the fluctuation of international trade prices. These prices are transparent and fair information.

2. Strengthen the comprehensive application of project risk analysis methods.

The use of analytical methods plays a crucial role in the planning and implementation of the whole project decision. Only through the risk analysis of the project can the collated original data be converted into referable analysis results. The lack of project risk quantitative analysis and the simplicity of qualitative analysis have always troubled the in-depth development of risk management work. To solve this key problem, we must strengthen the comprehensive application of risk quantitative analysis method and qualitative analysis method. The comprehensive application of SWOT analysis and AHP analysis in project risk analysis is mainly to take the four elements of SWOT analysis method as their various factors, and then determine the importance of each factor and rank them. The specific steps are: conduct SWOT analysis. SWOT analysis was used to identify factors associated with the internal and external environment of a project. The SWOT element is compared within the SWOT group, and then the priority weight of the element is calculated using the eigenvalue method. The SWOT

groups are sorted together, and the elements with the highest priority in each group are selected to represent the group, and then the priority of the four elements is compared and calculated. Use and obtain corresponding results during project strategic planning and evaluation analysis. In this way, the advantages of SWOT analysis and AHP analysis are effectively complementary, which is simple and efficient, forming a new way of use. The priority weight of SWOT elements is calculated through AHP method, making the analysis results more reference, so as to improve the reliability and accuracy of the project risk assessment method.

3. Innovative means of post-investment project management

Risk investment after the management mechanism innovation of core is the risk managers human capital management as the core, the risk of enterprise control allocation and transfer arrangement for means, through the risk managers explicit incentive and the combination of implicit incentive, realize the risk investment management mechanism of efficient operation.

References:

1. Yang Yanping, Zhang Yage Empirical Study on the Impact of Venture Capital on China's Entrepreneurship [J/OL]. *Journal of Henan University of Technology (Social Science Edition)*, 2018 (03).

2. Zhao Dan, Yan Jianzhou, Shao Rong (2018) Research on the model of innovative drug venture capital fund empirical analysis based on Xinda Biology [J] *China Journal of New Drugs*, vol. 27 (10).

3. Huang Qiongyu, Yu Beibei, Chen Yang (2018) Venture capital reduction and earnings management of listed companies empirical evidence from the GEM [J]. *Journal of Shanghai Business School*, no. 19 (02).

Volodymyr Dubnytskyi, Doctor of Economic Sciences, Professor;
Olha Ovcharenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-29

PATTERNS OF FUNCTIONING OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION MARKET IN THE TERMS OF THE DIGITAL ECONOMY

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОКОМУНІКАЦІЙНОГО РИНКУ У МОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний етап розвитку людської цивілізації пов'язаний з переходом від постіндустріального суспільства до інформаційно-мережевого. При цьому здійснюється не тільки зниження ролі традиційного матеріального виробництва на фоні інтенсивного розвитку сектору послуг інформації і зв'язку, але й модифікація всієї системи соціально-економічних відносин.

Інформатизація суспільства в умовах цифрової трансформації пов'язана із забезпеченням повного використання достовірного, вичерпного і своєчасного знання у всіх видах людської діяльності. В умовах сучасного інформаційно-мережевого суспільства це асоціюється зі здатністю людини вийти за межі системи суто економічних відносин. Межа між виробництвом і споживанням стає все більше і більше розмитою. Споживання різноманітних благ перетворюється у продовження їх виробництва, і навпаки, а прогрес інфокомунікаційних технологій (ІКТ) робить таку конструкцію нероздільною.

Існування інформаційного суспільства в умовах впливу цифровізації неможливо без розвитку інфраструктури, основою якої є інфокомунікації. Це поняття відображає технічну, технологічну, організаційну та економічну єдність процесів виробництва і розповсюдження інформації. Формування інфокомунікації здійснюється на базі конвергенції телекомунікаційних та інформаційних технологій, в рамках якої можна виділити три базові напрями: цифровізація та інтелектуалізація інформаційно-мережевої економіки; глобалізація і персоналізація надання інфопослуг; універсалізація термінального обладнання.

Цифровізація мереж відкриває широкі, багато в чому «проривні» можливості для надання нових інфокомунікаційних послуг. Але подібне

розширення спектру послуг, як правило, у напрямку високотехнологічних і інтелектуальних послуг повинно бути підкріплене як технікотехнологічно – можливостями термінального обладнання абонента, так і економічно – наявністю платоспроможного попиту. З іншого боку, наявність платоспроможного попиту на нові види інфокомунікаційних послуг стимулює розробку нових мережевих технологій, тобто цифрових технологій, а також виробництво нової техніки для їх надання. Ці процеси тісно взаємопов'язані і нові види послуг виявляються затребуваними суспільством, коли вони настільки корисні – цінні – безпечні споживачам, наскільки вигідні для їх виробників.

Поява інтелектуальних мереж також визвана необхідністю вдосконалення методів надання нових видів послуг. Відмітимо, що концепція інтелектуальної інфокомунікаційної мережі взаємопов'язана з персоналізацією та глобалізацією. Інфокомунікації забезпечують інформаційну взаємодію людей, бізнесу і державних органів та їх доступ до світових інформаційних ресурсів. Для їх поступального розвитку необхідне постійне покращення технологічних можливостей передачі, розповсюдження та використання інформації. Це породжує дві тенденції: вдосконалення фізичних мереж, що створюють основу каналів передачі, управління інформаційними потоками, і вдосконалення послуг, для надання яких ці канали використовуються. При чому поняття «інфокомунікації» розповсюджується не тільки на мережі і послуги, але і на техніку і технології. Технічно вони створюють нове інформаційно-транспортне середовище або інфокомунікаційну інфраструктуру.

Конвергенція телекомунікацій і інформації призвела до появи нових інфокомунікаційних структур, в структурі інфокомунікаційного комплексу (постачальників інтернет-послуг) і породила ще один тип організаційних і фінансових взаємовідносин між різними учасниками інфокомунікаційного ринку. Найбільш повний варіант, що відображає сучасний рівень інформаційного обміну в структурі інфокомунікаційного комплексу на основі прямого доступу споживачів до всієї сукупності інформаційних ресурсів, представлений на рис. 1.

Для опису інфокомунікаційного ринку і виявлення його особливостей пропонується концепт-модель інфокомунікаційного ринку в контексті взаємодії з ринком консалтингових послуг (рис. 2).

Відповідно до цієї моделі ринок інфокомунікацій представляє собою віртуальний простір, в якому розміщені інформаційні ресурси, які є своєрідним благом і що мають певну споживчу корисність. На ринку, який розглядається, в ролі товарів виступають продукти і послуги, що створюються в інфокомунікаційному комплексі. Діяльність в межах цього комплексу включає процеси накопичення, переробки і передачі інформації. Однак, базовою продукцією тут є не сама інформація, а послуги, шо пов'язані з її розповсюдженням і отриманням. Отже, товарна номенклатура даного ринку в основному складається з різного

роду послуг, в тому числі інфоконсалтингу, на основі високотехнологічних і інтелектуальних послуг, що забезпечують реалізацію інформаційного обміну.

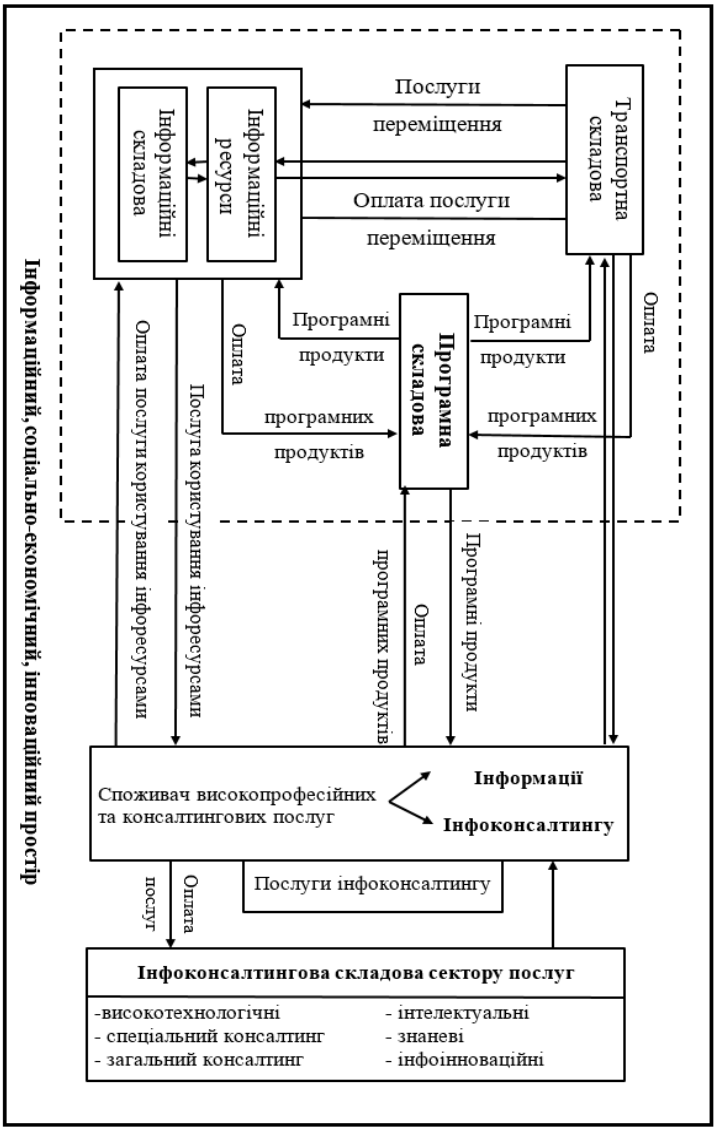

Рис. 1. Концепт-модель взаємодії учасників інфокомунікаційного процесу та інфоконсалтингового ринку послуг

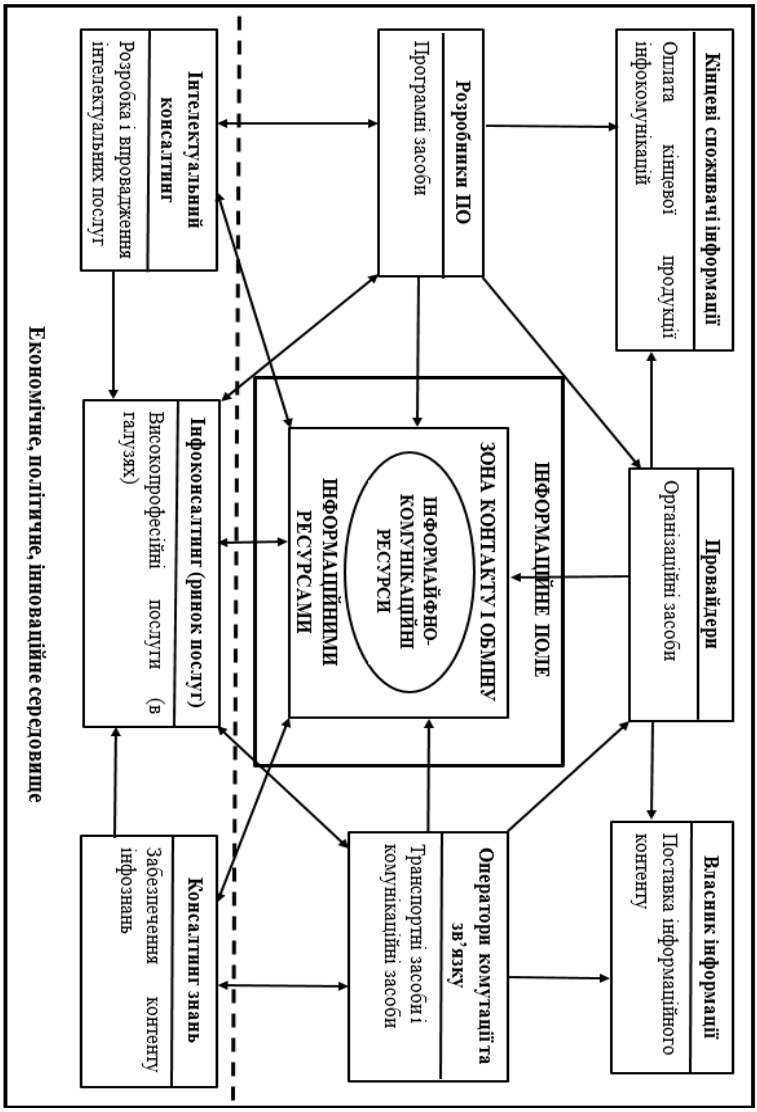

Рис. 2. Концепт-модель інфокомунікаційного ринку в контексті взаємодії з ринком консалтингових послуг

Таким чином, можливість надання інфокомунікаційним комплексом великих обсягів точної, своєчасної і контрольованої інформації суттєво зменшує її асиметрію і знижує супутні трансакційні витрати бізнесу.

Це призводить до видозміни ринкових механізмів на основі появи прогресивних мережевих і контрактних структур, а також за рахунок заміщення конкурентної боротьби заможною формою.

Інтенсивність розвитку українського ринку інфокомунікаційних послуг суттєво залежить від успішної реалізації різних напрямків міжнародного інформаційно-технологічного співробітництва в галузі побудови глобальних інфокомунікацій, на основі цифрової трансформації економіки.

Xin Mengke, Postgraduate Student
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-30

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE STUDY OF THE CONSEQUENCES OF MIGRATION

Since the 21st century, with the acceleration of globalization, international migration has become a hot topic of research. The current European and American academic researches on social integration of immigrants have three characteristics: first, the dimensions of social integration of international immigrants are diversified; Secondly, the initiative of social integration of immigrants and its shaping effect on community space has become a research hotspot. Finally, there are "methodological nationalism" and "politically correct value tendency" in the perspective of research.

On the contrary, Chinese academic circles can accurately grasp the influence of national background, political system and immigration policy on the social integration of immigrants. In the context of globalization, international immigrants are fast flowing in the world cities, and the diversity of immigrants and the openness of integration. But the deficiency lies in the lack of multi-scale, multi-dimensional discussion of social integration; Lack of comparison of social integration paths, models and mechanisms between different ethnic groups and different types of immigrant groups.

Under the new situation, exploring the new path of social integration of international immigrants can provide new ideas for solving the problem of integration of international immigrants brought by globalization.

I. The role of migration in the modernization of the economy, state, and society. Migration can play a significant role in the modernization of the economy, state, and society in various ways. Here are some examples:

1. Economic modernization: Migration can contribute to economic growth and development by filling labor shortages, creating new businesses, and increasing trade and investment. Migrants bring skills, knowledge, and entrepreneurial spirit to their destination countries, which can lead to innovation and productivity gains. They also often send money back to their home countries in the form of remittances, which can stimulate economic activity and reduce poverty.

2. State modernization: Migration can challenge and transform the institutions and policies of destination countries, as well as the governance structures of origin countries. Migrants may demand greater rights and

representation in their destination countries, which can lead to changes in laws and regulations. They may also become politically engaged in their home countries, advocating for reform and democratic participation.

3. Social modernization: Migration can promote cultural exchange and diversity, challenging traditional norms and values and fostering new forms of social interaction and integration. Migrants bring their own cultural practices and beliefs to their destination countries, which can enrich the cultural landscape and create new forms of artistic expression. They may also face discrimination and marginalization, which can lead to social exclusion and conflict.

II. Methodological approaches and information provision of research consequences of migration processes:

1. Quantitative methods: These methods involve the collection and analysis of numerical data using statistical techniques. Examples of quantitative methods for studying the consequences of migration processes include surveys, census data analysis, social network analysis, and regression analysis. Quantitative methods can provide a large sample size and statistical precision, but they may not capture the complexity and diversity of migration experiences.

2. Qualitative methods: These methods involve the collection and analysis of non-numerical data using techniques such as interviews, focus groups, and ethnography. Examples of qualitative methods for studying the consequences of migration processes include in-depth interviews with migrants, participant observation, and discourse analysis. Qualitative methods can provide rich and nuanced data on the experiences and perspectives of migrants, but they may not be generalizable to larger populations.

3. Mixed methods: These methods involve combining quantitative and qualitative methods to provide a more comprehensive understanding of migration processes. Examples of mixed methods for studying the consequences of migration processes include sequential explanatory design, concurrent triangulation design, and embedded design. Mixed methods can provide a more complete picture of migration experiences and outcomes, but they require more resources and expertise to implement.

4. Information provision strategies: Researchers studying the consequences of migration processes need to consider how to access and use information from different sources, such as administrative records, surveys, and other data collections. Strategies for information provision include data sharing agreements, data linkage, and data harmonization. Researchers also need to consider ethical issues related to data privacy and confidentiality.

The methodological approaches and information provision strategies for researching the consequences of migration processes should be tailored to the research question and the context of migration. Researchers need to be aware

of the strengths and limitations of different methods and data sources and choose the most appropriate approach for their research.

III. Socio-economic consequences of labor migration in context concepts of socio-economic development

Labor migration can have both positive and negative socio-economic consequences on both the countries of origin and destination, and these consequences need to be studied in the context of concepts of socio-economic development.

1. Labor migration can contribute to economic growth and development by filling labor shortages, creating new businesses, and increasing trade and investment. Migrants often bring skills, knowledge, and entrepreneurial spirit to their destination countries, which can lead to innovation and productivity gains. They also often send money back to their home countries in the form of remittances, which can stimulate economic activity and reduce poverty.

2. Labor migration can lead to a "brain drain" in the countries of origin, as skilled workers leave to seek better opportunities and higher wages elsewhere. This can lead to a loss of human capital and skills in the countries of origin, which can hinder economic development and growth. However, some argue that the "brain drain" can also lead to a "brain gain" in the countries of origin, as return migrants bring back new skills and knowledge.

3. Labor migration can also have social consequences, both positive and negative. Migrants may face discrimination and marginalization in their destination countries, which can lead to social exclusion and conflict. However, migrants may also contribute to social development by promoting cultural exchange, diversity, and inclusion. They may also send money back to their families in their home countries, which can improve social welfare and reduce poverty.

4. Labor migration has policy implications for both the countries of origin and destination. Policies need to be put in place to protect the rights of migrants, promote their integration into host societies, and ensure that they are not exploited or discriminated against. Policies also need to be put in place to address the economic and social consequences of labor migration, such as brain drain and social exclusion.

The socio-economic consequences of labor migration need to be studied in the context of concepts of socio-economic development. While labor migration can have positive economic and social consequences, it can also lead to challenges and tensions that need to be addressed through effective policies and practices. By understanding the socio-economic consequences of labor migration, policymakers, practitioners, and scholars can develop strategies that promote inclusive and sustainable development for all.

Katerina Mostova, Postgraduate Student;
Ganna Bedradina, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Odessa National University of Economics
Odessa, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-31

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE RESTAURANT BUSINESS DURING THE WAR

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Українська економіка дуже потерпає від російсько-загарбницької війни. Поки що можна лише робити припущення щодо повного масштабу економічних збитків. Особливо це стосується матеріальних збитків українського бізнесу. З 24 лютого 2022 року український бізнес усіх галузей був змушений адаптуватися до нових умов. Чимало компаній закрилися, не витримавши викликів повномасштабної війни, проте є й ті, менеджменту й управлінню ризиками яких можуть позаздрити навіть передові західні корпорації [1].

Ресторанний бізнес, як і будь-який інший, намагається функціонувати в умовах українських реалій та прикладає неімовірних зусиль, щоб зберегти робочі місця, підтримати своїх працівників, надавати якісні послуги та підтримувати економіку країни в цілому. Крім того держава також закликає бізнесменів відновлювати роботу у регіонах із відносно спокійною ситуацією.

Чимало людей в умовах сьогодення потребують послуг, що надає ресторанна галузь, але на початку повномасштабного вторгнення існувала деяка невизначеність відносно прийняття управлінських рішень власниками закладів ресторанного бізнесу. Багато власників стали годувати армію та займатися волонтерством, деякі прийняли рішення припинили роботу своїх закладів. За даними української IT-компанія «Poster POS», яка займається автоматизацією закладів громадського харчування і послугами якої користуються майже 14 000 закладів у більш ніж 100 країнах світу, (приблизно 5000 українських кафе та ресторанів), в перший тиждень війни в Україні зупинили роботу приблизно 80% закладів харчування. Якщо спочатку в Україні залишався відкритим кожен п’ятий заклад, то вже через два місяці працювало 54% усіх ресторанів та кав’ярень. Виручка впала пропорційно, тобто на 55% від довоєнного рівня і відновлюється такими

ж темпами [2]. Відповідно даним отриманим від аналітичного центру «Ресторани України», ситуація краща на заході країни, принаймні, у туристично привабливих та відносно безпечних регіонах [3].

За даними Державної служби статистики України на кінець травня 2022 року в Україні закрилися 37% закладів громадського харчування. Сектор втратив до 60% працівників, а прибутки скоротилися приблизно вполовину [4]. Завантаження закладів ресторанного бізнесу значно зменшилось, що обумовлено об'єктивними причинами, а саме: повітряними тривогами, введенням комендантської години, зниженням платоспроможності споживачів, значним подорожчанням сировини і т.п.

Зміни в ресторанному бізнесі, які відбулись за час проведення воєнних дій на території України представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

«Вплив воєнних нововведень на ресторанний бізнес»

Небезпека	Попит на підвальні приміщення, пріоритет на спальні райони, доставка набирає попит, релокація бізнесу.
Комендантська година та повітряні тривоги	Розвиток бізнесу «біля дому», ТРЦ стають небажаними, нічні розваги неактуальні.
Міграція населення	Чоловіча кухня: фаст-фуд, м'ясо. Зменшення дитячої та жіночої аудиторії, відкривають бізнеси переселенці.
Зниження платоспроможності	Помірне звикання до нових цін, орієнтація на платоспроможного гостя, розвиток форматів стріт-фуду.
Відключення електроенергії	Скорочення меню, перехід на простіші в приготуванні позиції.

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Саме в цей складний період особливого значення набирає професійний, адаптований до кризових ситуацій менеджмент будь-якого підприємства ресторанного бізнесу. Сфера HoReCa в цілому відчуває нестачу кваліфікованого персоналу, необхідність підвищення кваліфікації працівників та удосконалення процесів управління в кризових умовах. Але дуже чітко можна виділити тенденції ринку HoReCa, які актуалізувалися після початку воєнних дій, а саме:

− збереження попиту на домашню їжу, фастфуд, напівфабрикати та швидкий відпочинок у закладах громадського харчування;

− вплив правил воєнного часу: комендантської години та необхідності дотримання норм повітряної тривоги;

− необхідність налагодження швидкої логістики доставки їжі;

– вплив місця розташування ресторанного бізнесу: його наближення до зони бойових дій, розташування внутрішньо переміщених осіб тощо [6].

У майбутньому відновленню сфери HoReCa в Україні може допомогти підтримка світової спільноти, досвід таких країн, як Кіпр, Ізраїль, Хорватія, інвестування в Україну після завершення війни, застосування інноваційних технологій.

Наступні декілька років люди не зможуть витрачати великі кошти, відвідуючи заклади ресторанного бізнесу, тому керівництво закладів харчування повинно впроваджувати сучасні нестандартні управлінські рішення, які направлені на вирішення питань організації та удосконалення бізнес-процесів, матимуть спрямованість на задоволення потреб та вимог споживачів під час війни і в період післявоєнного відновлення. Очевидно, що для стабілізації ситуації потрібна безперервна робота як власників та менеджерів підприємств ресторанного бізнесу, так і органів державної влади.

Попри воєнні реалії, підконтрольна територія України поступово оживає, і все більше закладів ресторанного бізнесу відновлюють свою роботу для відвідувачів. Для багатьох людей – це ніби відчути мирне життя, посмакувати стравами та відновити психологічний комфорт.

Література:

1. Журнал бізнес 24. Це марафон, у якому виживуть найсильніші. 2022. URL: https://24tv.ua/business/yak-ukrayinskiy-biznes-vstoyav-pid-chas-aktivnoyi-viyni-intervyu_n2219438/amp.

2. Poster POS: веб-сайт. URL: Poster POS – програма автоматизації закладів громадського харчування на планшеті (joinposter.com).

3. Симоненко К. Нагодувати й вижити: як ресторанний бізнес змінився під час війни. 2022. URL: https://rau.ua/novyni/restorannij-biznes-chas-vijni.

4. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua.

5. Носова О. Онлайн-вебінар: Як буде розвиватись ресторанний бізнес у 2023. 2023. URL: Вебінар – Як буде розвиватись ресторанний бізнес у 2023? – YouTube.

6. УСІ онлайн. Як український ресторанний бізнес адаптується до викликів війни: дослідження. 2022. URL: https://usionline.com/iak-ukrainskyj-restorannyj-biznes-adaptuietsia-do-vyklykiv-vijny-doslidzhennia.

Volodymyr Nesterenko[1], Postgraduate Student
Sumy State University
Sumy, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-32

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKETING COMMUNICATIONS

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ

Маркетинг є надзвичайно важливим для розвитку підприємств та зміцнення їх конкурентної позиції, оскільки це є найефективнішим способом впливу на споживачів з боку компанії [1]. З часом теорія та підходи до маркетингових кампаній значно змінилися, перехід від акценту на виробничих аспектах до соціально-етичних, викликаний розвитком технологій та змінами у вподобаннях споживачів [3]. Виникають нові течії та концепції [5], принципи застосування маркетингових інструментів переосмислюються та з'являються нові, завдяки розвитку нових технологій появляються нові маркетингові інструменти для просування та реклами.

У сучасних умовах все більш поширеним стає використання штучного інтелекту (ШІ) з метою підвищення ефективності рекламних кампаній, що дозволяє підприємствам значно покращити свої маркетингові можливості. Багато компаній вже використовують ШІ у своїй роботі та існують фірми, що надають подібні послуги та вдосконалюють свої AI технології. Крім того, існують додатки, що дозволяють оцінити можливості ШІ та вико-ристати їх в роботі чи навчанні. Згідно з дослідженням, використання ШІ в рекламних кампаніях дійсно покращує результативність та дозволяє досягти кращих фінансових результатів для підприємств.

Загалом, під штучним інтелектом розуміють здатність комп'ютерів наслідувати функції, які зазвичай пов'язують з людським інтелектом, такі як навчання, аналіз отриманої інформації, робота з висновками, прийняття рішень і т.д. [7]. Різні компанії використовують цю технологію для автоматичного обслуговування клієнтів, автоматизації маркетингових процесів, автоматизованих продажів, прогнозної

[1] ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1792-9823

аналітики та інших цілей [8]. Тому важливим є оцінка ефективності подібних методів та їхніх перспектив для майбутнього застосування.

На початку 2023 року великої популярності набирає OpenAI та їхній ChatGPT – це компанія та їхній чат-бот зі штучним інтелектом, який може вести діалог на різні теми, відповідати на запитання та генерувати унікальний текст на основі інформації в інтернеті. Ця технологія доступна для безкоштовного використання, але її можна використовувати для написання унікальних текстів, знаходження інформації для навчання, психотерапії тощо. Компанія-розробник швидко розвивається і оцінюється в 29 млрд. дол., а її виторг у 2024 році може досягти 1 млрд. дол.

У 2022 році на ринок вийшла розробка Midjourney, яка спеціалізується на обробці тексту, написаного людиною, для його обробки та створення картинок. Midjourney генерує чотири рисунки на основі тексту, який може вибрати людина, а потім створює варіації цієї картинки, доки не знайдете задовільний варіант.

DALL-E 2 також надає можливість генерувати картинки на основі вписаного тексту або додавати елементи до представлених рисунків чи фото. Ці технології можна використовувати для створення унікальних картинок чи рисунків, що підвищить ефективність маркетингових кампаній або стане джерелом натхнення для дизайнерів.

Варто також згадати нейромережу, створену розробниками з компанії Meta, під назвою Make-a-Video. Вона дозволяє створювати короткі відеоряди на основі короткого опису: відомими роботами, що можна знайти на їхньому офіційному сайті, є «збентежений ведмідь грізлі на уроці математики», «лицар верхи на коні серед сільської місцевості» та інші [10]. Детально про власне творіння у своїй роботі пишуть розробники даної програми Ю. Сінгер, А. Поляк, Т. Хайєс та інші [11]. У статті детально описані особливості зчитування тексту для переносу його в вигляді зображення.

На рис. 1 можна побачити до яких країн приналежать автори найпопулярніших (цитованих) статей в галузі штучного інтелекту за 2022, 2021 та 2020 роки [9].

Лідери: США з великим відривом, Китай, UK. А по організаціям: Google, Meta Microsoft [9].

Процес взаємодії між маркетологами та штучним інтелектом по суті є колоподібним: ШІ може робити більш якісні висновки та надавати кращі поради за рахунок отриманих даних, які маркетологи повинні використовувати для створення власних проєктів; за рахунок такої взаємодії, власне, і ефективність реклами має підвищуватися.

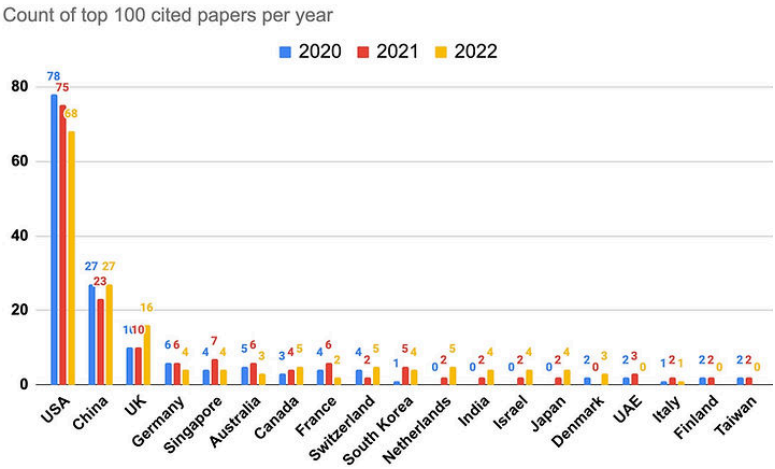

Рис. 1. 100 найбільш цитованих робіт про штучний інтелект у 2022 році

Джерело: [9]

Учені в досліджені [12] приводять найрізноманітніші варіанти використання штучного інтелекту під час ведення діяльності на підприємстві, що можуть бути застосовані не лише в рамках проведення маркетингових кампаній, але й інших видів діяльності, наприклад – контроль запасів. Крім того, дана технологія дає змогу більш ефективно використовувати ресурси компанії, оскільки дозволяє економити на реалізації маркетингової діяльності, знижувати її собівартість.

Література:

1. Oliveira, D. M. D., Luce, F. B. (2020) Is Marketing Department Important for Companies? *Revista Pensamento Contemporaneo em Administracao*, 14 (3), 120–131.

2. Jamil, K., Dunnan, L., Gul, R. F., Shehzad, M. U., Gillani, S. H. M. and Awan, F. H. (2022) Role of Social Media Marketing Activities in Influencing Customer Intentions: A Perspective of a New Emerging Era. URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.808525/full.

3. Storbacka, K. and Moser, T. (2020) The changing role of marketing: transformed propositions, processes and partnerships. *AMS Review*, 10 (3), 299–310.

4. Rangaswamy, A., Moch, N., Felten, C., Bruggen, G. V., Wieringa, J. E., Wirtz, J. (2020) The Role of Marketing in Digital Business Platforms. *Journal of Interactive Marketing*, 51, 72–90.

5. Morin, C. (2011) Neuromarketing: The New Science of Consumer Behavior. *Society*, 48, 131–135

6. Thaichon, P., Quach, S., Ngo, L. V. (2022) Emerging Research Trends in Marketing: *A Review of Australasian Marketing Journal*. URL: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/14413582221110450.

7. Krenn, M., Pollice, R., Guo, S. Y., Aldeghi, M., Cervera-Lierta, A., Friederich, P., Gomes, G. D. P., HAse, F., Jinich, A., Nigam, A. K., Yao, Z and Aspuru-Guzik, A. (2022) On scientific understanding with artificial intelligence. *Nature Reviews Physics*, 4, 761–769.

8. Devang, V., China, S., Gunjan, T., Krupa, R. (2019) Applications of Artificial Intelligence in Marketing. *Annals of Dunarea de Jos University of Galati Fascicle I Economics and Applied Informatics*, 25 (1), 28–36.

9. Must read: the 100 most cited AI papers in 2022. URL: https://www.zeta-alpha.com/post/must-read-the-100-most-cited-ai-papers-in-2022.

10. Make-a-Video. 2022. URL: https://makeavideo.studio.

11. Singer, U., Polyak, A., Hayes, T., Yin, X., An, J., Zhang, S., Hu, Q., Yang, H., Ashual O., Gafni, O., Parikh , D., Gupta, S. Taigman, Y. (2022) Make-A-Video: Text-to-Video Generation without Text-Video Data. URL: https://arxiv.org/abs/ 2209.14792.

12. Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Singh, R. P., Suman, R. (2022) Artificial intelligence (AI) applications for marketing: A literature-based study. *International Journal of Intelligent Networks*, 3, 119–132.

13. Internet Marketing Strategy, Implementation and Practice / D.Chaffey, F. Ellis-Chadwick, R. Mayer, K. Johnston, (2006) Spain: Financial Times Prentice Hall, 579.

14. Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice. Dave Chaffey, Fiona Ellis-Chadwick (2012).

Liudmyla Shevchenko, Doctor of Economic Sciences,
Professor at the Department of Economic Theory
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-33

MANAGER AS A CONSUMER OF COMPETITIVE INFORMATION

МЕНЕДЖЕР ЯК СПОЖИВАЧ КОНКУРЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Важливою умовою ефективного конкурентного управління є наявність необхідної конкурентної інформації. Йдеться про дані та повідомлення, що стосуються всіх напрямів ринкової діяльності фірми, насамперед її споживачів і конкурентів, загального стану та динаміки ринків тощо, на основі яких формуються конкурентні знання та приймаються управлінські рішення. Споживачами конкурентної інформації є керівники компаній і їхніх підрозділів, маркетологи, інженери, антикризові та ризик-менеджери, інформаційні працівники та інші співробітники.

Поведінка менеджера як споживача конкурентної інформації включає послідовні дії: 1) усвідомлення потреби в конкурентній інформації та формулювання вимог до її якості; 2) організація збору конкурентної інформації; 3) інформаційна підготовка та ухвалення управлінського рішення; 4) виконання інформаційних обов'язків споживачами конкурентної інформації; 5) оцінка інформаційного ефекту.

Потреба в інформації про конкурентів і конкуренцію в галузі у керівників різних рівнів існує постійно. Головною вимогою до конкурентної інформації є її якість відповідно до трьох критеріїв – часу, змісту та форми. З позиції часового виміру інформація має бути своєчасною, надходити в міру потреби та оперативно оновлюватися. З огляду на зміст до інформації пред'являються вимоги точності (достовірності), повноти обсягу, відповідності потребам конкретного користувача. В аспекті форми інформація повинна відрізнятися чіткістю, детальністю та показовістю. Існують два типи інформаційних потреб – у відомостях про джерела необхідної конкурентної інформації та в самій конкурентній інформації. Для задоволення потреб першого типу призначені документальні інформаційні системи; задоволення потреб у конкурентній інформації потребує організації спеціальних робіт з її збирання й оброблення.

Збір конкурентної інформації здійснюється зазвичай за допомогою проведення спеціальних маркетингових досліджень, об'єктами вивчення в яких стають основні конкуренти компанії, їхні дії та загальна конкурентна ситуація в галузі. Потрібну інформацію може містити також база даних, сформована з матеріалів попередніх досліджень, зокрема результатів *due diligence* – всебічного вивчення діяльності фірми, її фінансового стану та позицій на ринку. Due diligence, серед інших напрямів аналізу, передбачає: конкурентний аналіз фірми з визначенням можливостей її розвитку, порівняльний аналіз фірми з діяльністю основних конкурентів; правову експертизу фірми з висновком про відповідність діяльності та внутрішніх нормативних документів вимогам чинного, у тому числі конкурентного, законодавства. Одержанню конкурентної інформації сприяють також безліч різних інструментів і програмного забезпечення, які можуть ефективніше й точніше збирати дані для конкурентного аналізу.

Самостійним способом одержання конкурентної інформації є конкурентна розвідка. За даними Forbes, близько 73% компаній інвестують понад 20% своїх технологічних бюджетів саме в конкурентну розвідку [1]. Ідеться про професійну діяльність фахівців (підрозділів) фірми, спрямовану на: спостереження за конкурентами, збір та оброблення інформації щодо їхніх конкурентних переваг і недоліків; виявлення або прогнозування стану конкурентного середовища та намірів конкурентів – реальних і потенційних; попередження ризиків конкурентної боротьби та розроблення рекомендацій із супротиву конкурентам тощо. Важливо пам'ятати, що конкурентна розвідка – це процес збору та аналізу публічно доступної інформації про конкурентів для досягнення цілей компанії в межах чинного законодавства; дослідження проводяться етично, а рекомендації щодо використання інформації мають бути доброчесними.

Прийняття конкурентного рішення – це вибір, здійснюваний із кількох варіантів. У ході прийняття управлінського рішення відбувається ідентифікація проблеми та можливостей її вирішення, вживання конкретних заходів щодо усунення проблеми чи використання можливостей. Управлінські рішення можуть ухвалюватися інтуїтивно, спираючись на відчуття їх правильності; базуватися на судженнях (знаннях і досвіді) управлінців; бути раціональними, тобто будуватися на певному алгоритмі аналітичного процесу. Всі раціональні управлінські рішення поділяються на програмовані та непрограмовані. Перші приймаються в умовах часто повторюваних і добре відомих управлінських ситуацій, що дозволяють розробити правила та процедури поведінки менеджерів. Непрограмовані рішення пов'язані з невизначеними, часом унікальними ситуаціями, вирішення яких є

важливим для організації. Саме непрограмовані рішення переважають у конкурентному управлінні фірмою.

Найнижча ймовірність неправильного управлінського рішення існує в умовах наявності всієї необхідної конкурентної інформації. Утім, ухвалюючи рішення щодо конкуренції, менеджер майже завжди стикається з неповнотою, недостовірністю або відсутністю інформації про конкурентів і конкурентне середовище бізнесу. *Неповнота конкурентної інформації* загалом є нормальним явищем у бізнесі. Вона пов'язана з нестабільністю економічної кон'юнктури, численними обмеженнями у веденні бізнесу (у тому числі законодавчими), невизначеними, неочікуваними та непередбачуваними подіями. Невизначеність є найскладнішою ситуацію, коли важко не тільки приймати управлінське рішення, а й сформулювати саму управлінську проблему через недоступність більшої частини необхідної конкурентної інформації. Крім того, кожен підприємець створює систему захисту інформації про свій бізнес. *Недостовірність інформації* є одним із методів ведення недоброчесної конкуренції та інформаційних воєн. Через це особливої актуальності набуває аналіз інформаційного простору фірми, аудит медіа та соціальних мереж, контент-аналіз, оперативний моніторинг інтернету і ЗМІ (преси, радіо, телебачення) – із використанням медіааналітичних і соціологічних інструментів. Наприклад, Інформаційне агентство УНІАН за час роботи на українському ринку (понад 26 років) реалізувало більше 1000 моніторингових проєктів. Відділ моніторингу УНІАН щодня опрацьовує понад 100 000 публікацій з більш як 6000 джерел [2]. *Відсутність інформації* зазвичай супроводжує появу на ринках нових конкурентів, які тільки-но входять у бізнес. Пов'язане з ризиком рішення може мати місце й за умов достатнього обсягу інформації, але за різної ефективності її використання. До того ж характер інформації, необхідної для конкурентного управління, такий, що практично завжди існують інформаційні бар'єри (насамперед режимний, економічний, психологічний, політичний та інші), що знижують рівень доступності інформації, її достовірність, своєчасність і повноту, що вимагають спеціальних дій щодо їх подолання.

Інформаційні обов'язки споживача конкурентної інформації можна визначити як:

– аналітичні, пов'язані з отриманням та обробленням інформації, що надходить. Використання управлінцями аналітичного інструментарію економічної науки має надважливе значення для виявлення, опису та оцінювання найбільш значущих даних проблем ведення бізнесу, прогнозування розвитку підприємства;

− оціночні – з експертизи корисності інформації, оцінки її достовірності та повноти;

− економічні – з визначення економічного ефекту від проведених маркетингових досліджень та інших заходів зі збору конкурентної інформації, з оплати інформаційних послуг, наданих компанії дослідницькими організаціями, тощо;

− консультативні, пов'язані зі створенням і використанням інформаційної системи фірми;

− інформаційного убезпечення бізнесу – зі створення системи захищеності конкурентної інформації, забезпечення конфіденційності та цілісності інформації на будь-яких носіях і в процесі передавання людьми, формування культури кібербезпеки та кібергігієни.

Оцінка інформаційного ефекту в конкурентному аналізі може проводитися або за допомогою конкретних економічних показників (наприклад, зростання частки ринку, динаміки виторгу від реалізації, прибутків та інших результуючих показників), або побічно, враховуючи вплив конкурентної інформації на підвищення рівня знань фахівців і потенційні можливості застосування цих знань у господарській діяльності.

Література:

1. Mehrotra M. Competitive Intelligence: Myths vs. Realities. URL: https://www.contify.com/resources/blog/competitive-intelligence-myths-vs-realities.

2. Інформаційні війни очима професіоналів. URL: https://brandstory.com.ua/rejtingi/informacijni-vijni-ocima-profesionaliv.

REGIONAL ECONOMY AND CROSS-BORDER COOPERATION

Olena Golovchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship
in Maritime Transport
National University «Odessa Maritime Academy»
Odessa, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-34

FACTORS THAT PROMOTING INVESTMENTS IN THE BORDER REGIONS

ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ЗАЛУЧЕННЮ ІНВЕСТИЦІЙ В ПРИКОРДОННІ РЕГІОНИ

Важливою функцією регіональної економіки є спеціалізація регіону, яка визначається тим об'ємом і структурою виробництва товарів і послуг, які підуть не тільки на задоволення внутрішньо регіональних потреб, а й на їх реалізацію в інших регіонах країни.

Ступінь ефективного виконання регіонами своїх функцій залежить від ряду факторів, до числа таких факторів слід віднести: рівень розвитку народногосподарського комплексу регіону; забезпеченість трудовими ресурсами та рівень їх кваліфікації; унікальні властивості регіону, що мають цінність в масштабах країни і за загальносвітовими мірками; ступінь забезпеченості регіону ресурсами; соціально-політична стабільність в регіоні; геополітичне становище регіону.

В Україні 15 областей мають кордон з іншими державами: Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська – межують з Білоруссю; Вінницька – з Молдовою; Львівська, з Польщею; Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька – з Росією; Івано-Франківська,– з Румунією; Чернівецька – з Молдовою та Румунією, Закарпатська – з Румунією, Словенією та Угорщиною; Волинська – з Білорусією і Польщею, Одеська – з Молдовою і Румунією (це без морських кордонів) і Чернівецька – з Молдовою і Румунією. Тобто Україна межує з 7 державами.

Прикордонні території нашої держави, розташовані у межах транскордонних регіонів, мають особливий політичний, соціальний та економічний статус. Найбільш виразно вказані особливості проявляються

у процесі формування елементів регіонального інституційного середовища, а також окремих складових економічного устрою на регіональному рівні [1, с.250]. Окремо слід відзначити значимість транскордонного впливу на активізацію інвестиційно-інноваційних процесів на прикордонних територіях України. Адже близькість до кордону, особливо з ЄС дає змогу інтенсифікувати трансфер технологій, забезпечувати постійний обмін досвідом між інтелектуальними та навчально-освітніми центрами, залучати кошти в межах програм міжнародної технічної допомоги ЄС на модернізацію інфраструктури прикордонних територій України. Динаміку прямих іноземних інвестицій в Україні з 2010 по 2020 рр. наведено на рис. 1.

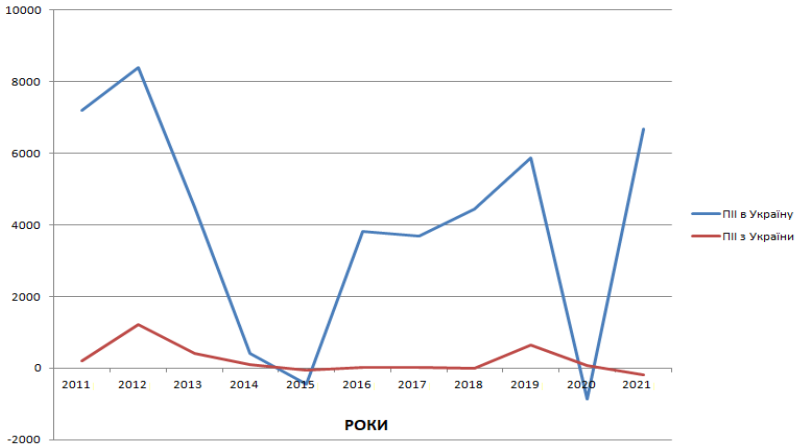

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україні з 2010 по 2020 рр. (млн. дол. США)

Джерело: складено за джерелом [2]

Як наочно видно на рисунку, в порівнянні з 2020 в 2021 спостерігається істотне зростання інвестиційних надходжень в Україну.

Слід особливо відзначити перспективи активізації інвестиційно-інноваційної діяльності на прикордонних територіях України.

На рис. 2 наведено капітальні інвестиції за прикордонними регіонами за 2016–2020 рр.

Як видно з рис. 2, найбільша кількість капітальних інвестицій припадає на 2019 рік: лідером в отриманні інвестицій є Київська область (50295,7 млн. грн); за нею йде Львівська – (31061,5 млн. грн), де обсяг інвестицій за останні три роки також збільшується; і Харківська, де спостерігається деяке зменшення в порівнянні з 2018 роком (відповідно 23551,3 і 22874,6 млн. грн).

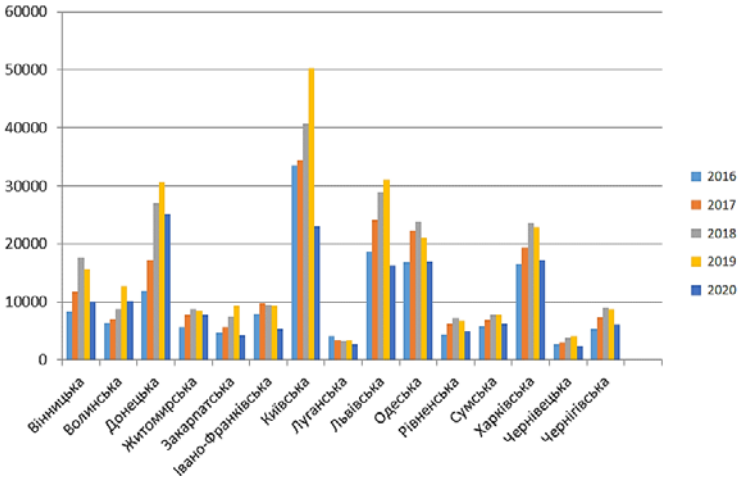

Рис. 2. Капітальні інвестиції на прикордонними регіонами за 2019 рік

Джерело: складено за джерелом [2]

Інвестиційна привабливість регіону залежить від наступних основних складових: соціально-демографічної; виробничої (інноваційної); ефективності економічних відносин; фінансово – виробничої; корумпованості взаємовідносин в економічній сфері; наявності і рівня розповсюдженості неформальних економічних відносин.

Однак вимір динаміки та впливу вказаних вище факторів на інвестиційну привабливість регіону і можливість залучення інвестицій в прикордонні регіони залежить від великої кількості показників [1, с. 185].

Аналіз ситуації в регіонах України показав, що, незважаючи на наявність розробленої концепції й методики програмно-цільового управління різними соціально-економічними процесами, як на національному рівні, так і на рівні окремих регіонів, суб'єктів господарювання, передчасно говорити про існування будь якого алгоритму залучення інвестицій в регіон.

Існуюча практика використання програмно-цільового підходу – лише тактика управління соціально-економічними процесами, яка забезпечує вирішення завдань в міру виникнення потреби в вирішені окремих проблем. Таким чином, у сучасних умовах діяльність державних органів управління в основному спрямована на компенсацію збитків від недоотриманих інвестицій або на подолання негативних тенденцій розвитку об'єкту [3, с. 134]. Застосування принципу випереджального управління дозволить реалізувати стратегію залучення інвестицій, спрямовану на недопущення зниження інвестиційної привабливості регіону. Ефективне функціонування системи управління

вимагає своєчасного забезпечення регіональних органів влади об'єктивною й достовірною інформацією. Це ставить завдання створення інформаційно-аналітичного центру при адміністрації області. Основною метою створення даного центру є підвищення ефективності збору, обробки й розподілу даних про стан різних об'єктів на території регіону в інтересах інформаційної підтримки органів регіональної влади й місцевого самоврядування при вирішенні завдань управління соціально-економічними процесами і в тому числі завдань залучення інвестицій в регіон.

Побудова цільової моделі управління залученням інвестицій в регіон з врахуванням всіх можливих цілей є найбільш важливим і складним елементом методичної роботи із застосування програмно-цільового підходу. Моніторинг основних економічних показників інвестиційної привабливості регіону показав, що найбільш значимими є досягнення наступних підцілей: прийняття термінових і радикальних заходів з тим, аби припинити процес скорочення населення – причому як в місті, так і на селі, вирішення проблеми кваліфікованої робочої сили (робочих професій); активізація інноваційної діяльності на території регіону, створення ринку інтелектуальних ресурсів та інноваційної інфраструктури, налагодження імпорту новацій, інновацій, ліцензій, "ноу-хау"; запровадження дешевих технологій іпотечного кредитування, програм побудови дешевого соціального житла; запровадження системи антикорупційних заходів шляхом переведення системи надання державних послуг з дозвільної системи на повідомлюючу та прийняття заходів для забезпечення невідворотної відповідальності фізичних та юридичних осіб за корупційні діяння; підвищення ефективності господарської діяльності всіх суб'єктів господарювання; постійне збільшення дохідної частини бюджету.

Підвищення ефективності господарської діяльності підприємств регіону є складовою стратегії залучення інвестицій, подальшим кроком до створення його інвестиційної привабливості (розвиток ринкової, промислової інфраструктури й ін.), а, крім того, впливає на успішне впровадження в життя більшості заходів стратегії підвищення інвестиційної привабливості регіону.

Література:

1. Головченко О. М. Методічне забепечення оцінки інноваційно-інвестиційного клімату регіону. *Інноваційно-інвестиційний клімат Українського Причорномор'я: стан і безпеко орієнтований розвиток* : кол. моногр. / За ред. М. М. Меркулова. Рига, Латвія : "Baltija Publishing", 2019. С. 184–203.

2. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/(дата звернення: 1.03.2023).

3. Федулова С. О. Наукові засади формування та розвитку регіональних соціально-економічних систем : монографія. Дніпро : ДВНЗ УХДТУ, 2017. 375 с.

Yevheniia Karpenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
Poltava, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-35

THE STATE OF PUBLIC PROCUREMENT IN THE POLTAVA REGION

СТАН ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Публічні закупівлі становлять значну частку загального попиту на товари та послуги і все частіше розглядаються як привабливий і можливий інструмент для досягнення цілей регіональної соціальної та інноваційної політики.

За твердженням Європейської комісії «публічні закупівлі виконують широкий спектр питань, соціального характеру: надають можливості для працевлаштування та гідної оплати праці, сприяють соціальній інтеграції, рівним можливостям для постачальників товарів і послуг, дотриманню корпоративної соціальної відповідальності, підтримують місцеве суспільно значуще виробництва та мають орієнтацію на набір і навчання в певних територіальних громадах» [1].

Публічні закупівлі для потреб країни і громадян здійснювалися в незалежній Україні упродовж усього часу. Проте, лише у 2016 році відповідно до вимог Угоди про Асоціацію із ЄС команда волонтерів поставила собі за мету створити нову платформу закупівель та зробити її прозорою та підзвітною громадянському суспільству.

У 2016 році вступив в силу Закон України «Про публічні закупівлі» [2], який сприяв прориву у цій галузі. Його суттєве оновлення відбулося у 2019 році і було пов'язане із необхідністю удосконалення практики та підвищення якості закупівельної діяльності, гармонізацією законодавства про публічні закупівлі в Україні з Директивами Європейського Союзу [3].

Слід відмітити, що протягом 2016–2021 років спостерігається підвищення конкурентоспроможності, стабільне зростання кількості учасників та замовників як в Україні, так і в Полтавській області зокрема (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників системи публічних закупівель у Полтавській області за період 2016–2022 років

Показник	Кількість закупівель, шт		Кількість організаторів, осіб	Кількість учасників, осіб	Очікувана вартість млрд. грн	Конкурентність, осіб
	Всі лоти	Спрощені закупівлі				
2016 рік	11820	9900	877	4660	4,32	2,84
2017 рік	40230	32880	1260	9100	19,58	2,78
2018 рік	51230	42570	1250	10130	29,35	2,91
2019 рік	58130	49560	1310	10690	33,82	2,91
2020 рік	168690	15870	1640	17400	34,47	2,47
2021 рік	253750	238160	1450	18580	33,61	2,12
2022 рік	169520	160500	1330	12810	23,19	1,8
Темпи росту, %						
2017 / 2016	340,36	332,12	143,67	195,28	453,24	97,89
2018/ 2017	127,34	129,47	99,21	111,32	149,90	104,68
2019 / 2018	113,47	116,42	104,80	105,53	115,23	100,00
2020/ 2019	290,19	32,02	125,19	162,77	101,92	84,88
2021 / 2020	150,42	1500,69	88,41	106,78	97,51	85,83
2022 / 2021	66,81	67,39	91,72	68,95	69,00	84,91

Джерело: розраховано на основі [4]

Позитивно характеризує систему публічних закупівель Полтавщини і зростання їх кількості протягом 2016–2021 року. Лише у 2022 році кількість закупівель зменшилася на 33,19%, що обумовлено війною в країні. Разом з тим слід відмітити, що упродовж усього періоду функціонування системи «ProZorro» допорогові лоти в Полтавській області істотно переважали над надпороговими. Це може свідчити про ухилення учасників даної платформи від звітування в системі електронних закупівель за рахунок оголошення спрощених закупівель чи поділу їх на лоти.

Динаміка закупівель Полтавської області в розрізі типів замовників протягом 2020–2023 року не була однозначною (рис. 1).

Основним типом замовників протягом цього періоду замовники товарів і послуг для потреб держави та територіальної громади, кількість яких має стійку тенденцію до скорочення. Разом з тим у 2021 році спостерігається зростання кількості закупівель, оголошених замовниками в окремих сферах господарювання у порівнянні з роком раніше на 83,12% та закупівель органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів, які у 2021 році зросли у 2,5 рази, порівняно з 2020 роком.

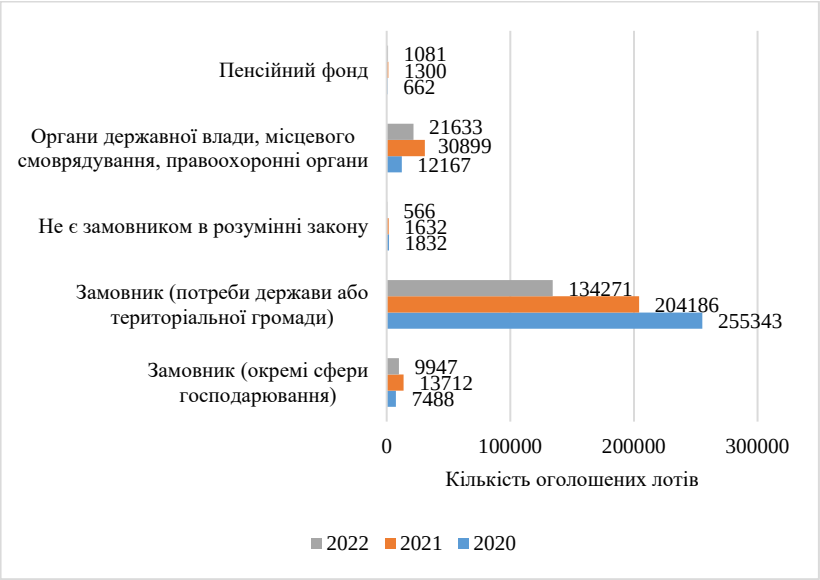

Рис. 1. Типи замовників тендерів в Полтавській області у 2020–2022 роках

Джерело: створено на основі [4]

Загалом система «ProZorro» оптимізує процес публічних закупівель за рахунок збільшення швидкості операцій, зменшення адміністративного навантаження та збільшення інноваційної складової процесу. Разом з тим система потребує подальшого вдосконалення і реагування на нові виклики, обумовлені війною. Кардинальною зміною стало у 2023 році скасування проведення аукціонів у відкритих торгах і формування приведеної ціна тендерної пропозиції на підставі первинної ціни пропозиції, вказаній при завантаженні тендерної пропозиції до системи «Prozorro». На нашу думку це значно зменшує конкурентність торгів, але є вимушеним заходом, обумовленим зовнішніми викликами.

Позитивним є те, що законодавчо закріплено скасування норми про відміну електронних аукціонів через шість місяців після закінчення воєнного стану. Це ще раз підкреслює те, що країна прямує в напрямку демократії, конкуренції та підвищення прозорості витрачання бюджетних коштів.

Література:

1. European Commission (2010), Buying Social: A Guide To Taking Account of Social Considerations in Public Procurement, Office of the EU, Luxenbourg.

2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text (дата звернення: 21.02.2023).

3. Кулик В. А., Карпенко Є. А. Торги з обмеженою участю: порядок проведення та необхідність застосування підприємствами та установами в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*, 2019. № 4. С. 22–30.

4. Інформаційна система сайту Prozorro (модуль аналітики). URL: https://bi.prozorro.org/sense/app/ (дата звернення: 21.02.2023).

Volodymyr Parsyak, Doctor of Economic Sciences,
Professor at the Department of Intellectual Digital Economy;
Olena Zhukova, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Intellectual Digital Economy
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-36

KEY SECTORS OF UKRAINE'S MARINE ECONOMY IN THE CONTEXT OF BLACK SEA CROSS-EQUATORIAL COOPERATION

Looking for answers to the questions that arose in the course of this research, the authors relied on the following findings:

1. Assessments of the state of affairs in the pre-war Blue Economy of Ukraine [1; 2; 3]. To explain the reason, consider one of the arguments. Due to the military aggression launched by Russia and the introduction of martial law in Ukraine, in 2022 the industrial catch of aquatic biological resources in internal fisheries water bodies (parts thereof), internal sea waters and the exclusive (marine) economic zone of Ukraine decreased by more than 62% and amounted to 20.0 thousand tons (in 2021 – 53.4). About 80% of the users of aquatic bioresources stopped their economic activity. In the Black Sea basin, industrial activity by Ukrainian business entities has de facto stopped.

For this reason, insurmountable obstacles arose for scientific research activities in the field of fisheries, fishing in waters outside the jurisdiction of Ukraine suffered significant losses. Although it retains membership and capacity for expeditionary fishing in the area of responsibility of the CCAMLR and the NAFO. As of August 1, 2022, the losses of the subjects of the fishing industry of Ukraine due to the actions of the terrorist state amount to almost 40 million US dollars [4].

2. Sentiments that are common in business circles of its key sectors. They were studied during the first stage of implementation of the «4BIZ COUNTRIES REPORTS» project.

If we evaluate the situation as a whole, then we can say with confidence that fishing, aquaculture, coastal and maritime tourism, as well as maritime transport of Ukraine are not left out of the attention of the government, local territorial communities and entrepreneurs. As a result, a certain institutional foundation was created for the development of relevant businesses, and important elements of fixed capital were formed.

In particular, one that is fundamentally different in content and internal structure from the means of production of any other types of economic

activity. This is facilitated, among other things, by the preserved and restored potential of the shipbuilding industry and ship engineering, which satisfy the demand for products declared by the market. Its needs are met by the offer of professional competences for personnel who are interested in getting jobs at innovative enterprises that use digital information technologies. This, first of all, concerns representatives of the new generations of Ukrainians, as they link their future with work in their homeland. And above all, in places of permanent residence, located in coastal regions, where the Blue Economy, according to tradition, acquires special elevation.

The research revealed a number of positive aspects that deserve attention. Among the most significant, we should note:

a) despite the deep transformations that took place along with the change in the socio-economic formation in Ukraine, the transformation of forms of ownership and the organizational and legal structure of enterprises, the inconsistent and sometimes unbalanced economic policy of governments, the traditions of maritime economic activity have been preserved, improved and diversified. First of all, in its segments such as fishing, aquaculture, coastal and maritime tourism, as well as maritime transport;

b) small and medium-sized enterprises were the main driver of the development of the respective businesses, which corresponds to European and world practice. We have evidence that a private initiative can implement promising projects in the area of the Blue Economy;

c) thanks to the efforts of the scientific and academic community, the activity of civil society, and the support of initiatives originating from them by international organizations, business circles are well aware of the principles of the Blue Economy. At the same time, they are aware of the problems facing them in the implementation of these fundamental postulates.

We know a lot of vivid stories that testify to failures in the sphere of the Blue Economy of Ukraine. Among them, we will focus on Scientific and educational activities of the team of the Department of Intellectual Digital Economy of the Admiral Makarov National Shipbuilding University. Created here in 2013, the Faculty of Maritime Economics has become a center for the dissemination of systemic knowledge and facts that characterize the development of Blakty's economy in the world and in Ukraine among students. Dozens of monographs [5] and articles, speeches at scientific conferences, television broadcasts, the first domestic textbook «Economics of the Sea» [6], the academic course of the same name, integrated into educational and professional programs – this is only part of the work that has been done.

During the research, we learned a number of important lessons:

1. Maritime business activity depends on the local industrial infrastructure and the ability of private initiative to resist external challenges (threats), mobilizing its internal potential.

2. The study provided an opportunity to understand innovative ways of repositioning Blue Economy enterprises (their marketing strategy, products) on national and international markets.

3. An important condition for the development of the Blue Economy is the creation of an institutional basis for it, the implementation of legal acts, programs that regulate the activities of the government, private investors, trade and industrial associations, research institutions and universities, and encourage public society to take active actions. A lot has been done for this. More needs to be done in the future.

References:

1. Gorbachenko S. (2019) Marine economic activity as the importance of ensuring economic security of ukraine. *Eastern europe: economy, business and management*, vol. 4 (21), pp. 67–62. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26627/1/67-72.pdf.

2. Parsiak V, Zhukova O., Parsiak K. (2018) World shipbuilding: driving forces and relevant development vectors. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 5, pp. 244–250.

3. Melikh O. O. Irtischeva I. O., Archibisova D. S., Suslov V. S. (2019) Tourism as a facilitator of aquaculture development in the Black Sea regions of Ukraine. *Bulletin of the KHNAU named after V. V. Dokuchaeva Series "Economic Sciences"*, no. 3, pp. 164–172.

4. Lysa A. In the Azov-Black Sea basin, industrial activity by Ukrainian business entities was not actually carried out at all. URL: https://landlord.ua/news/vylov-ryby-skorotyvsia-na-60-cherez-viinu-derzhrybahentstvo.

5. Volosyuk M. V. Vdovichenko L. Yu. (2018) Maritime complex: problems of development and regulation. Kyiv: TsUL, 152 p.

6. Parsiak V. N. (2018) Economy of the sea. Kherson, Helvetica Publishing House, 395 p.

ENVIRONMENTAL ECONOMICS AND MODERN ENVIRONMENTAL ISSUES

Mykhailo Barskyi, Postgraduate Student,
Assistant at the Department of Environmental Monitoring,
Geoinformation and Aerospace Technologies
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-37

GLOBAL ECONOMY. ENVIRONMENTAL AND REPUTATIONAL RISKS IN GLOBAL SUPPLY CHAINS

ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА. ЕКОЛОГІЧНІ ТА РЕПУТАЦІЙНІ РИЗИКИ У ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ ПОСТАЧАННЯ

Глобалізація протягом останнього століття проникає і все більше укоренюється у багатьох, навіть у більшості сферах економіки. Швидке поширення інформації, можливість віддаленого управління, доступ до ресурсів у різних куточках планети призвели до того, що економіка всієї Землі тісно переплетена незалежно навіть від того, які саме країни беруть участь у тих чи інших процесах.

Виробництво у Азії, керування компанією зі Сполучених Штатів Америки, управлінські консультанти з однієї країни Європи, координатори управління – з іншої, шляхи доставок через пів-світу – все це вже давно стало нормою для бізнесу.

Одним зі знакових виразів стосовно глобальної економіки є те, що компанії і особливо великі корпорації великою мірою конкурують вже не власне продукцією тієї чи іншої якості, а ефективністю ланцюгів постачання. Тут також можна додати, що у війні, розв'язаній росією проти України, учасниками якої в тій або іншій мірі нажаль нам доводиться бути, майбутня перемога України великою мірою забезпечується потужністю та ефективністю глобальних ланцюгів постачання, якими ми отримуємо зброю, боєприпаси, спорядження та інші важливі для нас ресурси.

Отже, глобальні ланцюги постачання стосуються більшості сфер життя людей, незалежно від того усвідомлюємо ми це, чи ні. Незалежно

від того, що ми купуємо і де хоча б якась частка з цього, або сировина, або інтелектуальний ресурс чи інформація пройшла до нас шлях довжиною в пів-світу (ще й трохи пройде після нас).

То що воно таке, глобальні ланцюги постачання? Коротко кажучи мова йде про переміщення будь яких матеріальних, інтелектуальних цінностей, інформаційні потоки, тощо. Частинами глобальних ланцюгів постачання є транспортні засоби, склади, порти, аеропорти, офіси задіяних компаній, земля, море, небо, електроенергія, інтернет, ресурси для виробництва цього всього, геніальні уми минулого, сьогодення та майбутнього, енергетичні ресурси, природні і так далі…

Функціонування глобальних ланцюгів постачання торкається практично всього на планеті, а відтак для них актуальними є безліч ризиків, які торкаються бізнесу та економіки.

Даний матеріал присвячено власне екологічним та репутаційним ризикам глобальних ланцюгів постачання. Глобальність процесів призводить до масштабного, також глобального впливу на екологію та оточуюче середовище.

Екологічний ризик – це ймовірність наслідків будь яких специфічних або випадкових, поступових або катастрофічних, природно-антропогенних змін природних об'єктів і факторів. Окрім того це ймовірність настання події, що має несприятливі наслідки для природи. Є різні причини виникнення екологічного ризику – спричинені явищами, які непідконтрольні людині, або навпаки – є результатом людської діяльності. Ігнорування екологічних ризиків за своєю природою схоже на злочин проти людства.

Найвагоміші екологічні ризики у глобальних ланцюгах постачання пов'язані з масштабними витратами природних ресурсів у вигляді ПММ, упакування, сировини для виробництва транспортних засобів, метали, тощо. Тут і забруднення водойм, повітря, землі, скороченні біологічної різноманітності планети. Кожен крок просування як інформації, так і матеріальних цінностей у глобальних ланцюгах постачання супроводжується ризиками та шкодою для оточуючого середовища.

Наявність ризику породжує потребу в якісному його оцінюванні та управлінні. Узагальнено до оцінювання ризиків входить вивчення сценаріїв можливих негативних впливів настання ризику, аналіз заходів попередження впливів на навколишнє середовище, розрахунок можливих збитків, розробка засобів зменшення таких збитків, система інформування державних органів та громадян про можливу небезпеку.

Світова економіка об'єднує різні континенти. І в той же час перенесення виробництв у менш заможні країни зі слабшими екологічними нормами та звичаями призводять до того, що і виробники,

і інші компанії – часточки глобальних ланцюгів постачання, нехтують турботою про екологію та природні ресурси задля досягнення більшої фінансової вигоди «тут і зараз». В той же час наявність глобального поширення інформації призвела до того, що споживачі з розвинутих країн, які вже розуміють і цінують турботу про навколишнє середовище, знають що саме відбувається у менш багатих кораїнах з екологією і протестують проти цього, в тому числі відмовою від продукції компаній, які безвідповідально ставляться до природи та природних ресурсів. Це, в свою чергу, породжує репутаційні ризики для таких компаній і вже зменшення продажів, а отже і заробітку.

Глобальний тренд ощадливого ставлення до навколишнього середовища породжує потреби компаній самостійно запроваджувати власну екологічну політику, а також обирати партнерів, які також таку політику запровадили для себе. В іншому випадку репутаційні ризики зводять економічний ефект роботи до мінімуму.

Активне просування України до світових практик ведення бізнесу, вступ до ВТО, постійна увага міжнародних інвесторів, вдале географічне положення остаточно підтверджують факт долучення вітчизняної економіки до глобального ринку. Учасники ринку активно розбудовують ланцюги постачання, вбудовуються у глобальні ланцюги постачання і вже беруть участь з покращенні ефективності таких ланцюгів. Також останніми роками (не враховуючи час війни в Україні) в українських компаніях все більше збільшується увага до тенденції соціальної відповідальності бізнесу.

Концепція СВБ все більше стає пов’язана із роботою з постачальниками і окремо – із глобальними логістичними операторами. Ідея соціальної відповідальності бізнесу не працює без врахування ризиків у глобальних ланцюгах постачання. Все це породжує поняття відповідального управління ланцюгами постачань.

За термінологією ООН, Відповідальне управління ланцюгами постачань – це управління екологічним, економічним і соціальним впливом та заохочення постачальників до впровадження практик відповідального управління впродовж усього життєвого циклу товарів і послуг.

Головні інструменти ВУЛП – кодекси етики, системи оцінки екологічного впливу діяльності компаній, політики відповідального управління компаній, тощо. Компанії – замовники послуг покладають на себе відповідальність та репутаційні ризики, які можуть виникнути з вини їх постачальників товарів та послуг. Компанії – постачальники ж в свою чергу оперують ідеєю, що замовник – це клієнт від якого залежить доля компанії і стають готовими до змін у власній політиці.

Побудова системи відповідального управління ланцюгами постачання на підприємстві вимагає відповідності наступним принципам: чітке управління, прозорість діяльності та довгостроковість підтримки. При запровадженні ВУЛП вибудовуються довгострокові відносини із постачальниками, які надають можливість створити довгострокову цінність всього ланцюга постачання. Для успіху втілення таке рішення повинно йти від вищого керівництва компанії із залученням всього середнього менеджменту.

Перші кроки компаній, залучених у глобальні ланцюги постачання, для запровадження філософії відповідального управління: оцінка масштабу власного впливу та загалом обсяг ланцюгів постачання, частиною яких є компанія, аналіз ризиків існуючого ланцюга постачання, підрахування зусиль, які необхідні для того, щоб покращити ситуацію, затвердження плану дій та відповідальних співробітників.

Екологічне управління в межах однієї організації грунтується на основі екологічної політики цієї організації. Екологічні ризики ГЛП в більшості випадків можливо розділити на прямі ризики для оточуючого середовища, які виникають через просування товарно-матеріальних цінностей ланцюгом, а також репутаційні ризики, пов'язані із втратою довіри клієнтів та відмовою купівлі продукції ними.

В екологічному управлінні існує також і державний вплив та регулювання, при цьому воно (принаймні в Україні) досить неефективне. Декларуюси і приймаючи на практиці власну екологічну політику, організація ліквідовує формальність та адміністративний примус, що покращує ефективність та рівень досягнень в запровадженні власної екологічної політики.

Запровадження екологічної політики часто сприймається як дуже затратне та неефективне вкладання коштів. При цьому насправді економічний ефект може значно перевершити витрачені на екологію ресурси. Це може досягатись за рахунок того, що кінцевий споживач швидше надасть перевагу продукції та послугам відповідальної компанії, серед B2B відносин замовник, котрий турбується про власні репутаційні ризики також з більшою ймовірністю співпрацюватиме з відповідальною компанією. Крім того, екологічні та енергоощадні технології і їх залучення виводить компанію на новій рівень технологічного оснащення, що врешті решт надасть грошову перевагу в економії ресурсів.

Великі екологічні ризики глобальної економіки та глобальних ланцюгів постачання призвели до розвитку наукоємності та інтелектуального ресурсу у розвитку зелених технологій. І технології такі постійно покращуються. До прикладів вдалих зелених рішень в логістиці можливо привести складський комплекс Real Digital, який

отримав звання найекологічнішого у світі. У ньому реалізовані ідеї збору дощової води, інтелектуальне енергоефективне освітлення та кондиціонування, комплекс мір, що знижує витрати електроенергії на 50% у порівнянні із подібними комплексами, тощо. Електровантажівки та магістральні тягачі виробляються уже практично усіма провідними виробниками подібної техніки. І їх показники із року в рік покращуються. У світі знову використовуються вітрила. Вони займають мало місця на контейнеровозах та при цьому дозволяють економити 10–15% палива на рейсі (Tharsis), побудоване контейнеровоз Yara Birkeland, який визнано першим у світі з нульовими викидами парникових газів. Електричні вантажні літаки вже проходять останні стадії випробувань та скоро з'являться на маршрутах (модель Elise компанії Eviation), тощо.

Тож узагальнюючи можна стверджувати, що ГЛП є частиною людської діяльності, що продукує величезні екологічні ризики. Сучасний світ вимагає від компаній дотримання бережливого ставлення до екології, що підтверджується існуванням репутаційних ризиків, пов'язаних із дотриманням чи недотриманням компаніями екологічних стратегій розвитку. Потенціал зелених технологій є таким, що активно розвивається і в де постійно з'являються нові ідеї та засоби їх впровадження таким чином, щоб турбота про довкілля також була пов'язана і з економією коштів компанії.

Yevhen Naida, Postgraduate Student,
Assistant at the Department of Environmental Monitoring,
Geoinformation and Aerospace Technologies
State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-38

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL PROGRAMS

ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРИРОДООХОРОННІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОГРАМ

Понад 12 місяців триває війна російської федерації проти України, яка позбавила життя тисячі мирного населення, воїнів та волонтерів, завдала вагомих втрат економіці, нанесла суттєві збитки довкіллю. Державна екологічна інспекція визначила, що загальної суми збитків, нанесених довкіллю складає 52 мільярди доларів США**.** Найбільших збитків довкіллю завдано у Донецькій, Луганській, Харківській та Херсонській областях [1].

Відновлення України та подолання екологічних наслідків, завданих збройною агресією, суттєво залежить від отримання Україною фінансової допомоги міжнародних фондів. Рішучу роль у визначені доцільності фінансування екологічних програм, буде відігравати науково – обґрунтована мета, ціль та алгоритм досягнення екологічного ефекту.

Інституційний підхід до процесу розроблення екологічних програм, дозволяє визначити та обґрунтувати економічну рентабельність, ефективність і раціональність використання фінансових ресурсів, призначених для фінансування екологічних програм та заходів. Також, інституційних підхід обґрунтовано визначить етапи досягнення екологічного ефекту, раціональні способи ліквідації негативного впливу на природні об’єкти та навколишне середовище.

Дослідження умов розробки екологічних програм, обумовлено існуванням прямого взаємозв’язку між ефективністю використання фінансових ресурсів та комплексом екологічних заходів, впровадження яких впливає на стан природного середовища. Від ефективної економічної складової екологічних програм залежить як цільове використання фінансових ресурсів так і покращення стану природних об’єктів та навколишнього середовища.

Досліджуючи ефективність реалізації регіональних природоохоронних програм, які впроваджувалися у Луганській області, визначені фактори, негативно впливаючи на неефективність використання фінансових ресурсів, за рахунок яких фінансуються екологічні програми та проекти – обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – ОФОНПС).

У 2016 році в Луганській області була розроблена Регіональна програма з охорони навколишнього природного середовища Луганської області на 2016–2018 роки (далі – Програма), затверджена Розпорядженням голови Луганської обласної державної адміністрації – керівником обласної військово-цивільної адміністрації (далі – керівником ЛОВЦА) № 316 від 03.06.2016 [2]. При цьому, вже протягом другого півріччя 2016 року, за рішенням керівника ЛОВЦА у Програму чотири рази вносилися зміни (Розпорядження № 459, 526, 675, 710). Протягом 2017 – 2018 років Програма змінювалася 12 разів (2017 рік – Розпорядження № 201, 353, 735, 860; 2018 рік – Розпорядження № 239, 337, 435, 504, 565, 640, 721, 969).

Протягом 2016 – 2018 років, понад 80 % передбачених Програмою заходів не виконано. Це пов'язано з тим, що програма розроблена без аналізу та врахування результатів моніторингових досліджень оцінки стану навколишнього природного середовища та визначення факторів впливу на довкілля. Визначений програмою розподіл фінансових ресурсів ОФОНПС, пріоритетність екологічних заходів (невідкладні, першочергові, поточні, другорядні), не мали реального обґрунтування та чітко розрахованого комплексного екологічного ефекту. Підтвердженням неефективності Програми є чисельні зміни, які вносилися протягом 2016 – 2018 років.

Також, щорічне видання «Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Луганській області у 2017 році», не містить конкретну інформацію щодо покращення довкілля за результатом впровадження передбачених Програмою природоохоронних заходів [3].

У 2019 році була розроблена Регіональної програми з охорони навколишнього природного середовища Луганської області на 2019-2025 роки (далі – Програма), затверджена Розпорядженням керівника ЛОВЦА № 127 від 21.02.2019. Станом на 01.01.2019 ОФОНПС складав 238 млн. При цьому, вже 28.02.2019 Розпорядженням керівника ЛОВЦА № 164 у Програму внесені зміни. На протязі 2019–2021 року у Програму внесено 18 змін (2019 рік – Розпорядження № 316, 335, 433, 521; 2020 рік – Розпорядження № 129, 210, 448, 559, 611, 709, 741, 873; 2021 рік – Розпорядження № 80, 275, 634, 656, 820).

Досліджуючи процес розробки екологічної програми з'ясовано, що Програма розроблена за 11 діб. 10.12.2018 Департамент екології та природних ресурсів уклав з ТОВ «ТОВ «НВП «УКРГЕОЛОГСТРОМ» договір на розробку Програми, а 21.12.2018 підписав акти прийому – передачі Програми, вартість якої складала 788 тис.

Аналізуючи матеріали фінансового аудиту виконання бюджетних програм Департаментом екології та природних ресурсів за 01.01.2016 – 30.06.2019, проведеного Держаудитслужбою, визначено, що у 2016–2018 роках кошти ОФОНПС витрачалися не більш 20% від загальної кількості. У 2019 році з ОФОНПС фінансувалися природоохоронні проекти з озеленення населених пунктів. При цьому 83% робіт, передбачених проектами, відносяться до робіт з благоустрою і не пов'язані з озелененням та поліпшенням навколишнього природного середовища [4]. На озеленення скверу у місті Рубіжне проектом передбачено 123 млн. а у місті Лисичанськ 20 млн.

Фінансуючи зазначені проекти з озеленення, фактично, фінансові ресурси ОФОНПС витрачалися на другорядні заходи, які не покращують стан навколишнього природного середовища. При цьому, у якості пріоритетних природоохоронних заходів не визначались важливість реконструкції комплексів з очистки зворотних вод, зношеність яких складає 80–90%. У Луганській області саме очисні споруди комунальних підприємств здійснюють техногенне навантаження на води басейну Сіверського Донця та притоки.

Екологічні програми, розроблені без урахування результатів моніторингових досліджень стану навколишнього природного середовища, розрахунків та оцінки екологічних ризиків, не можуть передбачити послідовний комплекс природоохоронних заходів, результатом впровадження яких є покращення стану навколишнього природного середовища. Відповідно, ці фактори впливають на ефективність витрачання фінансових ресурсів.

Аналізуючи проблематику ефективності використання фінансових ресурсів, за рахунок яких фінансуються екологічні проекти, можливо зробити висновок, що чинні нормативні акти України, регулюючі розробку та впровадження екологічних заходів та проектів, не є ефективними та потребують корегування. Доцільне розглянути внесення змін у Закон України «Стратегічну екологічну оцінку» та передбачити для екологічних програм чітко визначені критерії покращення стану навколишнього природного середовища.

На рівні Кабінету Міністрів України розробити постанову, закріплюючу алгоритм розробки екологічних програм виключно при умовах використання даних моніторингових досліджень, екологічних, геологічних, гідрологічних вишукувань.

Саме обґрунтування та розрахунок екологічного ефекту та економічної ефективності, дозволить визначати доцільність інвестування у екологічні програми, визначить раціональність використання міжнародних грандів та кредитиві, спрямованих відновлення України.

Література:

1. Держекоінспекція підрахувала збитки довкіллю, завдані російською армією. Перший Криворізький (1kr.ua). 08.03.2023. URL: https://1kr.ua/ua/news-78768.html.

2. Сайт Луганської обласної військово-цивільної адміністрації. URL: https://www.eco-lugansk.gov.ua/2013-12-12-00-50-06-3/2013-12-12-00-50-06-2/323-regionalna-programa-z-onps-luganskoji-obl-2016-2018.

3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Луганській області у 2017 році. URL: http://www.ecolugansk.gov.ua/images/docs/Dopovid_pro_stan_navkolushnogo_prur od_seredov/Region_dopovid_2017.

4. Аудиторський звіт за результатами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм Департаментом екології та природних ресурсів Луганської обласної державної адміністрації за 01.01.2016 – 30.06.2019 № 07-21/01 від 16.01.2020. Північно-східний офіс Держаудитслужби в Луганській області, ст. 28.

DEMOGRAPHICS, ECONOMICS AND SOCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF THE LABOR MARKET GLOBALIZATION

Larysa Bogush, Candidate of Economic Sciences,
Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-39

WORKFORCE' EFFECTIVE REPRODUCTION THROUGH PROFESSIONAL EDUCATION' GOALS, TASKS, MECHANISMS

The realities of Ukrainian socium activity in the professional education provision indicate the presence of a number of problems that are quite inertial due to their consequences and solving measures' effectiveness. Among these problems, we should note: the unsatisfactory objectivity of the mechanisms for the formation and distribution of the personnel training order' state and regional segments, weak control of these processes by civil society; education institutions' excessive orientation on meeting the current conditions of local labour markets and requests of the applicants' most solvent groups without adequate consideration of the strategic outlook and priorities; an acute lack of vocational training funding, including due to the local communities budgets' deficit; the shortage of practice bases for pupils and students, deficiencies in material, technical and personnel support of production practice programs.

The general trend in the development of social activities for the professional education' provision and the professional education system itself is determined as balancing integration and implementation of current and prospective public demands and guidelines in the professional and qualification potential reproduction' sphere, the capitalization of which will ensure the population well-being' improvement, the national economy' diversification and innovative modernization [1–3].

The process of the professional education' modernization should solve the tasks related to:

– improving the education quality, the educational and pedagogical process' structure, the list of specialties and professions, the content of relevant curricula and programs in accordance with the modern knowledge'

and technologies' sum, achievements and prospects for the scientific and technical progress development, public expectations and strategic goals for the technological structure' modernization in Ukraine, as well as for the diversification of the national economy and foreign markets for internal goods' and services' sales;

– developing the professional education regional subsystems' functional and territorial organization in the directions of enhancing the relevant services' availability, their material and technical, scientific and pedagogical support, integrating the links' spectrum (vocational guidance, vocational and higher education, activities for advanced training and retraining throughout the working life) for effective communications with communities of services' users and employers' representatives, as well as for inclusion in territorial scientific-innovative-production clusters and a number of free economic zones' structures;

– rising up the effectiveness of connections and communications between professional education institutions, these services' users and social dialogue' subjects (i. e., the state, the public, employers) in the development and forecasting of the scope and structure of the personnel' training, career development and retraining within the framework of state and regional orders, employment services' programs, as well as at the private persons' expense; society-wide popularizing of objective ideas about competitive education in the Ukrainian market economy' conditions;

– optimizing the public control mechanisms over the balancing of educational programs' mandatory and optional components in professional education institutions of various ownership forms, as well as over the resources' spending, received from their economic (professional, auxiliary) activities, primarily for the educational and pedagogical process' needs, its material and technical base' improvement;

– ensuring the competitive education availability for the population' vulnerable groups; assisting graduates in finding the first job in their specialty on the labour market.

We should highlight the following tools for modernizing the organizational and economic foundations and functioning mechanisms of the professional education, developing these services' quality, such as:

– regulatory and administrative (first of all: objectification of the content and scope of the order' state and regional components for personnel training, career guidance, retraining in the higher and vocational education institutions; coordination of specialties' and professions' state standards with the National qualifications' system, setting precedents for the dominance of the professional education' state standards in the practice of non-formal education' recognition, as well as approval of corporate standards for knowledge, skills, competencies, qualifications by positions);

– financial and fiscal (in particular, the initiation of: a state budget subvention for a regional order of personnel training, retraining and advanced training in vocational and technical schools; tax benefits and preferences for business entities that are funding their stuff' training, professional guidance and retraining with or without separation from production);

– marketing (encouragement of professional education entities of various ownership forms to promote the aggregated brands of universities, vocational schools and their specialties, aligned with both the regional labour markets' current needs and the state development strategy for the whole economy, certain spheres and types of business activities; involvement of the social dialogue' institutions in determining the content and providing professional education services).

The main results of the modernization of the professional education' system and content in the short-term prospects will be:

– improvement of the education' content and structure, the educational services' quality according to the list of specialties and professions for which the order' state and regional components for personnel' training, professional development and retraining are distributed;

– dissemination of the dual education' programs and methods in vocational and technical institutions (from colleges to schools of narrower specialization);

– further enhancement of the specialties' and professions' state standards, coordination between this aggregate, the National qualifications system, non-state systems and standards for the professional education' recognition;

– formation of the resource centres' network providing services for the personnel' vocational education, professional development and retraining on the basis of regional status' vocational and technical schools with educational services' diversified offer;

– increase of the control effectiveness over the target use of funds obtaining from the business activities of vocational education institutions of various ownership forms.

The modernization process in the professional education' system and content in the long-term prospects will contribute to:

– the improvement of the professional education system' organizational and economic mechanism and structure, including through:

– the higher and vocational institutions' integration in professional education territorial subsystems, regional scientific-innovative-productive clusters; development of programs and a bases' network for pupils' and students' production practice; dissemination of programs and measures of professional education territorial subsystems' innovative activities;

– strengthening the colleges' role as a link of higher institutions' and vocational schools' integration due to providing their students with thorough comprehensive education and broad specialization that allows them to have jobs in a certain profession on workers' or junior specialists' positions, or to continue higher professional education' obtaining;

– diversification of the professional education system' funding sources due to a noticeable increase in the employers' costs for the personnel' training, professional development and retraining with or without separation from production;

– optimization of the vocational schools' territorial organization in accordance with the regional economic subsystems' needs;

– the enhancement of the education quality and competitiveness of graduates from Ukrainian universities and vocational schools on the internal and foreign labour markets, including as a result of balancing nation-wide state and corporate standards of professions and qualifications by certain positions;

– the expansion of the vulnerable groups' access to competitive professional education with the possibility of improving qualifications or acquiring a related profession, in particular, within the framework of programs with extensive state or regional funding;

– the popularization of Ukrainian services for professional education and advanced training among applicants from other countries due to the ratio "quality – price";

– the increase of the state and local budgets' income from the professional education system' services.

References:

1. Vavreniuk S. (2018) Rozvytok vyshchoi osvity v Ukraini v konteksti ryzykiv ta vyklykiv [Development of higher education in Ukraine in the context of risks and challenges]. *Publichne uriaduvannia* [Public governance], vol. 3 (13), pp. 29–38. (in Ukrainian)

2. Marchenko O., Sydorenko N. (2019) Higher education in the globalized world: modern trends in management, funding and quality assurance. *Economic Annals-XXI*, vol. 179 (9–10), pp. 53–65.

3. Voliarska O. (2020) Napriamy rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini v umovakh nestabilnosti [Directions of higher education development in Ukraine in instability conditions.]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy* [Adult education: theory, experience, perspectives], vol. 18 (2), pp. 34–43. (in Ukrainian)

Lilia Holovko, Candidate of Economic Sciences,
Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Students
of the National Academy of Sciences of Ukrane
Kyiv, Ukraine

Tamila Holovko, Student
Dragomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-40

MODERN ASPECTS OF VOLUNTEERING DEVELOPMENT IN UKRAINE

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Загострення російсько-української війни після 24 лютого 2022 р. кардинально вплинуло на тенденції розвитку благодійництва та волонтерства в Україні. Протидія агресору згуртувала населення у досягненні спільної мети. За даними соціологічного опитування Zagoriy Foundation, проведеного з 29 червня по 6 липня 2022 р., 84% населення України займалось благодійною діяльністю. За останні чотири роки оцінка якої у порівнянні з 2021 р. змінилась з 4,5 до 7,8 балів у 2022 р. [1].

Масове залучення до благодійної діяльності зумовило те, що у трьох регіонах України понад 80% населення займаються цією справою. Зокрема, у Західному регіоні цей показник становить 86%, Центральному – 84%, Південному – 81% населення. Навіть у Східному регіоні спостерігалось зростання благодійності (74% з тих, хто жив на сході до 24 лютого, та 68% з населення, яке було там на момент опитування).

Із зростанням згуртованості населення для підтримки армії, надання гуманітарної допомоги вимушено переміщеним особам, спостерігалась тенденція до зростання волонтерських угрупувань.

З 24 лютого 2022 р. третина українців, або 39% від числа благодійників займалися волонтерством. Порівняно з 2021 р. частка осіб, які долучилися до волонтерства, лише упродовж перших місяців повномасштабного вторгнення, зокрема березень-червень, зросла у більш ніж п’ять разів. Згодом волонтерська ініціативність дещо знизилась серед молоді та осіб середнього віку, населення центральних і західних областей. У серпні лише 16% волонтерів (або 5,4% від усіх

мешканців країни) продовжували працювати так само інтенсивно, як і на початку війни [1].

Причинами зниження ініціативності до волонтерської діяльності можуть бути: емоційне вигорання, виснаження, потреба у тимчасовій перерві, зміна мотивуючих чинників, необхідність створення умов для реабілітації, відновлення психологічного стану після чергових стресів. Для певних вікових груп, додається ще ряд чинників, зокрема для молоді – початок навчального року, менше вільного часу, для осіб працездатного віку – втрата постійних джерел доходу.

За даними Української Волонтерської Служби (опитування здійснено у червні 2022 р.) 54% населення почали волонтерити після 24 лютого 2022 р. Понад 3 роки волонтерить 25% населення. Основними напрямами волонтерства є: допомога в гуманітарних штабах (займається 32% населення); допомога ЗСУ (22%); здійснення донатів на потреби армії (14%); гуманітарна та координаційна робота, надання допомоги вимушено переміщеним особам (11%); здійснення донатів на потреби населення (7%); надання психологічної допомоги (4%); автоволонтерство (2%). Основний вік волонтерів становить 14–34 роки.

У перші місяці повномасштабного вторгнення надзвичайну роль відіграли волонтери в реалізації гуманітарних коридорів з тимчасово окупованих територій, привезення і надання допомоги (продукти харчування, ліки, засоби гігієни) цивільному населенню. У співпраці з Міністерством соціальної політики України робота організовувалась за трьома напрямами: залучення гуманітарної допомоги, логістика та адресне надання. Значущу роль у цьому відіграли формування партнерських відносин між благодійними фондами, волонтерськими та громадськими організаціями, бізнесом, представниками громадськості, звичайними людьми, які почали надавати гуманітарну допомогу.

В регіонах України, де не велись активні бойові дії сформувалась мережа розподільчих хабів гуманітарної допомоги. Ресурсною базою стали установи, які здатні забезпечити організацію роботи, контроль та логістику. Диверсифікована мережа хабів забезпечувала швидкість та адресність розподілу значних обсягів вантажів. Водночас дієвість декількох центрів дозволила зменшувати ризики у разі переміщення зони активних бойових дій. Перевагою у цьому контексті є те, що на приватному транспорті волонтери, часто ризикуючи власним життям, привозили і продовжують надавати гуманітарну допомогу у важкодоступні місця, де тимчасово відсутнє залізничне сполучення, немає можливості здійснювати вантажні перевезення. Розподіл гуманітарної допомоги у відповідності до потреб здійснюють також працівники органів соцзахисту населення.

Для поширення змістовної інформації і більшого залучення населення до е-благодійної та е-волонтерської діяльності створено соціальні платформи, зокрема фандрейзингову платформу United24, єдиний Державний портал соціальних послуг «Дія», через який можна донатити на ЗСУ. Підсиленню діяльності неформального сектору сприяє зміцнення горизонтальних зв'язків серед структур неформального сектору, зокрема благодійних фондів та волонтерських угрупувань, що згуртовує і підвищує рівень довіри населення.

За 6 місяців 2022 р. найбільше зріс обсяг надходжень на фандрайзенговій платформі United24, що становить понад 6,8 млрд грн, з них: 83%, або 5,6 млрд грн надійшло на рахунок ЗСУ; 11%, або 745 млн грн – для медичної допомоги; 6%, або 429 млн грн – на гуманітарну допомогу. Лише у жовтні 2022 р українці задонатили 1,5 млрд грн [2].

Останнім часом популярним є Фонд Сергія Притули. Масштабні результати діяльності якого мобілізують населення, особливо молодь, донатити на підтримку та реалізацію значущих проєктів Фонду, які в першу чергу направлені на допомогу ЗСУ.

Зміна тактики атак агресора щодо руйнування об'єктів критичної інфраструктури по всіх регіонах України, впродовж жовтня 2022 р. по лютий 2023 р., кардинально вплинула на дієвість мережі електропостачання. З метою забезпечення умов життєдіяльності населення у листопаді 2022 р. державною владою був ініційований проєкт «Пункт незламності». У містах, селищах та селах територіальних громад створені пункти, з розрахунку 40–500 осіб, де вони одночасно можуть обігрітись, попити чай, зарядити мобільні телефони, провести чи підключитись до онлайн-заняття, для безперервності отримання освітніх послуг. Комплектування та функціонування «Пунктів Незламності» здійснюється з урахуванням наявного ресурсу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Більшість таких пунктів створені в громадах у приміщеннях бібліотек, закладів освіти тощо.

Надзвичайну активність проявляє молодь, долучаючись до волонтерської діяльності. Серед молоді поширеним є е-волонтерство, організація та діяльність органів самоврядування, особливо у закладах вищої освіти.

За даними Державної податкової служби України станом на початок 2023 р. загальна кількість зареєстрованих волонтерів понад 2,6 тис. осіб, з них упродовж лише 2022 р. зареєструвалось 2 383 особи, що у 8,4 рази більше ніж за 2014–2021 рр. Оскільки до початку повномасштабного вторгнення російських військ зареєстрованих волонтерів було лише 320 осіб. Найбільше зареєстрованих зафіксовано у грудні 2022 р. –

1653 особи, тобто близько 70% від загальної кількості (рис. 1). Основною причиною є можливість уникнути оподаткування донатів, особливо, якщо їх обсяг у декілька разів перевищує дохід [3].

Отже, волонтерська діяльність в Україні значно зросла упродовж 2022 р. порівняно з іншими роками. Протидія агресору мобілізувала різновікові верстви населення, активізувавши значущість неформального сектору у розвитку громадського суспільства. Збереження тенденції до зростання кількості волонтерських угрупувань є потужним ресурсним потенціалом нарощування соціального капіталу, який доцільно використовувати для відбудови України.

Література:

1. Благодійність у час війни – кількісне дослідження. URL: https://zagoriy.foundation/publications/blagodijnist-u-chasi-vijni-kilkisne-doslidzhennya (дата звернення: 15.02.2023).

2. Звіт про використання та призначення коштів. URL: https://u24.gov.ua/uk (дата звернення: 24.12.2022).

3. 2383 волонтера зареєструвалися у реєстрі Податкової у 2022 році. URL: https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-registry (дата звернення: 22.02.2023).

Halyna Kraievska, Candidate of Economic Sciences,
Senior Research Officer at the Department
of Social Capital Formation Problems
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-41

THE FORMATION OF PARTNERSHIPS AS A DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL CAPITAL OF COMMUNITIES

ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСТВ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ГРОМАД

В умовах децентралізації прав, повноважень та відповідальності на засадах субсидіарності, яка є основою адміністративно-територіальної реформи, нагромадження соціального капіталу новоутворених територіальних громад є запорукою їх самодостатнього розвитку. Зростання стратегічної важливості розвитку соціального капіталу посилюється викликами обумовленими війною та необхідністю післявоєнної відбудови. За цих обставин виявлення груп інтересів та точок їх перетину, на основі яких можна застосовувати ті чи інші форми партнерської взаємодії є стратегічним завданням органів місцевого самоврядування. Тому місцева влада повинна намагатися підтримувати місцеві спільноти у створенні та функціонуванні організацій, з якими вона могла б співпрацювати у діагностиці потреб та реалізації завдань соціальної політики. Формування сторін партнерства передбачає моніторинг потреб, очікувань жителів та на основі цього застосування моделей участі: командна робота, делегування повноважень, консультації. Формування зворотного зв'язку є ще одним завданням створення сторін партнерства. Він передбачає публічні звіти та опитування щодо оцінювання задоволеності діяльністю органів місцевого самоврядування.

В забезпеченні інклюзивності корисним буде досвід польських громад, які створюють групи самодопомоги – добровільні, найчастіше неформальні збори осіб, активні дії яких спрямовані на спільне подолання проблем, що виникають через захворювання, проблеми психічного чи соціального характеру, що стосуються безпосередньо їх самих чи їхніх родичів [1, с. 35]. Ініціатором такої групи може бути соціальний працівник. Розширення знань та інформації про вирішення проблеми, уникнення почуття ізольованості та безпорадності,

взаємодопомога є результатами створення таких груп. Робота із сприяння утворенню груп не тільки самодопомоги, але й підтримки та груп з вирішення певних місцевих проблем є необхідним елементом розвитку соціального капіталу в громаді. Створення таким чином балансу соціальних сил шляхом вирівнювання їх можливостей, робота із формування територіальної ідентичності та солідарності фактично є підготовчою роботою для зміцнення сторін партнерства та формування досвіду спільних дій.

Слід зазначити, що одноразові акції взаємодії або участі не є достатньою основою для формування соціального капіталу. Навіть періодичність або циклічність повторення спільної діяльності є важливим чинником але недостатнім для формування його стійких форм. Для останнього потрібно розширювати повноваження та зміцнювати спроможність осіб або груп, що проживають в громаді, мають ідеї або ініціативи щодо перспектив розвитку або вирішення проблем громади; створювати мережі стейкхолдерів на основі комунікативних майданчиків: круглих столів, нарад, зборів. Це має бути цілеспрямована та систематична робота, яка в умовах відсутності практики децентралізованого розвитку покладена на органи місцевого самоврядування, а саме на відділи соціальної допомоги.

Парадокс сучасного етапу реформування територіальної організації влади полягає в тому, що роль держави в розвитку громад зменшується, але її активність на місцевому рівні, особливо у організації взаємодії та гармонізації інтересів стейкхолдерів зростає. Передача значної частини повноважень на місцевий рівень не завжди підкріплена фінансовими та організаційними ресурсами з об'єктивних причин (стан економіки територіальних громад, рівень кваліфікації та функціональності управління). Ускладнює ситуацію війна, яка створює нові виклики у відбудові громад, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, зростанні кількості вразливих груп населення тощо. Тому виникає потреба у підтримці стейкхолдерів (бізнесу, жителів), а накопичення соціального капіталу саме на рівні територіальних громад стає стратегічним завдання їх розвитку в сучасних умовах.

Багато країн проходили етапи розвитку, які характеризувалися докорінною трансформацією управління, низькою активністю громадян, слабкою практикою спільних дій. Тому їх досвід в підготовці та організації партнерств буде корисним для України. Зокрема в Польщі 1994 року реалізовувався проект «Місцева демократія у Польщі». Його особливістю було підготовка не тільки посадових осіб місцевого самоврядування до нових умов розвитку країни в посткомуністичний період, але й підготовка лідерів громад, формування ними груп активності та визначення проблем громад над вирішенням яких ці групи

будуть працювати. В проекті взяло участь 25 польських міст, утворено 45 груп активності громадян, в яких працювало 400 осіб [2, с. 150].

Не менш корисним є досвід Вірменії, яка реалізувала програму «Участь громадськості в оцінці міських програм». Її виконання передбачає поділ міста на райони, в кожному з яких обирається прямим голосуванням група активістів, що братиме участь у Координаційному комітеті із планування розвитку міста, до якого крім неї входить місцева влада та експерти. Група відстоює інтереси району, який вона представляє у вирішенні проблем відібраних шляхом опитування його жителів.

У м. Банська Бистриця в Словаччині було використано інший підхід. Була створена оплачувана посада організатора, що відповідає за громадську ініціативу. Організатор здійснила опитування громадян щодо виявлення найбільш актуальних проблем громади та відібрала лідерів, які визначили пріоритетну проблему для спільного вирішення. В Румунії для врахування думки громадян та встановлення зворотного зв'язку застосовується інструмент громадських дорадчих комітетів, які складаються з волонтерів та формуються на постійній або тимчасовій основі.

Важливо зазначити, що який би спосіб організації взаємодії країни не обирали спільним є: робота не тільки в напрямі професіоналізації органів місцевого самоврядування щодо сприйняття та врахування ідей, настроїв, оцінок громадян, але й в напрямі роботи з громадянами, щодо знань і навичок реалізації суб'єктності в громаді шляхом виявлення, структуризації і підтримки лідерської та ініціативної активності.

В Україні діють різні форми партнерської взаємодії на рівні громад. Більшість із них мають добре розвинене нормативно-правове забезпечення. За винятком соціального підприємництва і громадського бюджету. Оцінка важливості та сприяння впровадженню їх на державному рівні ще попереду. В Україні багато форм взаємодії стейкхолдерів реалізується за участі та підтримки міжнародних партнерів. Активізація та поширення тих чи інших форм партнерства здебільшого є реакцією на виклики та адаптацією до них громад в умовах адміністративно-територіальної реформи, реформ окремих галузей соціальної сфери та безпекових ризиків.

Для України властива велика міжрегіональна асиметрія у активності використання різних форм партнерства. За відсутності стратегічного бачення та систематичної цілеспрямованої роботи над формуванням продуктивної взаємодії стейкхолдерів в громадах асиметрія з одного боку пояснюється індивідуальними прагненнями окремих посадовців місцевої влади, певною їх політичною волею.

Аналіз розвитку різних форм партнерської взаємодії в Україні та країнах ЄС свідчить про існування широких перспектив в цьому напрямі для нашої країни. Стимулювання їх використання буде посилюватись в нових децентралізованих умовах розвитку громад орієнтованих на повоєнну відбудову. В цьому контексті важливо об'єктивно оцінити ті можливості, які вони дають, визначити стратегію розвитку партнерств з урахуванням закордонного досвіду, який обов'язково передбачає допартнерську роботу із посилення спроможності суб'єктів взаємодії (ініціативних груп, громадських організацій, волонтерів, груп за інтересами).

Література:

1. Ольчак М., Ростек К. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громада: посіб. підготовлений на основі навчальних матеріалів проєкту «Соціальні послуги». Київ : 2019. 57 с.

2. Форми та методи залучення громадськості: навч. посіб. Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В. Артеменка. Київ : ІКЦ «Леста», 2007. 248 с.

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT: NATIONAL CHARACTERISTICS AND GLOBAL TRENDS

Larysa Hevlych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;
Ivan Hevlych, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Vasyl' Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-42

DIGITAL AUDIT: THE BEGINNING OF THE JOURNEY IN UKRAINE

An audit is a necessary tool for providing confidence in the quality of information in the financial statements of enterprises in the business environment. As the audit evolves, it reflects economic trends and the legal environment. Accordingly, the study of audit trends at the current stage of the development of society is necessary both for the awareness of trends in the further evolution of financial expertise by practicing auditors and report preparers, and for the understanding of the essence of audit opinion by users of audit reports. Therefore, the study of modern audit trends is relevant, having scientific and practical significance.

The widespread use of digital tools and technologies in the business environment is now undeniable. They relate to the organization of information transfer in business communication and promotion, and the organization of business processes, and their management. S. Korol and A. Klochko in the work [1] call the most used cloud technologies, software robots and artificial intelligence technologies, blockchain technologies, technologies for working with large data sets, and the Internet of Things. Industry 4.0 is certainly making demands on the accounting profession. I. Kravchenko and I. Matiienko-Zubenko considered the impact of world digitalization on the profession of accountant and auditor in works [2–3]. But such studies on domestic audit are currently isolated. The process of audit response in Ukraine to the digitization of business requires scientific research, methodological justification and practical implementation.

The purpose of the work is to determine the direction of changes in the audit process as a result of its digitization.

Researchers consider the positive impact of digitization on the audit process in the following areas:

1. Use of artificial intelligence.

It is the analysis of large data sets, which is able to improve the quality of audit services due to the rejection of the sample without increasing the complexity of the verification; the use of software algorithms imitating human thinking to develop a strategy in uncertain conditions; obtaining data from non-traditional sources of information: mass media and social networks, combining data with financial information in the search and analysis of relationships.

2. Increasing the quality of trends.

Predictive analytics, based on digital technologies, can gain a deep understanding of the client's business, its environment, competitors, accurately determine business risks, and check future probable results.

3. Creation of "smart platforms".

The use of cloud technologies enables the interactive mode of remote use of data, their automated processing and visualization.

Of course, both the set of digital tools and their specific application will be determined within the framework of a certain audit service and will depend on the specifics of the client company and the characteristics of the task. It can be benchmarking as a process of finding a standard or reference more cost-effective competitor to optimize one's business processes based on the analysis of its activities; the use of machine learning to develop independent estimates and subsequent comparison with management staff estimates; analysis of contracts for unusual terms or provisions, which allows to identify problems, including in the field of fraud; frameworks for the development of automation of routine processes in audit practice; drones for counting stocks and construction work; mining technology for evaluating the effectiveness of internal control over financial reporting, etc.

At the same time, along with the growth of financial costs for the implementation of digital technologies, the digitization of audit may have other problems – it will meet resistance, because it will require changes. As which D. Barr-Pulliam, H. Brown-Liburd and I. Munoko in the work [4] single out the following:

1. Training and skills.

Accounting curricula currently lag accounting and auditing practice worldwide. It is not only about modern digital tools, technologies of business processes and information processing, but also about critical thinking skills when interacting with new technologies. The introduction of new components into educational programs in the specialty 071 "Accounting and taxation" or the transformation of existing ones in domestic universities, the

use of certified programs by informal education platforms and professional accounting organizations can be a solution to this problem.

2. Conduct of the auditor.

There is a risk that auditors will not consider computer-generated advice or evidence. The fight against such bias will require time, a general change in trends in the use of artificial intelligence results by society, changes in audit standards: both international and internal.

3. Attitude of interested parties.

Currently, there is an ambiguous attitude of clients and users of audit reports to the auditor's use of digital technologies. On the other hand, it is the position of stakeholders, including regulators, that directly affects auditors' willingness to implement technology. The solution here may be to reduce the cost of audit services due to the use of digital technologies in compliance with the amount of acceptable audit risk, that is, the quality of the conclusions drawn.

Ukraine is currently characterized by a high degree of regulation of the audit services market. Therefore, the introduction of the necessary changes regarding the use of digital tools in audit practice into international auditing standards will automatically lead to the obligation to use them in domestic audits. It is possible that the Ukrainian practice of effective inspections in this case will become an argument for the involvement of digital technologies for foreign auditors.

Thus, it has been proven that the digitalization of audit is an undeniable trend in the development of financial expertise all over the world. The main directions of digitization of audit activities, the problems it faces, directions for their solution are considered.

The study of the directions of changes in the audit process and in the set of audit procedures, in connection with digitalization will be the direction of further research.

References:

1. Korol S., Klochko A. (2020) Digital Technologies in Accounting and Auditing. *State and Regions. Series: Economy and Entrepreneurship*, 1 (112): 170–176.

2. Kravchenko I. (2020) Implementation of Digital Economy Tools in Statistical Analysis, Accounting and Audit. *Accounting and Finance*, 3(97): 12–20.

3. Matiienko-Zubenko I. (2020) Digital Technologies Transform the Professional Landscape of Accountants and Auditors: Global and Domestic Realities. *The Scientific Heritage*, 49: 15–20.

4. Barr-Pulliam D., Brown-Liburd H., Munoko I. (2021) The Effects of Person-Specific, Task, and Environmental Factors on Digital Transformation and Innovation in Auditing: A Review of the Literature. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 33 (2): 337–374.

Viktoriya Kulyk, Doctor of Economic Sciences, Professor
University of South Bohemia in České Budějovice
České Budějovice, Czech Republic

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-43

TAX RESIDENCE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

According to the UN, the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation has led to the largest migration crisis since World War II – there are currently about 7.4 million refugees in Europe alone and 9 million people outside Ukraine. The majority of displaced persons are women with children, about 70 percent of adults have higher education, and two-thirds were employed. Forced to stay outside Ukraine, IDPs can receive income in the form of social benefits from the recipient country; salary from a Ukrainian employer; business activities, being registered as a business entity in Ukraine; salary from an employer operating in the host country; business activities with registration in the host country. Some of these types of income may be taxed in two countries simultaneously, both in Ukraine and in the host country.

The purpose of the study is to summarise the peculiarities of income taxation of Ukrainians who were forced to move abroad due to the military aggression of the Russian Federation, as well as to identify the risks for the Ukrainian economy associated with the acquisition of the status of "tax residents" of other countries by its citizens. To achieve this goal, the study will be presented in the following areas: 1) taxation of income of Ukrainian citizens working from abroad for a Ukrainian company; 2) taxation of income of citizens registered in Ukraine as individual entrepreneurs and continuing to work outside Ukraine.

In the case of Ukrainians who have left Ukraine due to the hostilities, they are covered by temporary protection, the duration of which, by Directive 2001/55/EC and the Implementing Decision of the Council of the EU of 04.03.2022, should be 1 year and which may subsequently be extended for six-month periods for a maximum of 1 year. Following the Directive, "temporary protection" is an exceptional procedure to ensure the protection of displaced persons from third countries who are unable to return to their country of origin in the event of a massive or imminent mass influx. Tax residency is a status that implies the obligation to pay taxes on all income in that country. According to the legislation of most European countries, after 183 days of stay in the recipient country, Ukrainians acquire the status of a "tax resident" of that country. However, some countries

consider Ukrainians to be tax residents from the first day (Estonia) or after two months of stay in the country (Cyprus).

A tax resident is a person who is subject to taxation in a particular country under the laws of that country based on residence, permanent place of residence, place of registration, or other similar criteria. Tax residency is a sign that indicates the closest possible contact between a person and the country to which he or she pays taxes. There are many criteria for determining the tax residence status, and all of them are set out in Article 14 of the Tax Code of Ukraine, tax laws of other countries, and double taxation conventions. As a rule, the main criterion is the duration of stay in the country; in addition to the place of residence, an important criterion is the presence of the center of vital interests in the country.

It is noteworthy that by obtaining the status of "tax resident" in the host country, Ukrainians do not automatically lose the status of "tax residency" in Ukraine. Such an approach is logical, as Ukraine is not interested in reducing the number of taxpayers, and given that the departure of a significant number of citizens for such long periods is the first time in the history of independent Ukraine, there is simply no sufficient number of legal acts regulating this process at the legislative level. The statuses of "tax resident of a certain country" and "resident of a certain country" also differ. If Ukrainians stay outside Ukraine for more than 183 days, they do not acquire the status of "resident of the country of stay", so they must continue to pay taxes in Ukraine unless there are signs that the person is not a "tax resident" in Ukraine. A person is a taxpayer only in Ukraine if he or she meets the following requirements: does not have economic or personal interests in another country; receives funds from any country to be paid only to the accounts of Ukrainian banks; does not have his or her own office or place of work in the country of temporary residence. A certificate of Ukrainian tax residency status can be obtained online through the Diia public service portal or the Taxpayer's Electronic Account. If a person pays taxes in another country, there is no double taxation in Ukraine. According to clause 13.4 of the Tax Code of Ukraine, the amounts of taxes and duties paid outside Ukraine are credited when calculating taxes and duties in Ukraine. To be eligible for offsetting taxes and duties paid outside Ukraine, a taxpayer must obtain a certificate from the state authority of the country where such income (profit) is received, authorized to levy such tax, on the amount of tax and duty paid, as well as on the tax base and/or object of taxation. Each country has its peculiarities of recognition of persons as tax residents, which should be studied based on the requirements of the legislation of the recipient country and the life circumstances of displaced persons. In addition, Ukraine has double taxation conventions and treaties in force with 72 countries. If a double taxation treaty is signed and ratified between the states, the main

taxation models may be as follows: 1) income is taxed only in one country; 2) income is taxed in both countries, but in the second country the amount of tax is reduced by the amount of tax paid in the first country. In this case, which country is the first and which is the second is determined in the relevant article of the agreement between the countries; 3) income is taxed in both countries, but in the second country the tax rate cannot exceed a certain rate; 4) income is taxed in both countries. Interstate treaties include the concept of a "center of vital interests". For example, the agreement between Ukraine and Poland stipulates that: if a person has a residence in two countries, he/she is considered a resident of the country where he/she has closer life or economic ties; if a person does not have a residence in both countries, he/she is a resident of the country where he/she lives the most; citizenship becomes the main feature of tax residence if it cannot be determined in which of the two countries a person lives or does not live the most.

An individual entrepreneur (IE) is a common legal form of doing business in Ukraine. While outside Ukraine, many entrepreneurs continued their business activities, receiving income from the accounts of Ukrainian banks. In this case, they are tax residents of Ukraine and are obliged to file reports and pay taxes within the timeframe established by the applicable law. If no business activity was carried out after moving outside Ukraine, the individual entrepreneur must either terminate his/her registration or continue to file reports and accrue and pay taxes. A registered sole proprietorship whose activities have not been terminated by the procedure established by law is a sign of tax residence in Ukraine. A sole proprietorship registered in Ukraine may be a reason for refusing to pay social assistance or provide housing on favorable terms in the host country. If a sole proprietor pays taxes on business activities in the host country, the amounts paid will not be credited towards the payment of the single tax in Ukraine. If the business activity is conducted in the host country, the consumers of services are citizens of that country, and payment for services is made to the accounts of banks in the host country, the business activity must be registered in the recipient country. Taxes will be calculated and paid following the laws of the host country.

Concerning legal entities, the laws of other countries often contain a requirement for mandatory registration and payment of taxes for a company if its office is located in such a particular country, or if the business is controlled and managed or carried out from the territory of that country. There are also usually requirements to register a separate company or its permanent establishment as a prerequisite for conducting business. For example, such requirements may arise for a company that has temporarily moved to an EU country, rented an office, and placed employees there. In such a case, the requirement to re-register in an EU country may

come from the tax authorities of the relevant country. This creates legal uncertainty, which encourages businesses to set up new legal entities in the host country (or in other EU countries), renegotiate contracts on their behalf, and transfer payments abroad. The above confirms that each country is interested in increasing the number of tax residents. Countries that have assisted Ukrainian migrants are no exception. To retain its tax residents, the Ukrainian authorities are taking several measures aimed at returning Ukrainians to Ukraine and preserving the status of tax residents of Ukraine in the countries of their temporary residence. The Cabinet of Ministers of Ukraine has sent an appeal to the tax authorities of the countries hosting Ukrainian refugees with a request not to appoint Ukrainians as tax residents of their countries based on the "covid precedent". The "covid precedent" is a joint decision of the EU countries in 2020, which means that EU countries do not recognize citizens of other countries as their tax residents if they have been forced to stay in the country for more than 183 days. However, official letters to governments cannot replace intergovernmental agreements and influence the taxation system in a particular country.

Ukraine’s top leadership also needs to call on foreign countries to exclude the obligation to pay taxes if the income is still received in Ukraine, as well as to exempt the income of Ukrainian companies from taxation if such income is received on the accounts of Ukrainian banks. There are opinions that double taxation of income may be one of the reasons for Ukrainians to return to Ukraine, but most economists emphasize that it is more likely that they will give up their Ukrainian tax residence in favor of the tax residence of the host country. This situation may apply to both employees and employers.

Nataliya Struk, Doctor of Economic Sciences,
Professor at the Department of Accounting and Auditing;
Mariia Krip, Postgraduate Student
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-44

AREAS OF COST GROUPING IN THE ACCOUNTING OF COAL MINING ENTERPRISES

НАПРЯМИ ГРУПУВАННЯ ВИТРАТ В ОБЛІКУ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вугледобувна промисловість є важливою складовою енергетичного комплексу України, проте вже тривалий час перебуває у кризовому стані за фінансовими, соціальними, технічними показниками. Сьогодні, під час дії військового стану, простежуємо погіршення ситуації ще й через те, що більшість підприємств вугледобувної промисловості перебуває у зоні бойових дій. Інші, що функціонують, зазнають значних фінансових втрат. Серед основних чинників, які би посприяли виведенню вугледобувних підприємств із глибокої кризи, – зацікавлення органів державної влади у розвитку такого сектору економіки, правильна організація обліку витрат.

Організація обліку витрат на вугледобувних підприємствах потребує розроблення раціонального підходу до формування облікової політики. З-поміж її елементів важливо коректно виокремити об'єкти обліку витрат за місцями їх виникнення. Доречне групування витрат у системі управлінського обліку дасть змогу сформувати грамотний підхід до управління ними.

Відповідно до наказу «Про облікову політику» на вугледобувних підприємствах [1], витрати групують за вимогами Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 16 «Витрати» [2]. Зокрема, до виробничої собівартості продукції відносять: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні загальновиробничі витрати, розподілені постійні загальновиробничі витрати.

Слушним є твердження науковця, що «собівартість видобутку вугілля не може бути єдиним визначником для прийняття рішення, оскільки параметри якості також є важливими» [3]. Саме параметри якості впливають на ціноутворення і прибутковість.

Для потреб ціноутворення на вугледобувному підприємстві використовують такі статті калькуляції: матеріальні затрати (допоміжні матеріали, паливо, електроенергія, послуги виробничого характеру); витрати на оплату праці (виплати за окладами і тарифами, оплата відпускних, компенсаційні виплати); відрахування на соціальні заходи, амортизація, адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати.

Групування витрат за економічними елементами використовують як в управлінському, так і в фінансовому обліку. За ними формують кошториси загальновиробничих витрат, заповнюють третій розділ «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупні доходи)». Такий підхід до групування дає змогу аналізувати структуру витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4] у «Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупні доходи)» витрати та доходи поділяють за видами діяльності, внаслідок яких вони виникають. Відповідно, витрати на вугледобувному підприємстві поділяють на витрати від основної (операційної та іншої), інвестиційної та фінансової діяльності.

Зважаючи на особливості функціонування вугледобувних підприємств, пропонуємо витрати від операційної діяльності групувати за місцями їх виникнення, що згодом сприятиме достовірному їх обліку за центрами відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1

Групування витрат вугледобувного підприємства за місцями їх виникнення

Місце виникнення витрат	**Групування витрат**
1	2
Адміністративний відділ: бухгалтерія; юридична, економічна, комп'ютерна служби; відділ керування.	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з матеріальним забезпеченням.
Виробничо-технічна служба	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з контролем технічного процесу видобутку вугілля.
Служба охорони праці	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані зі створенням безпечних умов праці. 4. Витрати, пов'язані з професійною підготовкою, підвищенням кваліфікації працівників з охорони праці

Продовження Таблиці 1

1	2
Макшейдерсько-геологічна служба	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання 3. Витрати, пов'язанні з виконанням топографо-геодезичних, маркшейдерських робіт. 4. Витрати, пов'язанні з проведенням контролю за гірничими роботами у шахті.
Відділ матеріально-технічного забезпечення	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з пошуком постачальників. 4. Витрати, пов'язані зі закупівлею матеріальних цінностей.
Дільниця з видобутку вугілля	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з матеріальним забезпеченням. 4. Загальновиробничі витрати, пов'язані з видобутком вугілля.
Дільниця підготовчих робіт	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з матеріальним забезпеченням. 4. Витрати, пов'язані з розробкою й удосконаленням технічних проєктів, паспортів розкриття, проведення та кріплення підготовчих виробок. 5. Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням вибухових робіт.
Дільниця шахтного транспорту	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з матеріальним забезпеченням. 4. Витрати, пов'язані з транспортуванням видобутого вугілля, породи, інших вантажів. 5. Витрати, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням очисних і підготовчих вибоїв.
Дільниця вентиляції і техніки безпеки	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з ремонтом та обслуговуванням вентиляційних установок, пристроїв, автоматичних приладів контролю рудникової атмосфери. 4. Витрати, пов'язані з навчанням трудової та виробничої дисципліни, промислової санітарії та протипожежного захисту.

Продовження Таблиці 1

1	2
Дільниця з ремонту вибійного обладнання	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з ремонтом та обслуговуванням вибійного обладнання на шахті, у відповідності зі встановленими планами, графіками, завданнями, вимогами до якості робіт із дотриманням вимог і норм щодо безпечного ведення робіт.
Дільниця стаціонарного устаткування	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Амортизація обладнання. 3. Витрати, пов'язані з ремонтом та обслуговуванням підземних і поверхневих стаціонарних установок.
Дільниця технологічного комплексу поверхні	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Витрати на матеріали, пов'язанні з прийманням вугілля. 3. Амортизація обладнання. 4. Витрати, пов'язанні зі завантаженням і транспортуванням вугільної продукції на збагачувальну фабрику.
Відділ технічного контролю	1. Витрати на оплату праці працівників. 2. Витрати, пов'язані з контролем якості вугільної продукції. 3. Витрати, пов'язані з розробленням нових методів контролю якості вугільної продукції. 4. Амортизація обладнання.

Джерело: сформовано авторами за [1; 2; 5]

Наведене нами групування витрат за місцями їх виникнення підтверджує те, що «для виробництва інженерні розрахунки собівартості є одним з елементів планування, управління та координації усіх виробничих процесів. Іншими елементами для прийняття рішень є питання факторів витрат, часу, наявних виробничих ресурсів, якості та людських ресурсів» [6].

Розглянувши окремі напрями групування витрат в обліку діяльності вугледобувних підприємств, зауважимо, що лише комлексний науково-обґрунтований підхід до такого процесу сприятиме виявленню резервів виробництва, оптимізації витрат,ухваленню управлінських рішень для підвищення ефективності діяльності вугледобувних підприємств.

Література:

1. Про облікову політику підприємства: Наказ ДП «Львіввугілля» від 05.04.2011р. № 77, 19 с.

2. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text.

3. W. Blaschke. Prospects of coal in the world and Polish economy – a chance of Polish coal in the European Union. *Polityka Energetyczna – Energy Policy.* 2005. Vol. 8 (Zeszyt specjalny). P. 13–34.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.

5. Галузеві методичні рекомендації обліку витрат на виробництво готової продукції: Наказ Міністерства вугільної промисловості України від 31.12.2008 р. № 48 (зі змінами від 26 березня 2015 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0048644-08#Text.

6. E. W. Maruszewska, M. Strojek-Filus, Z. Drábková. Information about cost of goods produced and its usefulness for production engineers – a case of SME. *Management Systems in Production Engineering.* 2017. Vol. 25. Iss. 4. P. 267–272. DOI:10.1515/mspe-2017-0039.

Viktor Tomchuk, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
Vasyl' Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-45

USING OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ACCOUNTING OF CALCULATION OPERATIONS

ВИКОРИСТАННЯ ДІДЖИТАЛ-ТЕХНОЛОГІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Сучасний вектор розвитку бухгалтерського обліку повинен поєднувати високі досягнення фундаментальної й прикладної науки, а також діджитал-технологій. Інтеграція системи бухгалтерського обліку відбувається внаслідок стрімкого розширення діджитал-технологій, модернізації бізнес-процесів управління. У наслідок чого виникає попит на використання єдиної інформаційної платформи, яка б забезпечила інформаційну модернізацію системи управління бізнес-процесами. Крім того, з'являється проблема гармонізації наповнення новацій у системі бухгалтерського обліку для накопичення та запису існуючих практик цифрової економіки.

Діджиталізація бізнес-процесів активно впроваджується та поглиблюється на всіх підприємствах, не залежно від розміру та форми власності, зокрема на тих, які у своїй діяльності опираються на далекоглядні стратегії зростання і розвитку. Тому актуальною є проблема необхідності виміру й оцінки ефекту від впровадження й використання того чи іншого програмного забезпечення, особливо на етапі його вибору. Однак ситуація ускладнюється широкими можливостями такого вибору, а також наявністю різнопланових підходів до оцінки ефективності проектів з автоматизації облікових робіт. Часто витрати на дорогі IT не окуповуються, а ризики, пов'язані з їх упровадженням, виявляються неочікувано високими та супроводжуються для підприємства додатковими витратами ресурсів. У цих умовах перед управлінцями постає питання виправданості інвестування коштів у спеціалізоване бухгалтерське програмне забезпечення [3].

Вагомий вклад у дослідження автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах, фіксації даних, внесли такі вчені, як О. Аксьонов, Л. Б. Аніфоров, А. А. Барсегян, Л. Г. Бондаренко, Ф. Ф. Бутинець, Н. Е. Василевська, С. А. Гаркуша, О. В. Гелюх, Д. В. Долбнєва, В. В. Євдокимов, С. Ф. Івахненков, Ю. Кузьмінський, Д. Л. Лозинський,

В. О. Осмятченко, В. Ф. Палій, Ф. Плешак, К. В. Сальнікова, К. Г. Скрипкін, В. В. Сопко та багато інших. Однак, залишається актуальним питання вибору сучасних програмних продуктів та повної автоматизації бухгалтерського обліку вітчизняними підприємствами для ефективного розвитку власного бізнесу.

Впровадження автоматизованої форми бухгалтерського обліку реалізуються за допомогою програмних алгоритмів, які формують як вигляд регістрів, так і послідовність облікових записів. Отже, особливістю комп'ютерних форм бухгалтерського обліку є те, що вони не існують без конкретної комп'ютерної програми. Тому, автоматизована форма бухгалтерського обліку інтегрує оперативний, бухгалтерський, статистичний облік у єдину систему.

Вітчизняний ринок програмних продуктів пропонує сьогодні низку програмних продуктів для автоматизації бухгалтерського обліку, зокрема і розрахункових операцій. Серед них варто відзначити такі програмні продукти як: SAP Business One; Microsoft Dynamics NAV; ERP Cloud; OpenPro; IT-Enterprice; BAS Бухгалтерія; iFin; «Master: Бухгалтерія»; «Акцент»; TAXER; iFin; «Арт-Звіт Плюс», «ДЕБЕТ Плюс», ISPro, BookKeeper та багато інших. Разом з тим деякі програми є дуже дорогими і складними в користуванні, потребують додаткових витрат на сервісне обслуговування висококваліфікованими програмістами. Більш детально дослідимо програмне рішення лінійки BAS (Business Automation Software), зокрема Бухгалтерія.

BAS Бухгалтерія – сучасний програмний продукт, який дозволяє автоматизувати ведення всі ділянки бухгалтерського та податкового обліку, зокрема і розрахункових операцій. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а завдання автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати спеціалізованими прикладними рішеннями BAS або іншими системами. До складу «BAS Бухгалтерії» включено план рахунків бухгалтерського обліку, що відповідає Наказу Міністерства Фінансів України. № 291 [1]. Склад рахунків, організація аналітичного, валютного, кількісного обліку на рахунках відповідають вимогам законодавства щодо ведення бухгалтерського обліку та відображення даних у звітності. За необхідності користувачі можуть самостійно створювати додаткові субрахунки і розрізи аналітичного обліку.

Основним способом відображення господарських операцій в обліку є введення документів конфігурації, що відповідають первинним бухгалтерським документам. Крім того, допускається безпосереднє введення окремих проводок [2].

У програмному продукті BAS Бухгалтерія автоматизовано облік операцій надходження та реалізації товарів і послуг. Під час продажу товарів виписуються рахунки на оплату, оформляються накладні і податкові накладні. Всі операції з гуртової торгівлі враховуються у розрізі договорів з покупцями і постачальниками.

Для роздрібної торгівлі підтримується як оперативне відображення роздрібної реалізації, так і відображення продажів за результатами інвентаризації. Товари в роздріб можуть враховуватися за цінами покупки або продажу. Нараховується акцизний податок з реалізації підприємствами роздрібної торгівлі підакцизних товарів. Автоматизовано відображення повернень товарів від покупця і постачальнику. У BAS Бухгалтерія підтримується використання декількох типів цін, наприклад: «гуртова», «дрібногуртова», «роздрібна», «закупівельна» і т. п. Це спрощує відображення операцій надходження і реалізації та дає можливість застосувати широкий функціонал налаштувань, зокрема:

– налаштування рахунків обліку розрахунків з контрагентами для груп контрагентів, для окремих контрагентів або договорів;
– налаштування журналу документів з ієрархічним переглядом по контрагентах;
– виділення кольором документів з різними варіантами відбору;
– звітність по взаєморозрахунках.

Бухгалтерський облік розрахунків з постачальниками і покупцями можна вести в гривнях і іноземній валюті. Курсові різниці з кожної операції розраховуються автоматично. Розрахунки з контрагентами можна вести за договором у цілому або із вказівкою конкретних документів розрахунків. Спосіб ведення розрахунків визначається окремо для кожного договору.

Реалізовано облік руху готівкових та безготівкових коштів і валютних операцій. Підтримується введення і друк платіжних доручень, прибуткових та видаткових касових ордерів. Автоматизовані операції розрахунків з постачальниками, покупцями та підзвітними особами, внесення готівки на банківський рахунок й отримання готівки за грошовим чеком, придбання і продаж іноземної валюти, виплати (перерахування) заробітної плати, перерахування податків і внесків із заробітної плати. Під час відображення операцій суми платежів автоматично розбиваються на аванс і оплату. На підставі касових документів формується касова книга встановленого зразка.

BAS Бухгалтерія дозволяє формувати і реєструвати всі необхідні податкові документи: податкові накладні, додатки до них. У конфігурації реалізовано дві методики розрахунку податкової бази («першої події») з ПДВ: оперативний розрахунок при проведенні документів і відкладене визначення податкових зобов'язань/кредиту

в кінці періоду. Для контролю коректності податкового кредиту, показаного при надходженні, ведеться облік запасів в розрізі податкових призначень їх придбання.

Функціональні можливості прикладного рішення програмного продукту BAS Бухгалтерія надає користувачам набір стандартних звітів, які дозволяють аналізувати дані залишків, оборотів рахунків і проводок у найрізноманітніших розрізах. Серед них оборотно-сальдова відомість, шахова відомість, оборотно-сальдова відомість по рахунку, обороти рахунку, картка рахунку, аналіз рахунку, аналіз субконто, обороти між субконто, зведені проводки, головна книга, діаграма [2].

Таким чином запровадження діджиталізації облікових процесів сприятиме багатьом можливостям у використанні облікової інформації, буде логічним поєднанням даних у межах єдиної інформаційної системи, зокрема, автоматизація обліку розрахункових операцій дає змогу оперативно вести їх аналітичний облік, зокрема, надає можливість у межах одного синтетичного рахунку одержати кілька різновидів аналітики.

Література:

1. Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій» : Наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291.

2. Облік, аналіз, аудит у забезпеченні безперервної діяльності : монографія / за заг. ред. Є. Є. Іоніна. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 244 с.

3. Попівняк Ю. М. Підходи до оцінки ефективності впровадження інформаційних технологій у практику ведення бухгалтерського обліку. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2019. Вип. 4(72). С. 185–192.

FINANCE, INSURANCE AND EXCHANGE BUSINESS: INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGIES

Dana Andrukhovych, Postgraduate Student
State Tax University
Irpin, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-46

REGARDING FINANCIAL SUPPORT OF UKRAINIAN ENTERPRISES DURING THE WAR

ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Війна спричинила катастрофічні збитки в економіці України. У 2022 році через обстріли інфраструктури та фізичне знищення економічного потенціалу ВВП скоротився на 30%. Шоковий вплив військової ситуації на бізнес та поведінку інвесторів поглибив негативний вплив. Бюджетні проблеми обмежували можливості державної підтримки підприємців, тож основним інструментом їх підтримки стала зовнішня допомога.

За оцінками у 2023 році сумарна вартість допомоги від усіх донорів та джерел допомоги України може перевищити 80 млрд дол. США і за певних умов становити майже 100 млрд дол. США. Безповоротна пряма бюджетна підтримка у 2022 р. сягнула величезних сум, тому що західні донори взяли зобов'язання щомісяця надавати Україні від 3 млрд дол. на погашення дефіциту бюджету. Частина цих коштів надавалася у вигляді кредитів/позик, частина – у якості безповоротної допомоги [1].

Серед заходів, які сприяли зміцненню стійкості підприємництва в умовах війни, треба відзначити наступні:

1. Безперервна релокація підприємств. Відновлення української економіки залежить від активізації роботи українського бізнесу за рахунок реалізації програми релокації підприємств.

Найчастіше (29%) підприємці обирають переїзд із регіонів активних бойових дій до Львівської області. Також бізнес переміщується до Закарпатської (18%), Чернівецької (13%), Тернопільської (8%) та Хмельницької (7,6%) областей.

На кінець року найбільшою серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність, є частка компаній оптової та роздрібної

торгівлі – понад 40% від загальної кількості, 30% – переробної промисловості, 7% – інформації й телекомунікацій, 6% – професійної, наукової й технічної діяльності, 4% – будівництв.

2. Розширення експортних можливостей підприємців шляхом розвитку партнерської програми Експортно-кредитного агентства через приєднання до неї «ПриватБанку» [2], що сприятиме поліпшенню доступу до фінансування для українського бізнесу, який експортує продукцію. Це дає змогу збільшити кредитування бізнесу для виконання зовнішньоекономічних договорів під страхове покриття ЕКА без додаткової матеріальної застави.

3. Фінансова підтримка бізнесу з боку держави та вітчизняних фінансових організацій. Рушієм кредитної активності в умовах високих ризиків воєнного часу став доступ банків і позичальників до державних програм підтримки кредитування, зокрема до програми «Доступні кредити 5-7-9 %». На кінець 2022 р. за час дії воєнного стану в Україні в межах державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» [3] укладено 17359 кредитних договорів на загальну суму 72,24 млрд грн (у т. ч. банками державного сектору – 13089 кредитних договорів на суму 38,39 млрд грн). Проте специфічні ризики військової економіки вимагають перегляду і розширення кола фінансових інструментів [4].

4. Рада директорів Міжнародної фінансової корпорації (IFC) у грудні 2022 р. підтримала програму фінансування українського бізнесу на 2 млрд дол. США. Зокрема схвалено два проєкти для приватного сектору -французької компанії «EnVivo», яка має агробізнес в Україні, та «Райффайзен банку» в частині страхування військових ризиків (через MIGA). Участь IFC у фінансуванні цих проектів на рівні 30 % вартості має мобілізувати приватний капітал долучитися до консорціумного кредитування. У підсумку, українські підприємства можуть залучити понад 6 млрд дол. США [5].

5. Фонд розвитку підприємництва (ФРП) у грудні 2022 р. підписав Кредитну угоду з АБ «УКРГАЗБАНК» на суму 150 млн грн у межах проєкту «Рефінансування енергоефективних інвестицій МСП України через фінансовий сектор» [6]. Фінансування проєкту здійснюватиме Уряд Німеччини через Німецький банк розвитку «KfW» відповідно до Угоди про кредит та грант, укладеної з Мінфіном України та Фондом розвитку підприємництва. Кредитні кошти «KfW» будуть спрямовані «Укргазбанкові» для фінансування інвестиційних проєктів МСП у сфері енергоощадження та енергозабезпечення.

Також Фонд розвитку підприємництва завдяки фінансовій підтримці від ЄС у межах ініціативи «EU4Business» отримав кредитний ресурс у національній валюті (для компенсації валютних ризиків).

За беззаперечного позитивного впливу фінансової допомоги на стійкість вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, слід відзначити ризики, пов'язані з борговою природою зовнішнього такого фінансування, а саме:

1) ризик невчасного надходження коштів від ЄС через відсутність консенсусу щодо запропонованої Єврокомісією схеми фінансування. Процес ухвалення необхідних рішень щодо безповоротної бюджетної підтримки досить складний;

2) ризик пов'язаний з тим, що частина коштів – (фінансування ЄС, МВФ, Канади тощо) надаються Україні у вигляді кредитів, частково – у вигляді коротких кредитів. Масштабне зростання зовнішнього боргу означає розбалансування майбутніх бюджетів для обслуговування боргів, падіння кредитних рейтингів, вихід за структурні маяки МВФ тощо.

Про ці ризики йдеться у Меморандумі про економічну та фінансову політику в межах нової моніторингової програми МВФ для України, опублікованому на сайті Мінфіну [7]. При чому наголошується, що після завершення війни буде потреба не стільки у відновленні, скільки в оновленні економіки.

Нині Уряд всебічно підтримує підприємницьку діяльність та здійснює заходи щодо знищення перешкод для розвитку бізнесу. Адаптація українського законодавства до вимог ЄС, розвиток, спрощення державних грантових програм та поліпшення ефективності інструментів міжнародної діяльності бізнесу прискорює відновлення підприємницької активності навіть в умовах війни. Основними завданнями післявоєнного оновлення має стати створення сприятливого інвестиційного клімату, максимально простого та з мінімумом бюрократичних процедур.

Література:

1. Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/economy-of-ukraine-during-the-war-december-amndhe-results-of-the-year.

2. Національний банк України урегулював діяльність Експортно-кредитного агентства. Національний банк України. 2023. 09 січ. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-uregulyuvav-diyalnist-eksportno-kreditnogo-agentstva.

3. Мінфін: За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 17 359 пільгових кредитів на 72,24 млрд грн. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voiennogo_stanu_v_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-9_vidano_17_359_pilgovikh_kreditiv_na_7224_mlrd_grn-3782.

4. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (грудень 2022). URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu.

5. Мінфін: Фонд розвитку підприємництва профінансує інвестиції МСП у сфері енергозабезпечення та енергоефективності спільно з АБ «УКРГАЗБАНК». URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_fond_rozvitku_pidpriiemnitstva_profinansuie_investitsii_msp_u_sferi_energozabezpechennia_ta_energoefektivnosti_spilno_z_ab_ukrgazbank-3775.

6. Міністерство економіки України. Міжнародна фінансова корпорація профінансує кредитування українського бізнесу на 2 млрд доларів. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3cd7a0de-bfd7-4cba-b08e-d3ebdda176aa&title=MizhnarodnaFinansovaKorporatsiiaVidilila2-MlrdDolarivNaPidtrimkuInvestitsiiVUkrainu.

7. МВФ оприлюднив тексти Листа про наміри та Меморандуму в рамках нової Моніторингової програми для України (PMB). URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/imf_published_letter_of_intent_and_memorandum_of_the_new_program_monitoring_with_board_involvement_pmb_for_ukraine-3777.

Rostyslav Dyuk, Postgraduate Student
State Tax University
Irpin, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-47

DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION IN UKRAINE DURING THE WAR

РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну цифрова трансформація вітчизняної економіки стала основою фінансування її потреб та реалізації ефективних управлінських рішень. У 2022 р. Україна посіла друге місце серед 35 країн у дослідженні рейтингу «Open Data Maturity 2022» щодо оцінки розвитку сфери відкритих даних – рівень зрілості відкритих даних в Україні становив 97% (середній показник у Європі – 82%) [1]. В Україні активно розвивається *military-tech, що* змінює хід воєнних подій. На підтримку цього тренду Уряд передав Фонд розвитку інновацій у сферу управління Міністерства цифрової трансформації України [2].

Зважаючи на вагомі позитивні наслідки цифровізації значна частина фінансової і технологічної підтримки країн-партнерів та дій вітчизняного уряду зосереджується саме у сфері цифрової трансформації, зокрема:

− задекларовано низку законодавчі ініціативи щодо продовження інтеграції законодавства України з питань цифрової трансформації до положень права Європейського Союзу *(acquis ЄС)*, їх швидкого післявоєнного відновлення шляхом об'єднання ресурсів [1];

− підписано Закон щодо забезпечення укладення угоди між Україною та ЄС Про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства ЄС у сфері електронної ідентифікації [3];

− прийнято законопроєкт «Про цифровий контент та цифрові послуги», спрямований на імплементацію в національне законодавство України Директиви 2019/770 Європейського Парламенту і Ради [4];

− підписано зі Францією спільну Дорожню карту технологічного сектору, що посилить цифрову співпрацю за участі французьких та українських підприємців у сфері високих технологій [5]. В рамках цієї співпраці планується виділити 1 млн євро на підтримку українських технологічних стартапів, яким сприятимуть спеціальні правові умови й спеціальний податковий та економічний простір «Дія.City»;

− реалізується міжнародна ініціатива відновлення та розвитку України через інновації та цифровізацію *Digital4Freedom* [5]. Компанія *SAP* здійснює диджитал-лендліз і безплатно передала близько 1000 ліцензій на програмне забезпечення для військових потреб Міністерства оборони України, надала доступ до *SAP Ariba Discovery*, що допомогло забезпечити надходження основних гуманітарних товарів до України, закупівлю ліків та медичного обладнання [2];

− підписано меморандум щодо продовження співпраці з Компанією «*Amazon*» в України щодо підтримки цифрової інфраструктури у сфері хмарних технологій [6]. «*Amazon*» вже забезпечила хмарними технологіями близько 100 державних реєстрів України та критичних баз даних, що дало змогу зберегти важливі державні, банківські ресурси;

− компанія «*Microsoft*» надала Україні технологічну допомогу у розмірі 500 млн. дол. США, яка дозволяє державним установам, підприємствам критичної інфраструктури безоплатно використовувати цифрову інфраструктуру та працювати в хмарі «*Microsoft Cloud*», що підтримує Україну у сфері кібербезпеки [7];

− компанія «*Google*» надає технологічну і фінансову допомогу в рамках спільних проектів: грант на суму 2 млн дол. США та підтримка «*Google.org Fellowship*» спрямовані на розвиток цифрової освіти; це 50 тисяч ліцензій «*Google Workspace*», а також підтримання ініціативи проєкту «Дія.Цифрова освіта»;

− з компанією «*CEO Nokia*» досягнуто домовленості щодо сприяння цифровізації для спільного розвитку української телеком-інфраструктури, інтеграції України в міжнародний телеком-ринок та підсилення потужності інтернет-мереж. У 2022 р. *Nokia* вже передала Україні *1770 WiFi Beacons*, які забезпечують інтернетом укриття шкіл; ще *3 230 WiFi Beacons* планують отримати найближчим часом. Крім цього, компанія надасть експертну підтримку щодо впровадження *Smart City* рішень і центрів обробки даних [8].

Завдяки домовленостям Міністерства цифрової трансформації України з міжнародними партнерами вдалось забезпечити майже 30 тис. «*старлінків*», які стали частиною вітчизняної критичної інфраструктури [9].

Цифрові технології сприяють швидкому та ефективному збору коштів на військові потреби. На фандрейзинговій платформі «UNITED24» у сфері *military-tech* у 2022 р. залучено 255 млн дол. Зокрема, у межах проєкту «Армія дронів» Міноборони України, Держспецзв'язок та інші органи виконавчої влади законтрактували 1577 безпілотників на суму понад 3,2 млрд грн [10]. Сума збору коштів на генератори для українських лікарень амбасадорами «UNITED24» перетнула позначку 2 млн дол. США [11].

Реалізація програми міжнародної грошової допомоги «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» від німецької компанії *«Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH»* надала 150 000 грн грантової допомоги для розвитку підприємницької екосистеми в Україні [12].

За кошти, зібрані через фандрейзингову платформу *UNITED24*, будуть відновлювати багатоквартирні будинки в Київській області, які були частково пошкоджені. Завдяки донорам *UNITED24* зі 110 країн з 719 млн грн уже зібрано понад 504 млн грн [13].

Започаткування міжнародного збору *Keep Ukraine Moving* у січні 2023 р. дало змогу залучити 3 млн дол. США на машини швидкої допомоги типу С в межах продовження масштабної підтримки України через *UNITED24* з боку компанії *CEO Uber* [8].

За підтримки *Google* та *ЮНЕСКО* Міністерство цифрової трансформації України спільно з Міністерством освіти і науки України продовжило ініціативу «Ноутбук кожному вчителю», завдяки якій до закладів освіти надійшли 50 тис. нових хромбуків [14].

Міжнародна ініціатива Digitality в реалізації цифрових рішень ініціювала впровадження нового проєкту для поширення у світі цифрового досвіду України й мобільного застосунку «Дія», представленого Міністерством цифрової трансформації України спільно з європейськими партнерами. Для його реалізації *USAID* надасть Україні 650 тис. дол. США [1].

Реалізація зазначених ініціатив має забезпечити фінансування і запуск нових цифрових проєктів та інноваційних рішень, що сприятиме:

– посиленню стійкості вітчизняної економіки;

– оптимізації цифрових процесів і впровадженню інновацій, важливих для відновлення та відбудови країни;

– розширенню умов для участі України у програмі «Цифрова Європа», яка надає додаткові стимули й можливості (зокрема фінансові) для цифрової трансформації пріоритетних галузей і сфер суспільного життя, розвитку цифрової економіки та ІТ-бізнесу, підтримки розвитку українських стартап-екосистеми, інтеграції України до Індексу цифрової економіки та суспільства ЄС.

Література:

1. Огляд цифрової трансформації економіки України (грудень 2022 року). URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-tsyfrovoyi-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny-hruden-2022-roku.

2. Комітет з питань цифрової трансформації інформує про підсумки роботи за 2022 рік та плани на 2023 рік. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231970.html.

3. Наближаємо до цифрового безвізу з ЄС: Президент України підписав Закон про електронні довірчі послуги та електронну ідентифікацію / Міністерство цифрової трансформації України. 2022. 30 груд. URL: /https://thedigital.gov.ua/news/nablizhaemo-do-tsifrovogo-bezvizu-z-es-prezident-ukraini-pidpisav-zakon-pro-elektronni-dovirchi-poslugi-ta-elektronnu-identifikatsiyu.

4. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про цифровий контент та цифрові послуги № 6576/П від 05.12.2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40981.

5. Уряд Франції виділить 1 млн євро на підтримку українських технологічних стартапів. Galinfo. 2022. 15 груд. URL: https://galinfo.com.ua/news/uryad_frantsii_vydilyt_1_mln_ievro_na_pidtrymku_ukrainskyh_tehnologichnyh_startapiv_393031.html.

7. Amazon надасть Україні додаткові 75 мільйонів доларів. Економічна правда. 2022. 01 груд. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/12/1/694472.

8. Огляд цифрової трансформації економіки України в умовах війни (листопад 2022). URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-tsyfrovoyi-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-0.

9. Співпраця Мінцифри і Nokia: компанія надає Україні 5000 WiFi Beacons. URL: https://thedigital.gov.ua/news/spivpratsya-mintsifri-i-nokia-kompaniya-nadae-ukraini-5-000-wi-fi-routeriv.

10. Михайло Федоров: Команді Мінцифри вдалось забезпечити майже 30 тисяч Старлінків для України. URL: https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-komandi-mintsifri-vdalos-zabezpechiti-mayzhe-30-tisyach-starlinkiv-dlya-ukraini.

11. У Мінцифри назвали 100 перемог за майже рік війни. Internetua. 2022. 29 груд. URL: https://internetua.com/u-mincifri-nazvali-100-peremog-za-maije-rik-viini.

12. CEO Uber прибув до Києва та оголосив про новий внесок через UNITED24. URL: https://thedigital.gov.ua/news/seo-uber-pribuv-do-kieva-ta-ogolosiv-pro-noviy-vnesok-cherez-united24.

13. Огляд інструментів цифрової трансформації економіки України у січні 2023 року. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-tsyfrovoyi-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny-u-sichni.

14. Антикорупційний проєкт та платформа для моніторингу: журі визначили чотирьох переможців конкурсу Open Data Services Support. URL: https://thedigital.gov.ua/news/antikoruptsiyniy-proekt-ta-platforma-dlya-monitoringu-zhuri-viznachili-chotirokh-peremozhtsiv-konkursu-open-data-services-suppo.

15. Ноутбук кожному вчителю: українські освітяни отримали 50 тисяч хромбуків від Google та ЮНЕСКО. URL: https://thedigital.gov.ua/news/noutbuk-kozhnomu-vchitelyu-ukrainski-osvityani-otrimali-50-tisyach-khrombukiv-vid-google-ta-yunesko.

Liudmyla Kozarezenko, Doctor of Economic Sciences, Professor
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-48

IMPROVING FINANCIAL POLICY FOR HUMAN DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES

The dynamics of social development dictates the need to strengthen the effectiveness of financial regulation of human potential, allocate a sufficient amount of funds to finance the social sphere and improve its infrastructure, and the country's financial policy should contribute to the formation of conditions for a qualitative increase in the level and availability of medical care, education, science, and social protection services and social security. The system of state financial regulation of human potential needs constant improvement, taking into account progressive methods, adaptation to internal and external economic factors under the conditions of institutional transformations of the economy.

The state should apply a systematic approach to the financial support of programs aimed at stimulating human potential, which includes:

– determination of priority goals, development of financial policy measures for the support and development of the social sphere in the medium-term perspective;

– coordination of the state's financial capabilities for the implementation of these goals within the budget periods;

– ensuring the functioning of the mechanism of financial regulation, monitoring, control, audit,

– development of the institutional foundations of financial support branches of social production, which will provide an opportunity to expand the share of insurance and investment sources in the general structure of financing measures to increase the level of development of human potential.

The priorities of the socio-economic development of the country and administrative-territorial units do not sufficiently define among the main tasks the issue of raising the quality level of human potential. At the same time, the appropriate level of financial support of its components is a significant tool for stimulating innovative activity and achieving social stability. Consistent and balanced application of fiscal policy tools in the sphere of ensuring social development is a prerequisite for the formation of an institutional environment. Implementation of the above will contribute to reducing the level of uneven distribution of the population's income, increasing the quality and availability of public services, improving the

system of criteria for receiving social assistance, increasing the level of quality and average life expectancy, and creating a competitive educational and scientific environment.

The improvement of the system of financial regulation of human potential should be carried out taking into account the priorities of social development, economic cyclicality, transformations of the financial system and the leading experience of countries with developed and transformational economies. The features of countries with a socially oriented economy are determined by both the sufficient volume of expenditures for the maintenance and development of the social sphere, and their significant impact on the well-being of citizens. The effectiveness of these financial policy measures is evidenced by the human development index, which is calculated on the basis of a set of indicators of the material situation of the population and socio-demographic indicators. The category with the highest level of human potential traditionally includes countries with Scandinavian and Western European models of socio-economic development. At the same time, despite the significant amounts of state financial support of the social sphere in these countries, the diversification of sources of financing projects and programs in the educational and medical fields is increasing, the insurance medicine and the accumulative level of the pension system are developing. Under the conditions of the recession, the role of the state in ensuring the stabilization of the financial market has increased, which is a necessary condition for the functioning of non-state pension provision and mandatory and voluntary insurance programs.

Financial support of human potential development programs is, to a large extent, carried out at the expense of state and local budgets, targeted state social insurance funds. Domestic budget policy is aimed at fulfilling the tasks of social development of the country, which is evidenced by the structure of the expenditure part of the state and local budgets in terms of functional classification. Budget expenditures are redistributed among the components of the budget system with the help of interbudgetary transfers, including subventions for the implementation of state programs of social protection, educational and medical subventions, which is due to the need to fulfill the tasks set in this area by state authorities and local self-government bodies, taking into account the principles of subsidiarity, transparency and efficiency.

In today's conditions of transformation of socio-economic relations, it is expedient to improve the methodological foundations of the formation of budget programs, to strengthen the level of their coordination with state target programs, a significant part of which is aimed at the development of human potential. It is important to form a strategy for financial provision of the social sphere, which must be developed in accordance with the conceptual objectives of increasing the quality of human potential and

adapted to changes in macroeconomic dynamics, institutional transformations of the public finance system, and the influence of globalization factors.

It is expedient to develop and implement programs for the development of the human potential of territorial communities, combining budget financing mechanisms, funds from financial and credit institutions and institutional investors. Taking into account the above, territorial communities should be empowered to combine these sources of resources in order to implement tasks and responsibilities in the field of human development. The appropriate mechanism will enable local self-government bodies to improve the quality of public services and strengthen their financial independence. The allocation of financial resources sufficient to finance measures for the human development of territorial communities should be accompanied by the formation of an effective system for monitoring the indicators of the effectiveness of the use of the relevant funds. The implementation of these directions will contribute to strengthening the level of functional adaptability of the domestic system of state financial regulation of human potential.

Tax policy has a corresponding impact on the dynamics of human development, the main instruments of fiscal stimulation of human potential are tax relief, tax credit, tax discount. It is expedient to improve the institutional basis for forecasting the amount of tax social benefits in terms of benefits provided using the coefficient of change in the number of beneficiaries, taking into account the dynamics of the ratio of the subsistence minimum and the average monthly wage. It is important to improve the control procedures for the formation of obligations to pay value added tax, the application of the concept of tax expenses when granting benefits, and the monitoring of the effectiveness of their use by industry. It is necessary to develop approaches to the improvement of tax policy, taking into account the peculiarities of taxation of the relevant categories of taxpayers.

Further improvement of the efficiency of the pension system should be carried out taking into account changes in the institutional structure of financial policy, diversification of the regulatory function of the state. It is necessary to implement accumulative mechanisms of pension provision, which reduces the burden on the solidarity system and makes it possible to form individual pension accounts for insured persons. It is important to support the processes of pension personalization, to create conditions for the insured person to choose different pension programs. The development of the system of non-state pension funds should take into account the interests of all participants of the financial market, which involves increasing the level of its capitalization and ensuring effective protection of property rights of investors. Under modern conditions, the amount of investment income in most funds is insufficient, which to some extent correlates with the degree of

reliability of financial instruments that can ensure proper diversification of pension assets.

The public-private partnership mechanism is an effective tool for attracting investments in the development of transport and social infrastructure at the level of the state and administrative-territorial units. The use of this institute provides opportunities for concession management, helps to increase the efficiency of the use of budget funds and support the implementation of innovations in the field of social development. It is necessary and urgent to strengthen the level of institutional capacity of state authorities, local self-government regarding the further implementation of public-private partnership in economic activity, the development of methodological bases for the provision of state support within the framework of the implementation of projects in the fields of health care and education, which will contribute to strengthening the effectiveness of mechanisms for providing public services.

In order to increase the effectiveness of economic transformations, it is advisable to improve the activities of financial institutions, which accelerate the pace of reproduction of productive forces. The priority directions of the state financial policy for the development of human potential should be the formation of a hierarchical system of state targeted social programs, the development of the institutional component of financing education, science, health care, increasing the effectiveness of the application of the program-target method in the budget process, strengthening the effectiveness of the relationship between the state budget and local budgets , improvement of the pension system. It is important to further strengthen the role of the financial component of the development of human potential in ensuring the processes of economic growth.

Nazarii Liashuk, Postgraduate Student at the Department of Healthcare Management and Public Administration;

Zoriana Hbur, Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor, Professor at the Department of Healthcare Management and Public Administration

Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-49

GENERAL PRINCIPLES OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE IMPLEMENTATION OF INDICATIVE PLANNING FOR THE IMPLEMENTATION OF INVESTMENT PROJECTS

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИКАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Індикативне планування є важливим інструментом для інноваційного розвитку України, особливо в умовах війни, що триває, та необхідності відновлення економіки. Індикативне планування – це метод планування, який встановлює цілі та завдання на основі реалістичної оцінки наявних ресурсів та потенційних результатів, а не жорстких цільових показників чи жорстких правил. Воно забезпечує гнучкість та адаптивність до мінливих обставин, що є надзвичайно важливим для сьогодення України.

Інноваційний розвиток має вирішальне значення для економічного зростання та відновлення України. Україна має високоосвічену та кваліфіковану робочу силу [8], а також потужний технологічний сектор [8], а тому після закінчення війни вона стати лідером у сфері інновацій та технологій. Індикативне планування може допомогти Україні подолати виклики стимулювати інноваційний розвиток. Встановлюючи реалістичні та досяжні цілі, уряд може забезпечити напрям і фокус для інвестицій у таких ключових сферах, як інфраструктура, освіта, дослідження та розробки. Це може залучити внутрішні та іноземні інвестиції та створити робочі місця, стимулюючи економічне зростання та відновлення.

Війна в Україні робить потребу у відновленні економіки ще більш нагальною. Війна завдала значної шкоди інфраструктурі країни, порушивши ланцюги постачання, змусивши людей покинути свої

домівки та роботу. Економічне відновлення має важливе значення для відбудови країни та створення стабільного і процвітаючого майбутнього для всіх українців. Україна в силу свого географічного положення, високого рівня освіти населення, доступних енергоресурсів та розвиненої інфраструктури останніми роками формувала сферу інвестиційного інтересу. Однак попри позитивну динаміку інвестиційного розвитку, в 2022 році потік інвестицій до країни практично зупинився, а існуючі іноземні проекти були вимушені закритися або заморозитися.

Згідно з нещодавнім звітом Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА), Індекс інвестиційної привабливості України у першому півріччі 2022 року знизився на 0,56 пункту до 2,17 з 5, що є найнижчим показником з 2013 року. Зниження пов'язане з триваючою війною, яка має не просто значний, однак загрозливий вплив на економічний розвиток країни. Асоціація також зазначає, що індекс знизився до 2,4 бала під час пандемії Covid-19 та 1,8 бала під час Євромайдану, що все ще є найнижчим показником у дослідженні. Однак ЄБА висловлює сподівання на позитивне зростання індексу після закінчення війни, подібно до того, як це сталося після Революції Гідності [7].

Для того, щоб відбудова економіки здійснювалася прогресивними темпами, необхідне привернення значних інвестиційних потоків. Держава як основний регулятор може посприяти інвестиційному розвитку, а одним із інструментів для реалізації даного розвитку є індикативне планування.

Індикативне планування – це тип економічного планування, при якому уряд надає керівні принципи або цілі для економіки, але не контролює безпосередньо розподіл ресурсів або виробничі рішення. Замість цього уряд використовує різні стимули та правила для впливу на поведінку бізнесу та окремих осіб, а також покладається на ринкові механізми для розподілу ресурсів і товарів та послуг [1].

До сильних сторін індикативного планування належать гнучкість, ринковий розвиток, координація ресурсів, прийняття обгрунтованих рішень (рис. 1).

Індикативне планування використовується багатьма країнами, включаючи Францію, Швецію та Індію, як спосіб поєднати переваги державного планування з гнучкістю та ефективністю ринкових механізмів. Однак його застосування на практиці може бути складним і вимагати високого рівня координації та співпраці між урядом і приватним сектором [3]. Індикативне планування інвестиційних проектів або державна інвестиційна політика передбачає використання державних орієнтирів та стимулів для впливу на поведінку приватних інвесторів та суб'єктів господарювання.

Рис. 1. Сильні сторони індикативного планування інвестиційних проектів

Джерело: систематизовано автором [1–7]

До особливостей індикативного планування інвестиційних проектів або державної інвестиційної політики можна віднести досить багато, але ми вкажемо лише деякі з них: 1. *Встановлення інвестиційних цілей.* Уряд встановлює інвестиційні цілі для ключових секторів економіки, таких як інфраструктура, охорона здоров'я, освіта та енергетика. Ці цілі слугують орієнтирами для приватних інвесторів та бізнесу і допомагають забезпечити спрямування інвестицій у стратегічно важливі для країни сфери; 2. *Надання рекомендацій для прийняття інвестиційних рішень.* Уряд надає рекомендації та консультації щодо інвестиційних рішень, включаючи інформацію про доступність фінансування, регуляторні вимоги та ринкові умови. Це допомагає бізнесу приймати обґрунтовані рішення про те, куди інвестувати і як розподіляти ресурси; 3. *Надання стимулів для інвестицій.* Уряд може пропонувати стимули для інвестицій, такі як податкові пільги, субсидії або гранти. Ці стимули заохочують бізнес інвестувати в ключові сектори економіки та допомагають компенсувати деякі ризики та витрати, пов'язані з інвестуванням. 4. *Координація інвестиційних зусиль.* Індикативне планування інвестиційних проектів або державна інвестиційна політика вимагає координації між урядом і приватним

сектором, щоб забезпечити відповідність інвестиційних зусиль національним пріоритетам. 5. *Моніторинг та оцінка результатів інвестицій.* Уряд здійснює моніторинг та оцінку результатів інвестиційних проектів, щоб переконатися, що вони відповідають національним пріоритетам та сприяють економічному зростанню. До найпоширеніших програм індикативного державного регулювання, що використовуються для інвестиційного планування, належать інвестиційні стимули, інвестиції в інфраструктуру, фінансування досліджень і розробок, сприяння експорту, програми регіонального розвитку тощо.

Індикативне планування інвестиційного розвитку в Україні передбачає використання державних орієнтирів та стимулів для сприяння економічному зростанню та заохочення інвестицій у стратегічні галузі економіки.

Література:

1. Погребняк М. Індикативне планування як основа удосконалення системи державного регулювання економіки України. Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання. Колективна монографія. Київ : НДЕІ. 2005. С. 141–145.
2. Сильвестров С. Економічна політика розвитку і індикативне планування. Суспільство і економіка. 2007. № 11/12. С. 119–137.
3. Мордовець О. С. Сутність та цілі індикативного планування соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Чернігівського ДТУ.* Чернігів : 2013. № 1 (64). С. 201–206.
4. Федоренко І А. Формування індикативного плану соціально-економічного розвитку. *Економіка та держава.* 2013. № 12. С. 10 – 14.
5. Подлєсна В. Г. Індикативне планування: сутність та роль у здійсненні інноваційного спрямованого соціально-економічного розвитку. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму.* 2010. № 1 (3). Том 2. URL: https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2010/2/35.pdf.
6. Колодій Ю. С. Індикативне планування інвестиційної діяльності в будівельній галузі. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2013. № 8.
7. Павлиш О. Індекс інвестиційної привабливості України через війну сягнув мінімуму з 2013 року – ЄБА. 2022. Українська правда. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/8/690164.
8. Ukraine Invest. GUIDE: Rebuilding Ukraine with Private Sector. 2022. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/UI-Guide_1.pdf.

Volodymyr Mishchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor
Institute of the Economy and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-50

MECHANISMS OF DIGITAL RISK MANAGEMENT OF PAYMENT SYSTEMS

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ РИЗИКАМИ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

Механізми функціонування сучасних платіжних систем ґрунтуються на використанні широкого кола цифрових технологій та електронних платіжних інструментів. Важливість безперебійного функціонування платіжних систем останнім часом значно посилилась у зв'язку з поширенням віддаленої роботи, е-комерції, е-освіти тощо. Збільшення обсягів платежів і використання нових технологій підвищило рівень ризиковості функціонування платіжних систем [1, с. 70]. Найбільшою мірою це стосується операційних ризиків, які притаманні всім напрямам діяльності платіжної організації та процесам функціонування платіжної системи [2, с. 58; 3, с. 148].

Головними джерелами операційних ризиків у платіжних системах є порушення режимів функціонування ІК-систем, операційні збої, а також зовнішнє втручання, що потребує використання нових методів та інструментів управління цифровими ризиками.

Аналіз практики управління операційними ризиками в платіжних системах свідчить про те, що вони є неоднорідними, і залежно від чинників виникнення можна виокремити чотири їх види: інформаційний ризик, ризик помилок в управлінських процесах, кіберризик і ризик помилок користувачів, кожен із яких має свої чинники виникнення та форми прояву.

Головним завданням управління операційними ризиками є підтримка операційної стійкості платіжної організації та забезпечення безперервної діяльності платіжної системи. Система управління операційними ризиками повинна включати: положення, правила, процедури та організаційну структуру з визначенням відповідальності підрозділів і уповноважених осіб; порядок інформування керівництва про стан управління ризиками; правила обміну інформацією; необхідні технологічні засоби та процедури; сукупність методів та інструментів для

ідентифікації, оцінювання, управління та моніторингу ризиків [4, с. 59; 5, с. 185; 6, с. 338].

Початковим етапом процесу управління операційними ризиками є визначення джерел їх виникнення, опис ризикових подій, складання карти профілю ризиків та оцінка характеру і масштабів впливу ризиків на діяльність всіх учасників платіжної системи. Визначення ймовірності реалізації окремих операційних ризиків і потенційного рівня збитків від них дозволяє визначити показник притаманності ризику, який характеризує рівень його пріоритетності для платіжної організації. Кількісне оцінювання ризиків та їх пріоритезація дозволяють платіжній організації визначити загальний прийнятний їх рівень (толерантність до ризику), який повинен бути узгоджений із завданнями забезпечення фінансової стійкості платіжної організації відповідно до затвердженої стратегії, характеру, масштабів та умов її діяльності на платіжному ринку [7, с. 68; 8, с. 27; 9, с. 11].

Пріоритезація ризиків і визначення рівня їх притаманності дозволяє розробити систему ключових індикаторів (KRI), що характеризують допустимі межі зміни рівня операційного ризику та використовуються для раннього виявлення та оцінки впливу окремих факторів ризику. У платіжних системах такими індикаторами можуть бути: відношення кількості невиконаних операцій до загальної кількості операцій; тривалість припинення роботи платіжної системи через ризикові події; тривалість відновлення роботи ІК-систем після настання ризикової події; проміжок часу між двома ризиковими подіями, що призвели до припинення роботи платіжної системи; 5) кількість випадків несанкціонованого втручання в роботу платіжної системи за певний період часу [10, с. 28; 11, с. 198].

Основою організації процесу управління операційними ризиками повинно бути обґрунтоване поєднання методів управління: обмеження (зниження) впливу ризиків на діяльність платіжної системи; прийняття ризиків; передавання (розподіл) та ухилення (уникнення) від ризиків.

Важливим аспектом функціонування механізму управління операційними ризиками в платіжних системах є визначення джерел покриття збитків і втрат, що виникають унаслідок реалізації ризикових подій. Зазвичай, головними джерелами покриття таких збитків є капітал платіжної організації, а також кошти спеціально створених резервних фондів. Страхування наслідків реалізації операційних ризиків, зокрема інформаційних і кіберризиків, ще перебуває на етапі свого становлення.

Останнім часом значний негативний вплив на діяльність платіжних систем спричиняють кіберзагрози та кібератаки, результатом яких стають тривалі збої в роботі ІК-мереж, а платіжні організації наражаються на значні фінансові збитки та репутаційні втрати. Метою

кібератак на платіжні системи можуть бути протиправне заволодіння, спотворення, розкриття або знищення інформації та цифрових активів, припинення діяльності системи або відмова в обслуговуванні клієнтів. Особливість кіберзагроз полягає в тому, що їх виникнення складно прогнозувати, а наслідками можуть бути тривалі збої або затримки в наданні платіжних послуг, фінансові збитки учасників платіжної системи, зниження рейтингу, втрата клієнтів тощо. В окремих випадках кіберзагрози можуть призвести до системних збоїв у діяльності платіжних систем [12, с. 192].

Головними причинами виникнення кіберризиків у платіжних системах можуть бути недостатній рівень захисту ІК-систем і каналів зв'язку, несвоєчасне оновлення програмного забезпечення і технічних засобів, порушення мережевих протоколів, зараження програмного забезпечення, несанкціоновані дії співробітників або третіх сторін. Тому заходи щодо підвищення ефективності управління кіберризиками повинні бути спрямовані на поліпшення техніко-технологічних характеристик функціонування платіжних систем і вдосконалення організації та управління діяльністю платіжної організації.

Забезпечення стійкості платіжної організації до кіберризиків обов'язково повинно передбачати підтримку цілісності, доступності та конфіденційності даних, а також можливість швидкого відновлення діяльності платіжної системи. Відповідно до вимог Банку міжнародних розрахунків, платіжна система після суттєвих збоїв повинна відновити діяльність і продовжити виконання своїх головних функцій не пізніше, ніж через дві години після настання критичної події [5, с. 186].

Необхідність посилення протидії кіберзагрозам платіжні організації потребує розроблення політики кібербезпеки та більш активного використання таких перспективних інструментів захисту платіжних систем, як штучний інтелект, аналітика великих даних, машинне навчання, біометрія, мобільний електронний підпис, шифрування та інші. У зв'язку з посиленням кіберзагроз подальші дослідження питань управління операційними ризиками в платіжних системах повинні ґрунтуватися на вдосконалення методів їх виявлення, попередження, обмеження дії, посилення моніторингу та контролю, а також мінімізації наслідків прояву з метою підтримання операційної стійкості платіжної організації.

Література:

1. Міщенко В. І. Стратегічне управління процесами цифрової трансформації економіки. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 67–81. DOI: https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.067

2. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Валюта і валютна політика. Київ : Знання, 2010. 84 с.

3. Mishchenko V., Naumenkova S., Grytsenko A., Mishchenko S. Operational Risk Management of Using Electronic and Mobile Money. *Banks and Bank Systems.* 2022. Vol. 17. Is. 3. P. 142–157. DOI: http://dx.doi.org/10.21511/bbs.17(3).2022.12.

4. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Інституційний розвиток фінансового сектору України. *Фінанси України.* 2008. № 7. С. 53–71.

5. Міщенко В. І. Цифровізація регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 182–189. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-30.

6. Єфименко Т. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : монографія : у 2 т. Київ, 2014. Т. 2. 781 с.

7. Науменкова С. В., Мищенко С. В. Регулирование денежного обращения на основе использования методов и инструментов денежной политики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 6 (147). С. 66–72.

8. Мищенко С. В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем. *Финансы и кредит*. 2010. № 40 (424). С. 23–29.

9. Жупанин В., Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 7. С. 8–12.

10. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку. *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 7–33.

12. Mishchenko S., Naumenkova S., Mishchenko V., Dorofeiev D. Innovation risk management in financial institutions. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. Vol. 18. Is. 1. P. 190–202. DOI: http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18(1).2021.16.

13. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень 2014. Вип. 1 (105). С. 186–196.

Maryna Riabokin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Financial Markets and Technologies;
Yevgen Kotukh, Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department
of Computer Technologies and Systems;
Olena Novytska, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Public Finance
State Tax University
Irpin, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-51

DIGITALIZATION OF THE PROCESS OF SUBMISSION OF BUDGET REQUESTS AND ITS ROLE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION

Budget planning in Ukraine takes place according to the program-target method of budgeting. Before the drafting of budget requests, the chief manager of funds outlines the priority directions for the use of budget resources, and the goals of state policy, which are determined following the budget declaration, as well as the performance indicators that characterize the budget program. As part of the international technical assistance project "EU for strengthening public financial systems of local governments" [1], methodology and software were developed, which allowed to fully digitize the budget process at the level of local budgets. On August 27, 2020, by order of the Ministry of Finance of Ukraine, the "LOGICA – Information and Analytical System" software (further in text “LOGICA”) [2] was deployed into the test environment.

According to subsection 9 of Article 2 of the Budget Code of Ukraine, "Budget request is a document prepared by the chief manager of funds, which contains proposals with appropriate justification regarding the number of budget funds necessary for his activities for the following budget periods. A draft local budget is formed based on budget requests" [3, Art. 2]. Clause 3 of Article 75 of the Budget Code of Ukraine stipulates that "... local financial bodies, following the typical forms of budget requests and taking into account the peculiarities of drafting local budgets, ensure the development and submission to the main managers of budget funds of the Instructions for the preparation of budget requests" [3, Art. 3].

Standard forms of budget requests for local budgets were approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07/17/2015 No. 648

"On approval of standard forms of budget requests for the formation of local budgets" (as amended by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 09/30/2016 No. 861) [4]. General approaches to the preparation of the Instructions are defined in the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 06.06.2012 No. 687 "On approval of the Instructions for the preparation of budget requests" [5]. According to the latest amendments made to the mentioned order, of the six approved forms of budget requests, the first three forms are used for the formation of local budgets according to the program-target method, including the budgets of united territorial communities.

From September 1 of each year, the Ministry of Finance initiates the delivery to the main managers of funds of the Instructions for the preparation of budget requests [4; 5], which determine the mechanism for calculating the indicators of the local budget project for the planned budget year and the forecast for the next two budget periods, as well as establish the procedures for drawing up, considering and analyzing budget requests. From this moment, local financial bodies begin the process of drafting local budgets for the next year (drafting, approval, and adoption).

The methodology of drafting and submitting requests was embodied in the "LOGICA" software complex. This software tool defines the data model, logic, sequence, and structures of information exchange between the Ministry of Finance and local budgets and provides an application programming interface for integration with local-level software tools. One of these software tools at the local level is the "Local Budget" by Fintech-Cherkasy [6].

The process begins with the collection of information about the needs of the main managers of funds, which must be taken into account in the draft decision on the local budget. The document for gathering these needs is a budget request. The prerequisites for making budget requests are:

– registration and verification of a local financial body (requires the imposition of a qualified electronic signature (Digital Electronic Signature, DES);

– relevance of system and user directories (if there have been changes since previous periods, the directories need to be updated);

– budget programs with the mandatory formation of directions for the use of funds and performance indicators characterizing the budget program must be defined and entered by the Chief Finance Administrator in the "Budget Programs Dictionary". Some communities mainly use the proposal-to-forecast form to prepare a budget request, since the actual figures are equal to the proven marginal figures, which are proved by a letter from the local financial authority. The letter states deadlines for budget requests, instructions on drafting budget requests to the main manager of funds, and defined limit indicators for each main manager. At the moment, there is no

standard form of such a letter in Ukraine, and at the community level, we can observe our unique budget process.

According to the program-target method, there are only two types of budget requests, which differ in their forms: the first form is made within the limits of proven marginal indicators, and the second form contains indicators that the main managers of funds can foresee more than the limits of allocated resources. There are additional budget requests created by large cities that can double the number of budget requests. The Ministry of Finance of Ukraine does not require mandatory submission of additional budget requests to LOGICA. It is necessary to submit only the first form within the proven limits.

According to the legislation, it is necessary to start drawing up a general form, where to determine the general resource for the main manager of funds, write down the programs, and then start filling out the individual form.

Budget requests are formed based on budget forecasts and take them into account. Proposals for the forecast as an artifact of the system appeared in 2021. A typical form of a budget request, which is included in the software following regulatory documents, contains the following tabs: (1) purpose and basis, (2) income, (3) expenses, (4) indicators, (5) remuneration, (6) number, (7) programs, (8) objects of the development budget (meaning local), (9) payables for the reporting period, (10) current payables, (11) receivables (reporting and current periods), (12) analysis, (13) control [7].

Data verification is implemented in LOGICA, which is available as a function in the API. This functionality is designed to check the entered data for compliance with current legislation, format, and content, as well as to ensure discrepancies in budget requests, to match income and expenses. If there is a discrepancy in the indicators, the document will not be uploaded to the system, as the document will not pass verification at the LOGICA level.

Digitization of the budget request submission process ensured:

– it is possible to fully automate the verification of qualitative and quantitative indicators in the forms used;

– the possibility of registration, direct preparation, and verification of budget requests from remote workplaces using built-in user authorization and authentication mechanisms using a digital signature;

– as well as a guaranteed storage environment for critical and sensitive information for officials in particular and local financial bodies in general.

The implemented methodology and mechanisms significantly contributed to the implementation by local bodies of temporarily occupied local communities, even under the conditions of full-scale Russian aggression, and lack of access to the premises of local finance bodies, and played a significant role in ensuring the post-occupation reconstruction of Ukraine.

References:

1. YeS dlia pidsylennia derzhavnykh finansovykh system mistsevykh uriadiv (LOGICA): pidsumky piatoho zasidannia Kerivnoho komitetu Proiektu [EU for strengthening public financial systems of local governments (LOGICA): results of the fifth meeting of the Steering Committee of the Project]. Yevrointehratsiinyi portal. Available at: https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/yes-dlya-pidsylennya-derzhavnyh-finansovyh-system-miscevyh-uryadiv-logica-pidsumky-pyatogo.
2. Pro vprovadzhennia v doslidnu ekspluatatsiiu kompiuternoi prohramy «Informatsiino-analitychna systema upravlinnia planuvanniam ta vykonanniam mistsevykh biudzhetiv «LOGICA» [About the introduction into experimental operation of the computer program "Logica Information and Analytical System for Management of Planning and Execution of Local Budgets"]. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy № 534 vid 27.08.2020. Available at: https://ipkmb.org.ua/files/manual/783_1139521679.pdf.
3. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy. Kodeks vid 08.07.2010 № 2456-VI [Budget Code of Ukraine. Code dated 07/08/2010 No. 2456-VI]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/T102456?an=1593.
4. Pro zatverdzhennia typovykh form biudzhetnykh zapytiv formuvannia mistsevykh biudzhetiv (u redaktsii nakazu Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.09.2016 № 861) [On the approval of standard forms of budget requests for the formation of local budgets (as amended by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated September 30, 2016 No. 861)]. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 17.07.2015 № 648. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-15#Text.
5. Pro zatverdzhennia Instruktsii z pidhotovky biudzhetnykh zapytiv [On the approval of the Instructions for the preparation of budget requests]. Nakazi Ministerstva finansiv Ukrainy vid 06.06.2012 № 687. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12#Text.
6. IPK «Mistsevyi biudzhet» [IPC "Local Budget"]. Available at: https://ipkmb.org.ua/index.php/prohramy/ipk-mistsevyi-biudzhet.
7. Hordei O., Riabokin M., Novytska O., Kotukh Ye., Bliuma O. (2022) Praktyka podannia biudzhetnykh zapytiv v informatsiino-prohramnomu kompleksi «mistsevyi biudzhet» [The practice of submitting budget requests in the "local budget" information and program complex]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 32, no. 4 (2022), pp. 103–114. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2022.04.103 Available at: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/2932.

MODERN MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Mykola Skopen[1], Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;
Nataliya Karpenko, Advanced Practice Professional
Kyiv Vocational College of Tourism and Hospitality
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-52

ONE OF THE APPROACHES TO AUTOMATION OF RETAIL TRADE MANAGEMENT IN A PRIVATE ENTERPRISE

ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО АВТОМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗДРІБНОЮ ТОРГІВЛЕЮ У ПРИВАТНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

У ряді відомих літературних джерел достатньо добре розглянуто сутність організації роздрібної торгівлі та сучасний стан автоматизації її різних ділянок обліку [3; 6 та ін.], а також запропоновано для цієї мети можливість використання офісних технології [4]. Окрім того, значна увага приділяється комплексній автоматизації у торговельних закладах. Так, наприклад, компанії «ВОСТОК» (м. Дніпро), «POS SECTOR» (м. Львів і м. Київ) та «ТЕХНОМАРКЕТ» (м. Київ) [1; 2; 5] пропонують повний комплект обладнання та програмного забезпечення для автоматизації визначених робочих місць в магазинах. При цьому витрати на мінімальний комплект для продуктового магазину складають від 6 тис. грн, а на професійний – від 25 тис. грн [1]. Однак, жодне видання не дає відповіді, яким чином на платформі *Microsoft Access* можна автоматизувати управління замовленнями та продажами товарів без суттєвих на це витрат. Особливо це стосується приватних підприємств, які на період власного становлення та розвитку не можуть собі дозволити значні витрати на обладнання та програмне забезпечення автоматизації функцій управління або в локальній мережі, або з використанням хмарних технологій.

Розглянемо один із підходів до автоматизації, який обумовлює наявність планшету або ноутбуку із встановленим типовим програмним

[1] ORCID: https://orcid.org/ 0000-0003-0440-446X

забезпеченням *Microsoft Access 19*. За цих умов технологія підготовки автоматизованого робочого місця управління замовленнями та продажами продовольчих товарів буде наступна.

1. ***Формування довідників*** *Категорії товарів* з одним полем (де будуть введені, наприклад, категорії: *Безалкогольні напої, Крупи, Молочні продукти, М'ясні продукти, Овочі, Рибні продукти, Фрукти, Харчові олії, Хлібобулочні вироби* і т.п.) і *Постачальники та товари* із структурою: *Закупівельна вартість товару, грн, Назва товару* (ключове поле), *Одиниця товару* (зі списком: шт., грн), *Постачальник* та *Вид підприємства*.

2. ***Побудова структури бази даних*** *Облік надходження та реалізації товарів* з відповідною структурою (рис. 1). Тут для полів *Назва товару, Постачальник, Вид підприємства* та *Закупівельна вартість товару, грн* за допомогою майстра вмикаються відповідні поля підстановки з таблиці *Постачальники та товари*, а для полів *Категорія товару* та *Одиниця виміру* встановлюються фіксовані значення. Для полів типу *Обчислюваний* та *Число* встановлюється формат *Фіксований.* Для поля *Торговельна націнка, %* формується список фіксованих значень відсотків: *0,1, 0,15, 0,2, 0,25, 0,3, 0,35.* Формули обчислення полів формуються з використанням *Побудовник виразів* (табл. 1).

Облік надходження та реалізації товарів

Ім'я поля	Тип даних
Назва товару	Короткий текст
Категорія товару	Короткий текст
Постачальник	Короткий текст
Вид підприємства	Короткий текст
Дата надходження	Дата й час
Одиниця виміру	Короткий текст
Кількість (надійшло)	Число
Закупівельна вартість товару, грн	Число
Вартість товару без ПДВ, грн	Обчислюваний
Торговельна націнка, %	Число
Торговельна націнка, грн	Обчислюваний
ПДВ (20%), грн	Обчислюваний
Вартість продажу одиниці товару, грн	Обчислюваний
Кількість (продано)	Число
Кількість (залишок)	Обчислюваний

Рис. 1. Структура бази даних.
Облік надходження та реалізації товарів

Таблиця 1

Формули обчислення полів бази даних

Поле	Формула
Вартість товару без ПДВ, грн	IIf([Вид підприємства]="ФОП";[Закупівельна вартість товару, грн];[Закупівельна вартість товару, грн]/1,2)
Торговельна націнка, грн	[Вартість товару без ПДВ, грн]*[Торговельна націнка, %]
ПДВ (20%), грн	IIf([Вид підприємства]="ФОП";0;([Вартість товару без ПДВ, грн]+[Торговельна націнка, грн])*0,2)
Вартість продажу одиниці товару, грн	[Вартість товару без ПДВ, грн]+[Торговельна націнка, грн]+[ПДВ (20%), грн]
Кількість (залишок)	[Кількість (надійшло)]-[Кількість (продано)]

3. ***Встановлення зв'язків між таблицями***, які забезпечують цілісність даних за такими полями як *Назва товару* та *Категорія товару*.

4. ***Формування запиту*** *Фінансові результати за товарами*. Джерелом формування запиту є база даних *Облік надходження та реалізації товарів*. Запит на бланку містить такі поля: *Дата надходження, Назва товару, Одиниця виміру, Вартість продажу одиниці товару, грн, Кількість (продано).* У рядку *Критерії* поля *Дата надходження* формується вираз: *Between [Початкова_дата] And [Кінцева_дата]*, а на вкладці *Макет запиту* / *Параметри* фіксуються рядки: 1) *Параметр – Початкова_дата, Тип даних – Дата й час,* 2) *Параметр – Кінцева_дата, Тип даних – Дата й час*. Це дозволить здійснювати відбір даних за визначеним періодом. Після п'ятого поля *Кількість (продано)* за допомогою побудовника виразів, будуються формули обчислення наступних полів (табл. 2).

Таблиця 2

Формули обчислення полів за кожним товаром

Поле	Формула
Обсяг продажу, грн	Обсяг продажу, грн: [Облік надходження та реалізації товарів]![Вартість продажу одиниці товару, грн]*[Облік надходження та реалізації товарів]![Кількість (продано)]
Сума торговельної націнки, грн	Сума торговельної націнки, грн: [Облік надходження та реалізації товарів]![Торговельна націнка, грн]*[Облік надходження та реалізації товарів]![Кількість (продано)]
Сума ПДВ, грн	Сума ПДВ, грн: [Облік надходження та реалізації товарів]![ПДВ (20%), грн]*[Облік надходження та реалізації товарів]![Кількість (продано)]
Початкова дата	Початкова_дата: [Початкова_дата]
Кінцева дата	Кінцева_дата: [Кінцева_дата]

5. ***Побудова фінансового звіту*** *Фінансові результати реалізації продовольчих товарів* здійснюється на основі запиту *Фінансові результати за товарами*. Під заголовком звіту формуються нові поля, значення яких, відповідно: =[Початкова_дата] та =[Кінцева_дата].

Для підведення підсумків у нижньому колонтитулі звіту встановлюються поля, які дозволяють сформувати наступні вирази:

підсумок обсягу продажу =
=Round(Сума(Val(Str([Обсяг продажу, грн]))));2)

де Round – функція округлення. В даному випадку до другого знаку після коми;

сума – функція підсумку обсягу продажу;

Val – функція перетворення символів у число;

Str – функція перетворення чисел у символи (для зберігання символів після коми);

підсумок торговельної націнки =Round(Сума(Val(Str([Сума торговельної націнки, грн]))));2)

підсумок ПДВ =Round(Сума(Val(Str([Сума ПДВ, грн]))));2)

6. ***Побудова діалогових форм*** *Категорії товарів, Постачальники та товари*, *Облік надходження товарів* будуються з використанням команд *Додаткові форми* / *Кілька елементів.* Центральною діалоговою формою системи є *Облік реалізації товарів* (рис. 2), яка дозволяє контролювати інформацію щодо продажу товарів за наявністю та залишками.

Рис. 2. Форма *Облік реалізації товарів* у робочому режимі

На формі поля блокуються окрім *Назва товару* (залишається для пошуку даних). Поля *Торговельна націнка, %* та *Кількість (продано)* також залишаються доступними для зміни. На вкладці *Подія*

відкривається режим *Побудовник коду* і вводиться з клавіатури програмний код на VBA відбору товарів, для яких показник *Кількість (залишок) > 0*:

```
Private Sub Form_Open(Cancel As Integer)
Me.RecordSource = "select * from [Облік надходження та реалізації товарів] where [Кількість (залишок)]>0 "
End Sub
```

Представлений підхід до автоматизації управління замовленнями та продажами продовольчих товарів на платформі Microsoft Access з використанням технології автоматичного обчислення облікових показників, а також програмного коду фіксації товарів за наявністю та залишком можна розглядати при вивченні офісних технологій у вищих навчальних закладах, а також рекомендувати для використання у приватних магазинах будь-якого спрямування на стадії становлення бізнесу.

Література:

1. Автоматизація магазинів. URL: https://pos-sector.net/uk/torhivlia/ (дата звернення: 14.02.2023).
2. Автоматизація обліку в мережі магазинів. URL: https://www.vostok.dp.ua (дата звернення: 14.02.2023).
3. Первинний облік товарних операцій підприємств роздрібної торгівлі: монографія / Т. О. Тарасова, А. В. Янчев, І. Г. Волошан. Харків : ХДУХТ, 2015. 240 с.
4. Скопень М. М., Сукач М. К., Будя О. П. Інформаційні системи і технології: сфера гостинності : монографія. Київ, ФОП Ямчинський О. В., 2022. 348 с.
5. ТехноМаркет – касове обладнання для торгівлі. Програмний комплекс для торгівлі та сфери послуг. URL: http://surl.li/evvwr (дата звернення: 14.02.2023).
6. Чуб Ю. В. Організація обліку в торгівлі в умовах автоматизації. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 2 (26). С. 131–135.

MODERN PROBLEMS OF BUSINESS EDUCATION

Olena Vasylenko, Senior Lecturer
Kyiv National Linguistic University
Kyiv, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-53

BUSINESS EDUCATION: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR SUCCESS

Business education is the process of acquiring knowledge and skills related to the principles and practices of business. It involves learning about various aspects of business, such as management, accounting, finance, marketing, operations, and entrepreneurship, and aims to equip individuals with the knowledge, skills, and tools needed to succeed in a business environment, whether that be in starting and running their own business or working in a corporate or organizational setting. This can be achieved by taking courses on business strategy, organizational behavior, finance and accounting, marketing, entrepreneurship, and leadership. Through business education, individuals can develop critical thinking, problem-solving, communication, and teamwork skills, which are essential for success in any business setting.

However, there are several challenges and problems facing business education nowadays. One of the major challenges of business education is that it can often be disconnected from the real-world challenges and issues that businesses face. Many business schools and programs are criticized for being too theoretical and not practical enough, failing to prepare students for the complexities of the modern business world. Furthermore, the business environment is constantly evolving, driven by technological advancements, globalization, and shifting economic and political trends. Business education programs can struggle to keep up with these changes, making it difficult to teach relevant and up-to-date knowledge and skills. Moreover, pursuing certain business education can be expensive, with tuition fees, textbooks, and other associated costs. This can make it challenging for many students to access quality business education, particularly those from disadvantaged backgrounds. Additionally, the focus on standardized testing can sometimes overshadow the development of critical thinking and creativity, which are important for success in the business world. Furthermore, business education programs can sometimes lack diversity, with few women and minorities

represented in classrooms and curricula. This can limit the perspectives and experiences that students are exposed to, and also lead to a lack of representation in leadership positions in the business world. Business education can sometimes be criticized for placing too much emphasis on increasing profit and shareholder value, without adequately addressing ethical concerns or social and environmental responsibility. This can perpetuate a narrow focus on short-term financial gain, rather than long-term sustainable growth [1].

Addressing these problems will require a rethinking of business education to ensure it remains relevant, affordable, diverse, and socially responsible, and effectively equips students with the skills and knowledge needed to succeed in the modern business world.

The following strategies can be adopted to overcome the challenges and problems facing business education:

– Business education programs can focus on developing more practical and applied curricula, emphasizing case studies, experiential learning, and internships to better prepare students for the real-world challenges of business.

– Business education programs can strive to keep pace with the rapidly changing business environment by updating course content and leveraging technology to provide ongoing learning opportunities.

– Business schools can explore innovative funding models such as scholarships, work-study programs, and corporate partnerships to help make business education more accessible to students from diverse backgrounds.

– Business education programs can emphasize the development of critical thinking and creativity, emphasizing the value of experiential learning and problem-solving over rote memorization and standardized testing.

– Business education programs can work to increase diversity and inclusion in the classroom, both in terms of student populations and faculty. This can broaden the perspectives and experiences that students are exposed to, and better reflect the diversity of the business world.

– Business education programs can emphasize the importance of ethical decision-making, corporate social responsibility, and sustainability in business operations. This can help ensure that graduates have a more holistic understanding of business practices and are better prepared to navigate the complex ethical challenges that arise in modern business [2].

Overall, addressing the problems facing business education will require a multifaceted approach that leverages technology, emphasizes experiential learning and critical thinking, promotes diversity and inclusion, and focuses on ethical considerations and corporate social responsibility. By taking these steps, business education programs can better prepare students to succeed in

the rapidly changing business world while also addressing pressing societal challenges [3].

References:

1. AACSB Insights Report (2022) Five Forces Driving the Future of Business Education. Available at: https://muse.jhu.edu/book/38784.
2. Rahul Choudaha (2021) The Future of Business Education: Reimagining the Learning Experience, a report by the Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB). Available at: https://www.aacsb.edu/-/media/publications/research-reports/five-forces-driving-the-future-of-business-education.pdf?rev=a28e223b2c 874dba86fbaf97949439df&hash=C6D5E12402BCEDC53401F7C82EF5E9C8.
3. The Global Demand for Graduate Management Education. Application Trends Survey (2020) The State of Business Education, a report by the Graduate Management Admission Council (GMAC). Available at: https://eric.ed.gov/?id=ED61122.

Tetiana Pysmenna, Candidate of Economic Sciences
Separate Structural Subdivision «Ternopil Professional College of Ternopil Ivan Puluj National Technical University»
Ternopil, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-296-8-54

INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN ENSURING THE QUALITY OF EDUCATION OF FUTURE MANAGEMENT PROFESSIONALS

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах інноваційного поступу суспільства та змін на ринку праці якість підготовки фахівців у закладах освіти має відповідати новим вимогам. Зокрема, такі вимоги стосуються підготовки освіченої, творчої особистості, формування у неї компетентностей для ефективної життєдіяльності та професійної роботи. При виконанні таких вимог не буде виявлено невідповідності навичок, які отримують здобувачі освіти після завершення навчання, запитам роботодавців, продиктованим ними на ринку праці. Тому, щоб забезпечити формування у здобувачів освіти необхідних навичок, які вимагає сучасний ринок праці, доцільно активізувати впровадження в освітній процес інноваційних освітніх моделей, методик, технологій тощо.

Якщо конкретизувати навички, якими повинні володіти, зокрема, майбутні фахівці у сфері управління, щоб бути затребуваними на ринку праці у сучасних умовах, то серед них доречно виділити такі: вміння діагностувати проблему; здатність пропонувати альтернативні управлінські рішення; здатність оперативно приймати управлінські рішення; здатність вирішувати нестандартні проблеми; вміння застосовувати стратегічне мислення у практичній діяльності. Поряд з цим, майбутні фахівці у сфері управління повинні володіти певним рівнем економічних, організаційно-управлінських, психологічних, технічних та інших знань, які необхідні їм для вирішення професійних завдань [1, с. 71].

На вимогу викликів сучасності сьогочасна освіта повинна розвиватися в інноваційному напрямку під впливом таких рушіїв, як: інноваційні технології навчання, інноваційні педагогічні технології, інноваційні засоби навчання тощо. Впровадження інновацій в освіті передбачає застосування нових підходів до вирішення освітніх завдань, внесення якісних змін у цілі освітньої діяльності та способи їх

досягнення, застосування нових видів співпраці викладачів і студентів. Завдяки проходженню інноваційних процесів в освіті відбувається прискорення модернізації освіти відповідно до вимог, які ставляться у сучасних умовах, удосконалення форм і методів організації навчального процесу, підвищення якості освіти загалом [2, с. 113–114].

Здійснення інновацій в освіті передбачає проходження процесу технологізації освіти. Своєю чергою, будь-яка технологія впроваджується в освітній процес з тією метою, щоб досягти якісних показників, зокрема, у знаннях, уміннях і навичках. Стосовно педагогічних технологій, то викладач повинен використовувати такі з них, які будуть давати змогу здобувачам освіти проявляти самостійність у пошуку, аналізі, оцінюванні навчальної інформації, сприяти розвитку творчого потенціалу кожного студента. Що важливо, якщо порівнювати традиційні педагогічні технології з інноваційними педагогічними технологіями, то останні повинні забезпечувати вищу результативність й ефективність навчального процесу за інших рівних умов [2, с. 114, 116].

Як один з інноваційних методів навчання, дистанційне навчання базується на використанні новітніх інформаційно-комунікаційних, мультимедійних технологій і засобів, завдяки яким забезпечується максимально самостійна робота з інформаційними матеріалами та інтерактивна взаємодія викладача і здобувачів освіти на різних етапах навчання. Головним орієнтиром дистанційного навчання є впровадження у навчальний процес зовсім нових моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, самостійну роботу здобувачів освіти з різноманітними інформаційними джерелами, проектні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними технологіями. Поряд з цим, інноваційна складова дистанційного навчання проявляється у застосуванні найбільш конкурентоспроможних освітніх розробок, використанні сучасного технічного обладнання, впровадженні найефективніших інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 35; 4 с. 66, 72].

Додатково зазначимо, що важливу роль під час організації навчального процесу на основі будь-якої освітньої технології відіграє процедура оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з метою визначення рівня засвоєння ними навчального матеріалу. У більшості країн світу оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за допомогою електронного тестування, що слугує додатковим засобом безперервного контролю за рівнем отриманих ними знань, умінь і навичок упродовж навчання. Зважаючи на відносно недавнє своє поширення у вітчизняній освітній практиці, електронне опитування можна вважати інноваційною формою контролю якості знань здобувачів освіти [3, с. 39].

Не потребує додаткового обґрунтування думка про те, що мотиваційний компонент у навчанні позитивно впливає на якість засвоєння знань і розвиток умінь і навичок здобувачів освіти, а його появу тісно пов'язують зі застосуванням інноваційних технологій у процесі надання знань, умінь і навичок особам, які їх потребують. Зокрема, мова йде про Gamification, а за іншими назвами – гейміфікацію, ігрофікацію, що передбачає використання елементів гри, ігрового мислення, динаміки і механіки комп'ютерних ігор з тією метою, щоб забезпечити активну участь здобувачів освіти у навчальному процесі [5, с. 177–178].

Застосування Gamification та інших ігрових освітніх технологій, створення навчальних курсів у вигляді комп'ютерних ігор націлено на забезпечення мотивації, зацікавленості здобувачів освіти та, відповідно, зосередження ними особливої уваги на виконанні навчальних завдань, що дає змогу досягати більш продуктивних освітніх результатів. Завдяки застосуванню Gamification створюється таке інформаційно-навчальне середовище, в якому здобувачі освіти виявляють самостійне й активне прагнення до здобуття знань, професійних навичок і умінь, до яких відносять здатність критично мислити, приймати рішення, працювати у команді, бути готовим до співробітництва [5, с. 178–179; 181–182].

З метою забезпечення професійно-особистісного розвитку та саморозвитку здобувачів освіти у навчальному процесі практикується така інноваційна та інформаційна технологія, як технологія веб-квесту. Зокрема, дана технологія націлена на розвиток креативного потенціалу, набуття досвіду пошукової роботи, розширення кругозору, вміння опрацювання, аналізу та систематизації навчальної інформації й, у результаті, на підвищення ефективності навчальної діяльності здобувачів освіти.

Як інноваційна технологія, що базується на проектному методі навчання, технологія веб-квесту передбачає здійснення студентами пошукової роботи з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій за переліком покликань, запропонованих викладачем, слідуючи за якими студенти виконуватимуть поставлені перед ними завдання для досягнення результату з вирішення проблемної ситуації у межах теми навчальної дисципліни. Іншими словами, у процесі веб-квесту на студентів покладається виконання проблемного завдання з елементами рольової гри, що відбувається за допомогою ресурсів Інтернету [6, с. 163–164].

Таким чином, інноваційні технології в освіті мають важливе призначення, що зводиться до створення, впровадження та поширення в освітній діяльності новітніх ідей, підходів, методів і прийомів, які спрямовані на оновлення, модернізацію й трансформацію навчального

процесу згідно з вимогами часу. За умови, коли інноваційні освітні технології реалізують своє призначення, навчальний процес набуде якісних характеристик, що повинно забезпечити підвищення якості освіти майбутніх фахівців, сформувати у них відповідний рівень професійних компетентностей, зробити їх цілеспрямованими та конкурентоспроможними на ринку праці.

Література:

1. Гончар Л. В. Інноваційні підходи у фаховій підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2019. Вип. 71. С. 70–74.
2. Маланюк Н. М. Інноваційні педагогічні технології у професійній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020. Т. 3. № 70. С. 113–118.
3. Буянова Г., Удалова О. Сучасні тенденції трансформації методів навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти України. *Нові технології навчання.* 2020. Вип. 93. С. 33–42.
4. Волох Л. В., Корнієнко Є. В. Інноваційні технології в дистанційному навчанні. *Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості:* матеріали І Всеукр. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (Київ, 17 лист. 2020 р.). Київ : КНУТД, 2020. С. 65–73.
5. Петренко С. В. Gamification як інноваційна освітня технологія. *Інноватика у вихованні.* 2018. Т. 2. Вип. 7. С. 177–185.
6. Пасічник О. О. Сучасні технології навчання як засіб самореалізації студентів в освітньому середовищі ЗВО. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2019. Вип. 69. С. 162–166.

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2023. gada 17 marts
Tirāža 100 eks.